

LOVING GEOPOLITICS — M A G A Z I N E —

Jaargang 3
NR 5
zomer 2024

'Europa moet maatwerk leveren voor het bio-boeren.'

tweegesprek Nelly van der Geest
en Rutger Hennipman

Mijn geopolitieke 'coming of age'

Sandra Schruijer

De ontvoering van Europa

John Huige

Europa? Europa!

De vernietigende militariseringsspiraal: feest, ook voor de Europese wapenindustrie

Mark Akkerman

Lessen van Stefan Zweig: waar blijft Europa?

Willem de Haan

Drie grenzen door Europeanen gecreëerd

Habtom Yohannes

Met bijdragen van o.a.:
Robin van den Berg, Erik van den
Bergh, Annelies Boutellier, Jan-
Willem van den Braak, Hanke
Drop, Astrid Elburg, Ine Gevers,
Giep Hagoort, Yosé Höhne
Sparborth Karel Janssen,
Jacqueline de Jongh - Moolenaar,
Johan Kolsteeg, Clyde A. Missier,
Simmo Petersen, Rami Ramou, Jo
van Saase, Jolanda Schouten,
Rutger Weemhoff – Loving
Geopolitics
Young.

WORD NU GRATIS ABONNEE.
MELD JE AAN VIA DE LINK >
SPAAR HET MILIEU EN LEES
ONLINE

Zomer 2024:

Van de kernredactie – 3

Thema: 'Europa moet maatwerk leveren voor het bio-boeren.' – 4

Tweegesprek tussen Nelly van der Geest en bio-boer Rutger Hennipman

Column

Thema: Ik ben Europeaan! – 7

Annelies Boutellier

Thema: Mijn geopolitieke 'coming of age' – 9

Sandra Schruijer

EUROPA LITERAIR

Erik van den Bergh – 11

Victor Hugo (1802-1885) – 11

Czesław Miłosz (1911-2004) – 14

Georg Steiner (1929-2020) – 15

Koen Peeters (1959) – 21

Teju Cole (1975) – 30

Dubravka Ugrešić (1949-2023) – 35

Ghayath Almadhoun (1979) – 43

Ilja Leonard Pfeijffer (1968) – 45

Arnon Grunberg (1971) – 48

Grete Weil (1906-1999) – 50

Thema: De vernietigende militariseringsspiraal: feest, ook voor de Europese wapenindustrie – 12

Mark Akkerman

Thema: De ontvoering van Europa – 15

John Huige

Column

Thema: De EU is een geopolitiek blijvertje – 18

Jan-Willem van den Braak

Thema: EUROPA IS DOOD! LEVE EUROPA! – 19

Ine Gevers

Thema: Lessen van Stefan Zweig: waar blijft Europa? – 22

Willem de Haan

Column

Thema: Europa als sociaal regelsysteem tegen regressie? – 24

Jo van Saase

Europe – 25

Unknown geopolitician

Thema: Drie grenzen door Europeanen gecreëerd – 26

Habtom Yohannes

Thema: Europa, gezien vanuit het Midden-Oosten: – 31

Yosé Höhne Sparborth

De Peigies – 33

Actualiteiten

• LGM-podcast over Hannah Arendt – 8

• Gerardo Neugovsen – 8

• Habtom Yohannes – 17

• Hoe een democratische 'Global Governance' vormgeven in de 21e eeuw? – 28

• Tijpcast – 42

• Gesignaleerd: Mazis, singer-songwriter – 55

• Thema komende LGM-winternummer 2024/25: – 55

Column

Thema: Van Steiner over De idee Europa naar Klein en terug – 34

Karel Janssen

Thema: Zwaard van Damocles hangt boven het hoofd van Europa – 36

Clyde A. Missier

Column

Thema: EU te passief, Assad nog steeds heerser in Syrië – 38

Rami Ramou

Thema: Europeaan als vanzelfsprekendheid? – 40

Giep Hagoort

Thema: Europa: cultuur als instrument voor verdere polarisatie? – 43

Johan Kolsteeg

Thema: Als de Ander in Europa – 46

Astrid Elburg

Thema: De kracht van het verschil, daar zal Europa het van moeten hebben – 48

Rutger Weemhoff

Thema: Het tij keren, ook in Europa – 51

Jacqueline de Jongh-Moolenaar

Column

De zachte kracht van borduren – 53

Jolanda Schouten

Loving Geopolitics Magazine Young

De wereld van vandaag – 56

Simmo Petersenl

Een interactieve activiteitendag op Bali voor kinderen met een beperking – 58

Robin van den Berg

Colofon – 59

Van de kernredactie

Wanneer de hoop zegeviert in 2025

'Vandaag de dag is Europa eindelijk terug'

Dominique Moïsi, *De geopolitiek van emotie* (2019)

Europa? Europa!

Met dit motto startte de kernredactie de voorbereidingen van het speciale zomerkatern. Wij vroegen schrijvers en lezers ons hun gedachten over Europa te laten weten. Met groot enthousiasme is daarop gereageerd. In de bijdragen zijn indringende vragen over het Europa van nu volop gesteld. Wat is de betekenis van ons koloniale verleden, ons storende superioriteitsgevoel? Vragen over het onmenselijk terugdringen van asielzoekers.

Het uitroepteken gebruiken we als symbool van de toekomst. Ooit was Europa een perspectief op vrede, met het ideaal van een vredelievende en humane toekomst. Hoe laten wij Europeanen deze wereld nu tot de verbeelding spreken en hoe stemmen we ons handelen daarop af?

De bijdragen zijn geschreven voorafgaand aan de verkiezingen van 6 juni. Na de verkiezingen van 6 juni verdwijnt Europa niet weer onder de radar. Evenmin is het een speelplaats voor beleidsmakers. Nee. Het is een entiteit die onze werkelijkheid zal blijven bepalen. Om onze bemoeienis met Europa te stimuleren, brengen we met deze zomereditie oorspronkelijke gedachten over de toekomst van ons continent. We blijven nadenken, ons afpeinzen en elkaar verrassen hoe we Europa samen maken, ook na de Europese verkiezingen.

Het katern over Europa opent met een gesprek met bio-boer Rutger Hennipman. Een treffend verhaal over bio-boeren in een Europese context. Vraag- en uitroepteken komen hier samen.

Bij het later vaststellen van dit redactioneel beziet de kernredactie deze radicaalrechts georiënteerde uitslag vooral als een eroderend gevaar voor Europa als continent. Amor mundi en loving geopolitics zijn meer dan ooit nodig als bronnen van kracht en verbinding.

Lezer, laat ons na lezing van deze editie je reactie horen. Ook vragen we je aandacht voor de algemene bijdragen in deze editie.

Welk facet is in dit Europa-nummer nog niet aan de orde gesteld, welke geopolitieke waarde acht jij van belang voor de wankelende wereldorde, welk gedicht over jouw Europa tover je uit je toetsenbord?

We wensen de lezers veel leesplezier en een fijne zomer toe.

Hanke Drop, Nelly van der Geest, Giep Hagoort. Reageren? Klik op het symbool linksboven (de laars) of mail naar:

post@lovinggeopolitics.nl

Goed nieuws

Er is goed nieuws over de redactionele kant van ons magazine. Erik van den Bergh, historicus, en Simmo Petersen, student HKU en UvA, verwelkomen wij als nieuwe leden van de kernredactie. Met Erik kan de lezer door dit katern heen kennismaken via een selectie van literaire citaten over Europa. Simmo verzorgt de rubriek Young. Lees zijn brief aan Stefan Zweig in dit nummer.

Toelichting bij de cover:
Boeren protest in de straten Brussel.

LEES ONLINE EN GEBRUIK DE LINKS:

REAGEER OP ARTIKEL

DELEN MET

NAAR INHOUDSOPGAVE

NAAR WEBSITE

ABONNEE LINK

LICHTBLAUWE TEKST KAN
WORDEN AANGEKLIKT

Thema

Wat betekent Europa voor een kleinschalige bio-boer? Helpt het je om eerlijk voedsel en een eerlijke boterham te verdienen of remt het de verduurzaming van de veeteelt? Nelly van der Geest, kernredactielid, in een tweegesprek met bio-boer Rutger Hennipman.

'Europa moet maatwerk leveren voor het bio-boeren.'

Rutger Hennipman is boer op De Bonte Parels, een bio-boerderij in Westbroek. Samen met zijn vrouw Christianne melkt hij 55 koeien. Ze hebben drie zonen in de lagere schoolleeftijd. Ik ga in gesprek met Rutger.

Het gesprek is voor mij een crash course kleinschalig boeren anno 2024. In tegenstelling tot wat ik ken, spreekt Rutger open over geld. Geld en wat je stemt bij de verkiezingen waren taboe op de verjaarspartijtjes van mijn ouders, waar driekwart van mijn ooms en tantes boeren waren.

Op de Bonte Parels is biologische melk het kernproduct. De missie van het echtpaar Rutger en Christianne is eerlijk voedsel produceren. Sinds de coronatijd hebben ze een boerderijwinkel met melk, kwark, yoghurt, rauwmelkse kaas en vlees van eigen slacht. Deze zomer willen ze ijs gaan maken. Ze bieden schoolklassen (40 per jaar), maar ook mensen op zoek naar rust of zichzelf, een plekje om in contact met de natuur en de beesten hun balans te hervinden.

Als ik het erf van Rutger en Christianne op fiets zie ik om de spiegel van zijn auto een verweerde boerenzakdoek geknoopt. Rutger is nog druk met het schoonmaken van de zuivelafdeling. Ik help een handje met verwaaid papier van het erf verzamelen. We gaan bij de tuintafel zitten en horen de uil uit de bosrand van Hollandse Rading roepen.

NG: Hoe ben je in het boerenbedrijf terechtgekomen?

RH: Heel eenvoudig, mijn vader was boer, zijn vader ook en dat gaat al generaties terug. Mijn vader werd op zijn 40ste arbeidsongeschikt en ik werd degene die hem hielp. Ik heb op de Middelbare Agrarische School in Houten en later in Oenkerk Friesland een jaar koeien en techniek gestudeerd. In de opleiding ben ik één keer op een bio-boerderij geweest en dat deed mijn hart niet sneller kloppen. In 2013/2014 heb ik de boerderij overgenomen. We zijn als gangbare boeren begonnen. Ik had Christianne in 2009 leren kennen, via een bruiloft. Zij komt niet uit een boerengezin, maar wilde veearts worden. Dat bleek fysiek te zwaar en toen heeft ze de Hogere Agrarische School in Dronten gedaan. Zij wilde wel mee in dit avontuur.

Toen in 2015 het melkquotum eraf ging, kwamen de banken langs om de schaalvergroting te bespreken. Je kon zo een miljoen lenen om een loopstal neer te zetten en 200 koeien te gaan melken. Geven 200 koeien ons meer plezier in ons leven, vroegen wij ons af. Je verliest de band met je dieren. Dus hebben we toen besloten om biologisch te gaan boeren. Maar dan heb je anderhalf jaar een dip in

je inkomen omdat je de melk nog niet als biologisch mag verkopen. Je moet zo'n €70.000 extra financiering vinden. De Rabo was daar niet in geïnteresseerd en Campina wilde geen zekerheid geven dat ze onze melk voor hun biologische tak wilden gaan aankopen. Desondanks hebben we het toch gedaan. We hebben een aanvraag bij EKO-Holland gedaan, de coöperatie van biologische boeren. Vrij snel mochten we melk leveren. Zij geven een mooie prijs en daarmee ben je zeker van een bepaald inkomen.

Natura 2000 en natuurbeheer

RH: We zitten hier naast het Natura 2000 gebied Oostelijke Vechtplassen, maar we zijn geen piekbelaster omdat we meer dan een kilometer uit het gebied zitten. We gaan wel met de regeling meedoen van minder bemesten. Dat heeft dan een positieve invloed op dat gebied. Het is hier een ganzen-rustgebied. Dat betekent dat je een EU-vergoeding krijgt voor wat de ganzen aan gras wegvreten. Dat is ongeveer 10 tot 15% van ons gras. Het is niet altijd kostendekkend want we moeten biologisch voer terugkopen. We doen ook aan bescherming weidevogels en agrarisch natuurbeheer: alles samen vormt dat 5 à 10% van ons inkomen. Dat zijn EU-gelden die via provinciaal beleid bij boeren terechtkomen.

We hebben zelf acht hectare, ongeveer 20 hectare hebben we in erfpacht en we pachten ook van particulieren die graag willen dat hun grond door een bio-boer wordt beheerd. Dat is zo'n 10 hectare. Daarin speelt de gunfactor. De voorzitter van de

diaconie van Bilthoven, bijvoorbeeld, kwam langsfietsen en zei 'ik heb zes hectare grond in Groenekan in eigendom en wij willen dat beheerd zien door een bio-boer'. 'Nou', zei ik, 'kom eerst maar binnen voor een bakje koffie'.

NG: Speelt in die keuze de rentmeestergedachte mee?

RH: Jazeker, maar nog meer dat het land op biologische wijze wordt beheerd. Dit is een uitzondering. Een hoop kerken kijken eerst naar de eigen portemonnee, dus dan gaat de hoogste bieder voor.

Fosfaatrechten

RH: In 2018 werd er door het opheffen van het melkquotum te veel mest geproduceerd en dat bracht veel te veel fosfaat in het milieu. Bovendien was het Plan 'Aanpak Stikstof' in 2017 door de rechter ongeldig verklaard. De overheid was bang dat de uitzonderingsregel voor mest van Nederland binnen de EU in gevaar zou komen. De regering heeft toen een stok bedacht om het negatieve effect van het vrijgeven van het melkquotum te reguleren: fosfaatrechten. Iedere veeboer kreeg de rechten conform de hoeveelheid koeien in juli 2015. Wij hadden er toen nog 65. Fosfaatrechten waren in 2018 veel waard en dienden als onderpand bij de bank. Op fosfaatrechten zit BTW (21%) en bij verkoop vervalt 20% van die rechten om toe te werken naar een schoner milieu. In 5 jaar tijd zijn fosfaatrechten veel minder waard geworden.

Ik hoor een schurend geluid uit de stallen komen, en kijk vragend naar Rutger. RH: Geen probleem,

dat zijn de varkens, een hobby van Christiane. Ik heb het niet zo op varkens want ik moest ze vroeger altijd uitmesten. Maar ze passen goed in de kringloop. Alles wat over is eten ze. Op de wei die van de kwark en yoghurt overblijft worden ze goed vet.

Blauwtong

RH: Nu sinds dit jaar de derogatie (uitzonderingsregel voor Nederland voor het intensiever bemesten van het land) eraf is, mag je minder dierlijke mest uitrijden, maar wel evenveel kunstmest gebruiken. Nederland heeft namelijk naar EU-normen rondom de Natura 2000 gebieden te slecht grondwater. Maar kunstmest is negatiever voor het grondwater dan dierlijke mest. Om het plat te zeggen komt de overheid daar binnen nu en twee jaar ook wel achter.

Wij hebben op dit bedrijf geen mestoverschot. Vorig jaar heb ik blauwtong gehad bij de koeien en zijn er tien koeien uitgegaan. Dat is een kostenpost van €40.000. Bij de bank hoef je daarvoor niet aan te kloppen: 'bedrijfsrisico'. Toen hebben we een deel van onze erfpacht eruit gedaan, en de eigen verkoop geïntensiveerd. Dat is nu 25% van ons inkomen. Zo hebben we een deel van de financiering opgelost: met minder land en minder koeien zijn we verdergegaan.

Wat ik over heb aan ruige mest lever ik aan de tuinders hier lokaal.

Minder koeien

RH: Ik denk dat binnen nu en twee jaar heel veel gaat gebeuren in Nederland. Ik verwacht dat er veel meer eigendomsgrond op de markt komt, en dat is gemakkelijker te financieren via de bank dan erfpachtgrond. De mestafzetkosten zijn zo hard aan het stijgen en die blijven dit en komend jaar heel hoog. Dan loont het niet die laatste koeien te melken. Maar de opbrengst via melk is in de intensieve landbouw de basis van de financiering. Dan is je enige uitweg: grond verkopen. En komen er minder koeien, ja.

Campina vraagt nu of we asjeblijft terug willen komen, als bio-boer. Toen zei ik: 'Als je me die €25.000 geeft die ik hoorde te krijgen in verband met de fusie met Friesland Foods maar die jullie voor bio-boeren niet van toepassing verklaarden, dan kun je komen praten'. Campina gaat een toekomst tegemoet waarbij er 10 tot 20% minder melk geproduceerd wordt. Dan staan de fabrieken deels leeg. In 2015 hebben ze extra melkcapaciteit opgebouwd. Die melk verkochten ze dan in China, maar nu weten ze in China ook hoe je koeien moet melken.

NG: (hoort de onderkoelde spot van Rutger en vraagt:) Moet je daar niet een beetje om lachen?

RH: Ja. Toen we bio werden in 2015 werden we helemaal voor gek verklaard. Nu denken ze dat wij

het nog niet zo slecht gedaan hebben. Bij de overheid en de banken is het vaak kortetermijndenken.

EU

NG: Wat zou de EU meer kunnen doen voor kleinschalige bio-boeren?

RH: De regels voor bio-boeren zijn ingewikkeld; wij moeten elk jaar opnieuw aantonen dat we bio zijn, inclusief keurmerken en certificeringsregeling. Daar zijn we per jaar €5.000 aan kwijt. Gangbare boeren zouden eigenlijk moeten aantonen dat zij gangbaar zijn en niet bio, zij hoeven niet aan te tonen wat zij als bestrijdingsmiddelen gebruiken. Wij gebruiken helemaal geen bestrijdingsmiddelen, maar je moet wel elk jaar €5.000 betalen via de SKAL – dat is een stichting die de Europese regelgeving voor de biologische landbouw helpt uitvoeren. Zij rekenen de kosten aan ons door.

Inkomensondersteuning vind ik een lastig dingetje. Ik wil niet aan het infuus van de overheid. Ze zouden wel de opkoopregeling voor Piekbelasters kunnen verruimen, bijvoorbeeld door meer tijd geven zodat boeren zonder opvolger hun bedrijf kunnen uitfasen. Veel beleid gaat om een schuldvraag: wie moet betalen voor de beleids- en inschattingfouten? Als we te lang stilstaan bij de schuldvraag komen we niet toe aan een oplossing.

En voor de bedrijven die door willen: ondersteuning voor het ontwikkelen van innovaties die dierenwelzijn of het directe contact tussen boer en klant versterken, zou zeer welkom zijn.

NG: Lukt het je om autonoom te blijven?

RH: Rabo wil van ons af. We financieren onder de half miljoen en onder de miljoen ben je te klein. Waar kun je heen? Of naar Triodos, of op ons huis meer hypotheek nemen. Of we gaan het particulier financieren via platforms of crowdfunding.

De banken zeggen steeds dat ze met Europese regels te maken hebben voor financieren, dat het niet anders kan met onderpand en hun bedrijfsmodellen. In de Bazel III-regels wordt van een vast rendement van de grond uitgegaan en dat is gebaseerd op intensieve veeteelt. Banken beweren dat ze daar niet onderuit kunnen, maar het is een kwestie van willen. Ze schuiven bio-boeren naar voren voor greenwashing, maar ze willen je geen groene financiering geven omdat we minder dan een half miljoen nodig hebben. Groenfonds is een potje van de overheid waardoor banken minder hoeven af te dragen en dus minder rente aan ons hoeven te rekenen. Maar ik verwacht dat er in de toekomst op een andere manier gefinancierd gaat worden via platforms zoals 'Land van Ons' of particulieren, die de trucjes van de banken zat zijn en staan voor eerlijke investeringen.

Toekomst

RH: Mijn droom is dat we hier mogen blijven wonen, en dat de jongens een goede toekomst tegemoet gaan. Ze zijn alle drie geïnteresseerd in het boerenleven, de jongste zeker. Maar ze gaan eerst maar eens de wereld ontdekken.

Weet je wat ons geholpen heeft? Gewoon je eigen kop volgen. Niet dat je het zelf beter weet. Je moet eigenwijs zijn, maar je moet wel de juiste signalen oppakken om op tijd de juiste afslag te nemen.

Het ritme van de tijd

Als ik terugfiets schiet een haas het fietspad over. Rutgers familie boert hier al meer dan een eeuw. Boer zijn heeft iets tijdloos, iets traags. Je bent als boer gebonden aan je grond en zulke wortels vergen tijd. De regels waaronder je boert veranderen als een haas: melkquotum, emissierechten, mest. In de negen jaar dat Rutger en Christianne boeren zijn deze drie al grondig gewijzigd.

De Europese regelgeving lijkt zich meer te verhouden tot grootschalige, intensieve landbouw. Tot *one size fits all*. De boerenlobby wordt ook gedomineerd door groot, groter, het grootst. De tegenbeweging van meer voor de lokale markt producerende- of biologische boeren is allang ingezet, maar Europa

blijft gokken op industrialiseren van de landbouw, op opschalen, op verlies van familiebedrijven. Hoelang zal het nog duren tot ze daar weer achter komen, om het plat te zeggen...

Een keuze om biologisch te boeren past uitstekend bij kwalitatief hoogwaardig bestaan dat we hier in Nederland nastreven. Het zou jammer zijn om alle melkproductie uit te besteden aan de legere plekken in Europa.

Geen Nederland zonder (dansende) koeien! Dus ik gun boeren zoals Rutger en Christianne minder kortetermijnbeleid.

Samen zijn we het hartgrondig eens: er moet vanuit de EU en Nederland meer maatwerk voor het bio-boeren komen!

Nelly van der Geest is theatermaker en produceert onder meer mini-docu's waarin het verhaal theateraardig wordt verbeeld. Nelly is tevens lid van de kernredactie.

Thema

Column

Ik ben Europeaan!

Annelies Boutellier

Begin jaren 70 lifte ik met mijn vriend door Europa. Ieder jaar een ander land; ieder jaar een andere smaak. Tijdens de liftvakantie in Italië reden we mee met een Amerikaans echtpaar, dat in een gehuurde camper Europa deed. Leuke mensen, helemaal klaar voor een ontdekkingsreis. 'Wat ons zo verbaast zijn al die verschillen die we zien en merken.' Mevrouw keek ons enthousiast aan en vervolgde 'ik bedoel: vier dagen geleden kwamen we aan in Amsterdam en reden vervolgens door Nederland, België, stukje Frankrijk en nu zijn we hier! Zo verrassend! Al die verschillen in Europa, zo vlak bij elkaar! Amazing!' Het was niet nieuw voor ons, maar toch besefte ik toen ineens de rijkdom daarvan. Ik was voor het eerst bewust trots dat ik in Europa woonde.

De vraag 'Welk verhaal over Europa geven wij door aan onze kinderen?' bracht deze herinnering naar boven. Europa zouden we moeten doorgeven als een plek waar je graag woont, waar je trots op bent. Een deel van de aarde met een rijke en bijzondere geschiedenis. Een continent waar veel verscheidenheid is, maar dat ook een gemeenschappelijke noemer heeft. Ik was enthousiast toen ook de landen uit Oost-Europa werden toegelaten tot de Europese Unie. Voor mij een belangrijk deel van Europa. Te pas en te onpas hoor ik mezelf zeggen:

'Ik ben Europeaan en ik woon in Nederland.' Dat blijkt niet voor iedereen zo te zijn.

Uit een recent onderzoek van Ipsos I&O (2024) bleek dat slechts twaalf procent van de Nederlanders zich net zo voelt. Het grootste deel voelt zich vooral verbonden met Nederland. Op zich niet merkwaardig. Europa heeft geen identiteit, Europa is niet homogeen, niet één volk en heeft geen leider. Omdat mensen zich graag verbonden voelen ligt het voor de hand dat de inwoners van Europa

het sterkst de verbinding met hun eigen land voelen.

Wat was Nederland niet upset, toen Máxima in 2007 in haar gedenkwaardige toespraak bij de presentatie van het WRR-rapport 'Identificatie met Nederland' de zin uitsprak: 'Dé Nederlander bestaat niet!' Geert Wilders sprong er bovenop, tot in de Tweede Kamer werden verhitte discussies gevoerd en het CPB ging op zoek naar de Nederlandse identiteit! Dat Máxima erachteraan zei: 'En dé Argentijn ook niet' werd kennelijk niet opgepikt.

Het maakte duidelijk dat identiteit een gevoelig onderwerp is en als uitermate solide wordt beleefd. Ik zie identiteit als een regenboog: hij is er heel duidelijk, maar als je dichterbij komt, blijft hij op afstand en ongrijpbaar. De titel van het rapport 'Identificatie met Nederland' is wat mij betreft heel passend en geeft ruimte voor ontwikkeling. Zeventien jaar later speelt de kwestie identiteit heftiger dan ooit, kunnen we helaas constateren.

Goed, Europa maakt het zijn inwoners niet makkelijk. Ik sluit me wat dat betreft aan bij hoogleraar humane economie bij de VU (voorheen was hij hoogleraar culturele economie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam), Arjo Klamer, die zich bij de invoering van de euro in 2002 uitsprak en de Europese Unie een verstandshuwelijk noemde. Een term die ik ook terugvind in het recente Ipsos rapport... Met andere woorden we zijn alleen op zakelijke gronden met elkaar getrouwd en niet op emotionele en culturele gronden. Terwijl, naar Klamers idee, een economie altijd alleen functioneert in een culturele context, die de mogelijkheid biedt ergens bij te horen.

Nu is de Europese Unie een weinig tot de verbeelding sprekend bestuursorgaan dat door de gemeenschappelijke munt de ruimte van de afzonderlijke lidstaten inperkt, volledig vaart op de liberale markteconomie, de ongelijkheid vergroot en op die manier vooral anti-Europese sentimenten aanwakkert. Terwijl de vitaliteit van Europa afhangt van betrokkenheid van de burgers.

Toch ben ik ook optimistisch als ik naar onze jongeren kijk. Zij zitten als vanzelf in een meer diverse omgeving; ze vertrekken voor studie of werk makkelijk naar een ander land in Europa en de wereld; maken zich samen druk over de toekomst van onze planeet en zijn op allerlei digitale manieren met elkaar verbonden.

En dan is daar natuurlijk Volt. De supranationale beweging/partij voor een verenigd en federaal Europa. Actief in 31 Europese landen met hetzelfde inhoudelijke partijprogramma. Volt zet zich in voor een verenigd Europa met hoge standaarden voor klimaat, sociale- en humane ontwikkeling. Dat is de ruimte die komt als je je breder oriënteert.

Annelies Boutellier werkt vanuit het systemische gedachtengoed. Ze is verbonden aan het Center for Girls Education in Zaria, Nigeria. Een deel van haar tijd besteedt ze aan schrijven.

Actualiteiten

- Deze zomer is de **LGM-podcast over Hannah Arendt** te beluisteren. Kernredactielid Hanke Drop, pedagoog-filosoof Joop Berding en Utrechts gemeenteraadslid Oumar Barry gaan met elkaar in gesprek over Arendts essay *We Refugees* (1942). Raadpleeg de website lovinggeopolitics.nl voor meer informatie. Abonnees krijgen een afzonderlijk bericht.
- **Gerardo Neugovsen**, alumnus van de HKU en LGM-schrijver over Latijns-Amerika, is op 14 mei jl. gepromoveerd aan de ESEADE University of Buenos Aires. Zijn onderzoek betreft factoren die van invloed zijn bij de schepping van economische en symbolische waarden door ondernemers uit de creatieve en culturele industrie in Panama. In het komende winternummer volgt een meer uitgebreide terugblik op het proefschrift.

Thema

Als Sandra Schruijer in 1981 in Warschau is voor haar afstudeeronderzoek, wordt plotseling de staat van beleg afgekondigd. Met overal tanks, soldaten en ronkende vliegtuigen leert ze een ander Europa kennen. Deze ervaringen hebben de richting van haar wetenschappelijke loopbaan mede bepaald.

Mijn geopolitieke 'coming of age'

Sandra Schruijer

1980-1981: Mijn reizen naar Warschau

Als studente psychologie nam ik in 1980 deel aan een studiereis naar de Universiteit van Warschau, georganiseerd door onze subfaculteit psychologie. Ter voorbereiding lazen we over de Poolse geschiedenis en over de net opgerichte vakbond Solidarność. De treinreis voerde via Berlin Friedrichstraße. Felle lichten, militairen, honden, inspecties. 'Wat zit er in die verpakking?', vroeg een Grenzpolizist bars. 'Een boek', was het schuchtere antwoord. 'Titel??' 'Zen and the Art of Motorcycle Maintenance'. Wij Nederlandse studenten vonden het hilarisch - de grenswacht beduidend minder ... In Warschau leerden we over de psychologie aldaar, de lage werkeloosheidscijfers, over vrouwen in technische beroepen, over economische schaarste en lege schappen in de supermarkt. We laafden ons aan de immer beschikbare wodka, en verzachtten de nadorst met herbata (thee) - of, met meer wodka. Verder maakten we kennis met het departement psychologie aan de Ulica Stawki. En met Solidarność, waarin medewerkers en studenten actief waren. We smokkelden speldjes van Solidarność, vastgemaakt aan de binnenkant van onze spijkerbroek, terug naar Nederland. We vonden het spannend, ook al voelden we ons vast beschermd door onze Nederlandse nationaliteit. Mijn werkelijke geopolitieke bewustwording vond echter pas het jaar erop plaats. Ik vertrok een jaar later wederom naar Warschau, dit keer vanwege mijn afstudeeronderzoek: samen met een medewerker van de universiteit aldaar verrichtten we een studie naar 'de beleving van vrijheid', in Nederland en in Polen. Nu reisde ik met het vliegtuig. Twee zware koffers, gevuld met kazen, worsten en koffie, torste ik mee (de ene werd ingecheckt, de andere mocht mee als handbagage...). Het was ijsig koud in de Poolse hoofdstad. Logeren deed ik bij een medestudente op de Ulica Grzybowska, het enige gebouw in het oude centrum dat nog overeind stond na de bombardementen uit de Tweede Wereldoorlog. Een pamflet over Katyn, het bloedbad onder Poolse officieren, aangericht door de Sovjets die echter decennialang de schuld in de schoenen van de nazi's schoven, circuleerde in die periode. De avond van 12 december waren wij te gast bij mijn collega, woonachtig in de Ulica Mokotowska, waar ook het hoofdkwartier van Solidarność was gevestigd. Die nacht werd de staat van beleg afgekondigd. Tanks rolden door de straten, ronkende vliegtuigen vlogen door de lucht, overal gewapende militairen. Het ingrijpen van de Sovjet-Unie in de Hongaarse Opstand en de Praagse Lente spookte door ons hoofd. Ik wilde het liefst bij mijn vrienden blijven maar zij zagen me graag veilig thuis komen. De Nederlandse ambassade zei niets voor me te kunnen doen. Mijn vrienden wisten na enkele dagen een treinkaartje naar Nederland voor me te bemachtigen.

Het Westen en het IJzeren Gordijn

De ontmoeting om te overleggen over ons onderzoek naar vrijheid, resulteerde in een indringende ervaring over het gebrek eraan: achter het IJzeren Gordijn geen vrije pers, geen vrije verkiezingen, een uitreisverbod, en het risico opgepakt worden vanwege ondergrondse activiteiten. Ik werd met mijn neus op de politieke evenals de economische welvaart in het Westen gedrukt (zo stond ik drie uur in de rij voor

een kilo aardappelen – wat was ik blij dat ik die aardappelen had weten te bemachtigen). Arbeiders, intellectuelen en de kerk werkten samen in hun verzet. Met deze ervaringen misschien niet toevallig dat ik me in mijn wetenschappelijke loopbaan toelegde op het bestuderen van conflict en samenwerking tussen groepen en de rol van andersdenkenden.

Later leerde ik meer over Europa als slagveld, ingeklemd tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, op het vlak van cultuur en wetenschap, tijdens de zogeheten Culturele Koude Oorlog (Caute, 2003). Zo werd het abstract expressionisme – denk aan schilders zoals Jackson Pollock, Mark Rothko, en Willem de Kooning – door de Amerikaanse overheid actief gepromoot, want deze stroming in de schilderkunst zou demonstreren hoe vrij het Westen was, in tegenstelling tot het voorgeschreven socialistisch realisme in de Sovjet-Unie (overigens, zonder dat de schilders zelf bewust van deze politiek geïnspireerde steun waren). Veel geld werd beschikbaar gesteld voor Europese kunst en wetenschap, om democratische waarden te promoten, anti-Amerikaanse sentimenten te bestrijden, maar ook om de linkse intelligentsia uit handen van het communisme te houden. De Amerikanen koppelden filantropie doelbewust aan diplomatie. Dat gebeurde door overheidsinstanties (inclusief de CIA), maar ook door private partijen zoals de Rockefeller, Carnegie en Ford Foundation. Zo financierden ze linksgeoriënteerde tijdschriften, ontmoetingen tussen West-Europese wetenschappers en/of kunstenaars onderling en die tussen hen en hun Amerikaanse vakbroeders, en stelden ze vele beurzen beschikbaar om in Amerika te komen studeren.

Psychologie als wapen

Psychologie, 'to win people's hearts and minds', werd in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw gezien als een belangrijk wapen in de ideologische strijd tussen het Westen en het Oosten (Herman, 1995). Vooral het Amerikaanse Ministerie van Defensie, evenals de genoemde private stichtingen, wiens missie geheel in lijn lag met het buitenlandbeleid, spendeerden grote sommen geld aan wetenschappelijk psychologisch onderzoek. Soms bepaalde de Koude Oorlog-agenda direct de vraagstelling (bijvoorbeeld door de CIA gefinancierd onderzoek naar de rol van sensorische deprivatie of drugs in verhoren), maar veeleer was er sprake van een indirecte beïnvloeding: het was vooral onderzoek naar onder meer groepsdynamica, conflict, leiderschap, conformiteit, en massacommunicatie, dat ruimschoots werd gefinancierd. En, net zoals planten groeien naar het licht – groeien wetenschappers naar het geld.

Europa vormde daarenboven een interessante brug naar wetenschappers achter het IJzeren Gordijn. Zo organiseerde de *European Association of Experimental Social Psychology*, opgericht met financiering van de Ford Foundation, jaarlijkse ontmoetingen tussen West- en Oost-Europese collega's (de zogeheten 'East West meetings'; waar Amerikanen trouwens eveneens van de partij waren (Schruijer, 2012)). Interessant genoeg werden stille Russische deelnemers gemakkelijk herkend als informanten, maar dat er vertegenwoordigers van bijvoorbeeld de Office of Naval Research aanwezig waren, werd niet als problematisch of op zijn minst niet als verwonderlijk gezien. Wij West-Europese sociaal-psychologen zagen destijds Amerika als de grondlegger van de moderne sociale psychologie. Een niet-ideologisch gekleurde wetenschappelijke discipline. Zo zagen onze collega's in Oost-Europa dat volgens mij ook. Maar dat was niet terecht.

Uitbreiding EU

Hoe ging het verder in Polen? In 1989 leidden Ronde Tafel-gesprekken tussen de communistische regering en Solidarność, uiteindelijk tot vrije verkiezingen, en Polen kreeg als eerste land achter het IJzeren Gordijn een niet-communistische premier, te weten Tadeusz Mazowiecki. Solidarność-activist Prof. dr. Janusz Grzelak, als decaan van de psychologie-faculteit afgezet toen de staat van beleg werd afgekondigd en regelmatig opgepakt door de autoriteiten, werd viceminister onderwijs (Grzelak, 2020). Francis Fukuyama verkondigde na de val van de muur in *The end of history and the last man* (1992) dat het Westen had 'gewonnen' – de liberale democratie had gezegevierd. Alles liep dus goed af, toch, of niet?

De Europese Unie breidde zich in de jaren negentig en daarna uit. De verdergaande eenwording ging en gaat gepaard met euroscepticisme, in voormalige Oostbloklanden, en in het Westen. Een sterker wordend rechts-extremisme en populisme kenmerkt vele landen binnen en buiten Europa. De NAVO heeft zich versterkt aan haar oostflank. En naast de Verenigde Staten en Rusland manifesteert China zich als grootmacht. Het zijn barre en zorgwekkende tijden. Al meer dan twee jaar woedt er een hete oorlog tussen Rusland en Oekraïne; in feite al sinds 2014. Na de inval in Oekraïne in 2022 was het Polen dat vele Oekraïense vluchtelingen opnam, daar waar enkele jaren daarvoor vluchtelingen uit het Midden-Oosten aan haar oostgrens werden geweigerd, die door dictator Aleksandr Loekasjenko naar Wit-Rusland waren gehaald met bestemming Europese Unie in het vooruitzicht. Vluchtelingen als inzet van botte geopolitiek, recentelijk indrukwekkend verfilmd door de Poolse cineaste Agnieszka Holland (*Green border*, 2023).

Terug naar mijn ervaringen uit 1981. Vele maanden na thuiskomst bespeurde ik nog immer een schrikreactie als ik politie tegenkwam op straat. In Nederland. Met mijn Nederlandse paspoort. Na slechts enkele dagen getuige te zijn geweest van een angstaanjagende periode in Warschau. Het laat zich raden hoe oorlog, dictatuur of repressie lokale burgers en vluchtelingen treft.

Sandra Schruijer is hoogleraar Organisatiewetenschap aan de Utrecht School of Governance, Universiteit Utrecht en directeur van Professional Development International bv.

Verder lezen

Caute, D. (2003). *The dancer defects. The struggle for cultural supremacy during the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.

Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. New York: Free Press.

Grzelak, J. (2020). Psychology and the Round Table Talks. *Social Psychological Bulletin*, 14(4), 1-13.

Herman, E. (1995). *The romance of American psychology: Political culture in the age of experts*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press.

Schruijer, S. (2012). Whatever happened to the term 'European' in European social psychology? A study of the ambitions of in founding the European Association of Experimental Social Psychology. *History of the Human Sciences*, 25(3), 88-107.

EUROPA LITERAIR

Historicus Erik van den Bergh is op zoek gegaan naar literaire fragmenten over Europa. De kernredactie heeft er uit zijn verzameling tien geselecteerd die in chronologische volgorde verspreid over het katern worden weergegeven. Te herkennen onder de aanduiding 'Europa Literair'. Van een 'vredelievend Europa' tot een 'fijne vergissing'. Heb je als lezer zelf een favoriet fragment, laat het ons weten via post@lovingsgeopolitics.nl

EUROPA LITERAIR

Victor Hugo (1802-1885)

'Er komt een dag waarop Frankrijk en u, Rusland, Italië, Engeland, Duitsland, u allen, naties van dit continent, hecht zult opgaan in één hogere eenheid zonder uw afzonderlijke eigenschappen en uw glorieuze eigenheid te verliezen, en u de Europese broederschap zult vormen. (...) Er komt een dag waarop er geen andere strijdperken meer zullen zijn dan markten die zich openstellen voor handel, en geesten die zich openstellen voor ideeën. Er komt een dag waarop kanonskogels en bommen worden vervangen door stembiljetten, door het algemeen kiesrecht der volkeren, door de eerbiedwaardige arbitrage van een grote, soevereine senaat die voor Europa zal zijn wat het parlement is voor Engeland, wat de Bondsdag is voor Duitsland, wat de wetgevende Assemblée is voor Frankrijk!'

Uit: Openingstoespraak van het Internationale Vredescongres van Parijs, uitgesproken op 21 augustus 1849.

In Rob Riemen (Red.) De terugkeer van Europa. Haar tranen, daden en dromen. Nexus 70. 2015. Tilburg: Nexus Instituut. blz. 55-56

Thema

De kernredactie heeft Mark Akkerman gevraagd inzicht te geven in de huidige militarisering van Europa. Hij doet ook voorstellen om de spiraal te doorbreken.

De vernietigende militariseringsspiraal: feest, ook voor de Europese wapenindustrie

Mark Akkerman

Daags voor de Russische invasie in Oekraïne van 24 februari 2022 was de beurskoers van het grote Frans-Nederlandse wapenbedrijf Thales €84,44. Eind april 2024 is dat gestegen naar €159,00, een stijging van ruim 88%, gedreven door een toenemende orders van vooral Europese krijgsmachten. Thales breidde de Nederlandse hoofdlocatie in Hengelo, waar net name radar-, commando- en communicatie- en vuurleidingssystemen gemaakt worden, uit met een nieuwe productiehale en nam honderden nieuwe werknemers aan.

De oorlog in Oekraïne duurt inmiddels ruim twee jaar, zonder zicht op een einde. Het is het brandpunt van een schuivende wereldorde, waarin meer (gewapende) conflicten gaande zijn of op de loer liggen en spanningen tussen de grote machtsblokken – VS/NAVO, met een militariserende EU in het kielzog, China en Rusland – oplopen. De oorlog is een aangrijpingspunt voor escalatie van al eerder in gang gezette militarisering.

Waar dit op allerlei vlakken voor veel mensen en voor het klimaat negatieve consequenties heeft, floreert de wapenindustrie. Grote Amerikaanse en Europese wapenbedrijven jagen het proces van militarisering aan en plukken de vruchten.

Europese militarisering

Na een jarenlange intensieve lobby vanuit de industrie, die via onder meer officiële adviesorganen omarmd werd door de Europese Commissie en zijn weg vond naar nieuw beleid, is een EU militair programma voor het eerst verankerd in de huidige begrotingsperiode (2021-27). Het oorspronkelijke kernpunt – het Europees Defensiefonds met €8 miljard voor financiering van militair onderzoek en ontwikkeling van nieuwe wapens en technologieën – heeft inmiddels gezelschap gekregen van nieuwe steuninstrumenten voor de wapenindustrie, zoals de Act

in Support of Ammunition Production (ASAP) en de European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act (EDIRPA), goed voor honderden miljoenen euro's extra. Er zit nog zo'n drie miljard in de pijplijn als voorstellen voor het verhogen van het budget van het EDF en het instellen van een nieuw European Defence Industry Programme aangenomen worden. Daarnaast gaan er buiten het officiële EU-budget nog miljarden naar de European Peace Facility, die, de naam ten spijt, bedoeld is om wapenleveranties aan niet-EU-landen te financieren. Initieel vooral bedoeld voor Afrikaanse landen gaat nu het overgrote deel naar de Oekraïne.

EU-lidstaten tonen een soortgelijke ontwikkeling. Veel landen hadden voor de Russische invasie in Oekraïne al groeiende militaire budgetten. De politieke afspraak binnen de NAVO om 2% van het bruto binnenlands product aan defensie uit te geven vormde de leidraad hiervoor. Dit willekeurige percentage, dat op geen enkele onderbouwing of behoeftestelling is gebaseerd, heeft inmiddels een gouden status als 'absoluut minimum' verworven en wordt steeds meer de wereldwijde standaard.

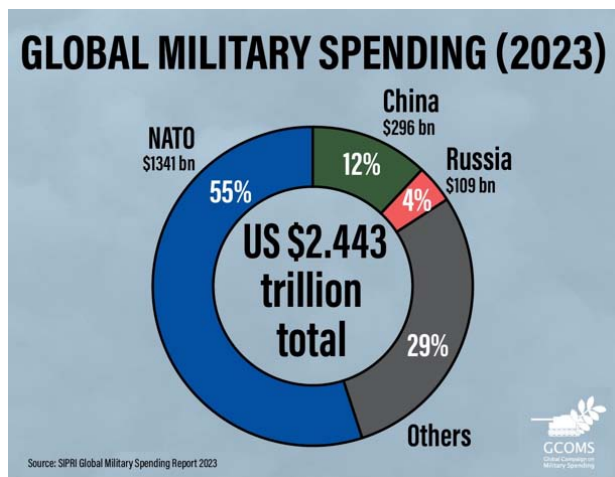
De oorlog in Oekraïne wordt gebruikt om dit proces te accelereren. In de maanden na de inval kondigde de ene na de andere regering forse verhogingen van de militaire uitgaven aan, zoals de beroemde

€100 miljard extra in Duitsland. Juist het laatste halfjaar maakt dit een nieuwe ervaring door als reactie op toenemende publieke twijfel over de koers ten aanzien van de Oekraïne-oorlog, waarbij het volledig inzetten op militaire steun en het consequent afwijzen van diplomatie en onderhandelingen vooral geleid heeft tot een vastlopend front en honderdduizenden doden, en een kritischer houding aangaande de rol van het westen en de wapenindustrie bij de oorlog in Gaza.

Sindsdien wordt het vermeende gevaar van Rusland voor de EU breed uitgemeten als argument voor een nieuwe slag in verhoging van budgetten, stappen in militarisering en oproepen tot een oorlogseconomie. Dat behelst meer dan hogere wapenproductie op zich; grote delen van de economie én de maatschappij als geheel worden in dienst gesteld van oorlogsvoorbereiding.

Wie de feiten bekijkt moet concluderen dat het hier om paniekzaaij en bangmakerij gaat die op weinig tot niets is gebaseerd. De militaire uitgaven en (conventionele) capaciteiten van Rusland staan in geen verhouding tot die van de EU-landen, die drie keer zoveel uitgeven, laat staan die van de NAVO-lidstaten, verantwoordelijk voor 55% van de mondiale uitgaven. Rusland vormt mogelijk een militaire bedreiging voor zijn niet-NAVO/EU-buurlanden, maar het is onzinnig te stellen dat een Russische aanval op EU- of NAVO-grondgebied aanstaande is. Escalatie van de spanningen blijft intussen wel bijzonder gevaarlijk, omdat beide kanten over kernwapens beschikken.

Nederland

De Nederlandse regering speelt geen onbeduidende rol in de Europese militarisering. De defensiebegroting voor dit jaar is liefst 40% hoger dan die voor 2023, en raakt met ruim €22 miljard de bejubelde 2%-norm. Er worden vele nieuwe wapens aangeschaft, nieuwe oefenterreinen ingepland en militairen gerekruteerd, waarbij ook over mogelijke her-

invoering van de opkomstplicht gesproken wordt. Minister Ollongren van Defensie heeft binnen de EU een voortrekkersrol op zich genomen. Ze stelde al voor de Europese wapenindustrie direct aan tafel uit te nodigen bij vergaderingen over defensie en behoort tot de meest uitgesproken voorstanders van vasthouden aan de eenzijdige militaire koers ten aanzien van Oekraïne. Binnen de NAVO is de Nederlandse admiraal Rob Bauer als hoofd van het Militair Comité een van de hoofdrolspelers. Hij mengt zich nadrukkelijk in het Nederlandse politieke en publieke debat, met oproepen om over te schakelen op een oorlogseconomie en uitgesproken steun voor de wapenindustrie. Hij schaart zich daarmee in de rij militairen en 'deskundigen', die in de media voortdurend mogen opdruiven, waar diplomaten en vredesactivisten nauwelijks welkom zijn en veelal worden weggehoond.

Dat past in een verontrustend discours van hint en op meer autoritair bestuur om militarisering door te duwen en een oorlogseconomie op te leggen. Bauer vindt bijvoorbeeld dat er in een 'tijd van oorlog' eigenlijk gewoon naar militairen geluisterd moet worden. Tegelijkertijd spreekt hij in hyperbolen over hoe Rusland vooral bang is voor 'onze' democratie en laat zo overduidelijk zien hoe juist militarisering daarmee op gespannen voet staat.

Wapenindustrie

Al deze ontwikkelingen komen vooral de wapenindustrie ten goede. Naast toenemende wapenaankopen en andere financiële steunmaatregelen kan die ook rekenen op een steeds intensievere lobby van de regering richting private vermogensbeheerders als banken en pensioenfondsen ('investeer meer in de wapenindustrie en sluit de wapenindustrie niet uit van beleggingen en leningen'), op vrijstellingen van sociale en milieuregels en op versoepeling van het wapenexportbeleid.

Dat is met name van belang in de context van het, publiekelijk meestal onuitgesproken maar in beleidsdocumenten en regelingen als belangrijkste doel aangemerkte, streven naar een versterking van de concurrentiepositie van de Nederlandse c.q. Europese wapenindustrie. Om de productiecapaciteit structureel te verhogen wil de industrie lange termijntoezeggingen voor meer afzet, ook als de oorlog in Oekraïne afgelopen is en de huidige Europese koopzucht bevredigd is. Hierin moet worden voorzien door meer wapenexporten naar landen buiten Europa, die al snel bijdragen aan meer oorlog, onderdrukking en mensenrechtenschendingen.

Oekraïne: proeftuin moderne wapens én klassiek oorlogstoneel

De oorlog in Oekraïne speelt zo een cruciale rol als katalysator voor de belangen van de wapenindustrie. Daarnaast vormt het, zoals de Financial Times in juli

2023 kopte, een 'ideale 'testing ground' for western weaponry'. De toenmalige Oekraïense minister van Defensie, Oleksiy Reznikov, stelde dat er geen betere 'proeftuin' denkbaar is voor de wereldwijde wapenindustrie. Het gaat daarbij in de eerste plaats om het testen van nieuwe wapens en technologieën, die vaak in de producerende EU- of NAVO-landen zelf nog niet eens in gebruik genomen zijn en nog niet gebruikt zijn in een oorlog tussen ongeveer gelijkwaardige tegenstanders.

Het is opmerkelijk dat ook met de inzet van zulke moderne wapens het karakter van de oorlog uiteindelijk vooral vergelijkingen met de Eerste Wereldoorlog oproept; het komt soms over als een mengsel van 'All Quiet on the Western Front' en 'Blade Runner', aldus de Washington Post. De groot-schalige inzet van, veelal eenvoudige en goedkope, kleine drones aan de frontlinies zorgt er bijvoorbeeld voor dat er nauwelijks onzichtbare bewegingen te maken zijn en fronten nauwelijks verschuiven. Ook met gebruik van observatiesatellieten wordt het strijdtoneel constant in de gaten gehouden is het lastig om ongemerkt aanvallen te starten.

In de praktijk blijkt de snelle introductie van nieuwe wapens en militaire technologieën vooral effect te hebben en het karakter van oorlogvoering te veranderen als dit voortkomt uit- of leidt tot asymmetrische verhoudingen. Als beide kanten in een oorlog elkaar in balans houden met de inzet van nieuwe technologie, en ook gelijk opgaan qua mogelijkheden van tegenmaatregelen om dat het hoofd te bieden, ontstaan alsnog patstellingen en beelden die uit een ver verleden lijken te komen.

Winnaars en verliezers

Nederland behoort al jaren tot de twaalf grootste wapenexporteurs ter wereld. Het gaat daarbij niet of nauwelijks om het klassieke beeld van wapens – vuurwapens, munitie, tanks – maar, naast militaire schepen, vooral om onderdelen, technologie en zogenaamde 'subsystemen' als radars. Zowel grote wapenbedrijven als Damen, Fokker en Thales als vele specialistische bedrijfjes en toeleveranciers profiteren flink mee van de politieke en financiële wind in de rug.

Zij zijn de grote winnaars van de oorlog en militarisering. Er zijn verder vooral verliezers: de honderdduizenden oorlogsslachtoffers en degenen (vooral in het globale zuiden) die getroffen gaan worden door de groei aan wapenexporten en militaire inzet voor westers eigenbelang, klimaatverandering die een extra boost krijgt door militaire uitstoot en door het verschuiven van geld voor sociale uitgaven naar militaire budgetten.

De Nederlandse vredesbeweging zit in het verdomhoekje en slaagt er vooralsnog nauwelijks in een krachtig geluid voor diplomatie, ontwapening en de-escalatie te laten horen. Werken aan een sterkere positie en een plek in het publieke debat is cruciaal om de vernietigende militariseringspiraal te doorbreken.

Mark Akkerman is onderzoeker bij Stop Wapenhandel en schrijft over wapenexporten, de wapenindustrie en militarisering van grenzen (stopwapenhandel.org).

EUROPA LITRAIR

Czesław Miłosz (1911-2004)

'In het Westen verblijven de mensen graag in de hemel van de mooie woorden over de geest en de vrijheid, terwijl ze slechts zelden de eenvoudige vraag stellen of iemand genoeg te eten heeft.' (p.296)
'Europa nam me op in zijn warme omhelzing, zijn stenen gehouwen door de hand van de verstreken generaties, de menigte van gezichten die uit zijn gesculptureerd hout opdoken, uit zijn schilderijen en met goud bestikte weefsels, lenigden, namen mijn stem op in zijn oude bezweringen en eden, in weerwil van mijn opstand tegen zijn gespletenheid en ziekelijkheid. Ondanks alles, mijn Europa, mijn geboortegrond. (...)' (p.297)

'Polen en Dordogne, Litouwen en Sabaudia, de straatjes van Wilno en de straatjes van Quartier Latin groeiden samen, ik was immers niemand anders dan een Griek die van plaats tot plaats verhuisde. Het Europa van mijn geboorte verbleef in mij, met zijn bossen, bergen en hoofdsteden (...)' (p.298)

Czesław Miłosz, *Geboortegrond*.

Oorspronkelijke titel: *Rodzina Europa*.

Vertaling: Gerard Rasch.

Amsterdam: De Arbeiderspers. 1982.

Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas. 2005. 320 blz.

EUROPA LITERAIR

Georg Steiner (1929-2020)

'Europa wordt gevormd door koffiehuisen, door cafés. Deze variëren van Pessoa's favoriete koffiehuis in Lissabon tot de cafés in Odessa die door de gangsters van Isaac Babel werden gefrequenteerd. Ze strekken zich uit van de Kopenhaagse cafés die Kierkegaard op zijn in gedachten verdiepte wandelingen passeerde, tot de togen van Palermo. Geen oude of bepaalde koffiehuisen in Moskou, dat al een voorstad van Azië is. Maar heel weinige in Engeland, nadat ze in de achttiende eeuw korte tijd in de mode waren geweest. Geen in Noord-Amerika, behalve in de Gallische buitenpost New Orleans. Teken de koffiehuis kaart en je hebt een van de wezenskenmerken van de 'idee Europa'.'

George Steiner, *De idee Europa*.

Vertaling door Peter Bergsma.

Tilburg: Nexus Instituut. 2004. blz. 17-18.

Tiende Nexus-lezing op 30 november 2003 uitgesproken.

Thema

Europese (en mondiale) ontwikkelingen, te bezien als drama. John Huige schetst echter ook een blijspel met twee aktes waarin zich een toekomst voor Europa openbaart.

De ontvoering van Europa

John Huige

In de Griekse mythologie is Europa een prinses die ontvoerd wordt door de oppergod Zeus. Het huidige Europa lijkt ook ontvoerd te worden weg van zijn ontwikkeling tot een duurzame inclusieve wereldmacht. Er zijn vijf ontwikkelingen die deze ontvoering kunnen verklaren: de stagnerende Europese democratie, de opmars van het populisme in vrijwel alle EU-landen, het migratiedrama, het uitkleden van de Europese Green Deal en de oorlog én oorlogsdreiging aan de grenzen van de EU. Hierna beschrijf ik de vijf bedrijven, gevolgd door een blijspel met twee hoopgevende aktes.

Stagnerende democratie

Zesenvijftig jaar geleden studeerde ik internationale betrekkingen in Bologna aan het instituut van de Amerikaanse Johns Hopkins University. Onderdeel van het studieprogramma was een reis naar Brussel: kennismaken met Europese instellingen. In een vraag en antwoordsessie met vertegenwoordigers van de Europese Commissie liet ik mijn ongerustheid blijken over de beperkte democratie in Europa. Het antwoord luidde dat ik daarin gelijk had, maar dat over een jaar of vijf de democratie beter geregeld zou zijn. We leven inmiddels in 2024 en nog steeds is de democratie in de EU matig ontwikkeld. Een

belangrijk element hiervan is het nog altijd voortbestaan van het vetorecht. Voor besluiten op politiek gevoelige terreinen. Daarbij gaat het o.a. om belastingen, sociale zekerheid, bescherming van werknemers, voor het vaststellen van een schending van constitutionele beginselen door een lidstaat. Ook voor het vaststellen van de uitgangspunten en uitvoeringsbesluiten op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid en aspecten van de politieke en justitiële samenwerking in strafzaken

(<https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/nl/#chap5>).

Dat zijn veel punten, waarvan sommige landen (met name de illiberale democratieën van Hongarije en (onder het voormalige Pis-bestuur) Polen) gebruik maken om extra voordelen te krijgen of om opgelegde maatregelen om te buigen. Uitzicht op het einde van het vetorecht is er niet.

Er zijn zeker ook zaken verbeterd. De macht van het Europees Parlement is door de medebeslissingsbevoegdheid op de samenstelling van de Commissie groter geworden. Toch blijft de legitimiteit van het EP beperkt.

De opmars van het populisme

Antonio Scuratti heeft een diepgaande kennis van fascisme en populisme (*Fascisme en Populisme, Mussolini nu*. Nederlandse vertaling verscheen in 2024 bij Uitgeverij Podium). Hij vat de kern van het populisme samen met de termen: 'Ik ben het volk'. Tegelijk duidt hij ook het omgekeerde: 'het volk ben ik'. Want iedereen die niet met mij is, hoort niet bij het volk, is tegen het volk. In Wilders' termen: 'Ik ben de partij'. Het is immers een eenmansonderneming. Wanneer je het niet met me eens bent dan hoor je niet in de partij. Of verdergaand: dan vertrek je maar uit Nederland. 'Ik doe wat het volk wil: willen jullie meer of minder...?'. Ook de uitdrukking 'nepparlement' past in dit Mussoliniaanse straatje. Wilders zet standpunten in de ijskast want het volk wil nu een regering met Wilders. Een volgend populistisch kenmerk is het opwekken van angst. Daarvoor gebruikt Wilders de term 'een tsunami van islamisering'. In het verlengde hiervan komt het oproepen van haat, zoals: 'de islam is geen religie, het is een totalitaire ideologie'. Een heel belangrijk kenmerk tenslotte: de complexiteit van de moderne samenleving, van de EU, versimpelen tot een schijnbaar coherent geheel, terwijl ingewikkelde vraagstukken afgedaan worden als 'nepjournalistiek' of 'elitepraatjes'.

Wat ik hier met Wilders als voorbeeld beschrijf, geldt voor de meeste van de Europese populistische leiders. Bij elkaar vormen zij een bedreiging voor een verdere ontwikkeling van de EU.

Het migratiedrama

Ook op het terrein van migratie is het crisis en is de EU laakbaar bezig. Varoufakis, politicus en econoom: 'Instead of drowning these people in the Mediterranean, we should welcome them, find a rational way of relocating them around Europe and, thus, benefitting from their hunger to learn, work and contribute to our societies' (<https://www.yanisvaroufakis.eu/2024/01/15/on-the-state-of-europe-its-economy-treaties-migration-italygreece-interviewed-by-fotosinthesi/>). Dit raakt de kern van dit drama: veel migranten sterven onderweg in de Sahara, in slavernij, in wankelende bootjes, of in grensrivieren, terwijl op veel plaatsen in de EU er een groot tekort

aan werknemers is. De EU sluit over migratie laakbare akkoorden met twijfelachtige regimes. Een beleid waarin migratie als positieve kracht wordt aangewend bestaat niet, terwijl veel bedrijven hierom zitten te springen en onze zorg door personeelsgebrek in de knel dreigt te raken. Wie helpt Wilders douchen over 25 jaar?

Het uitkleden van de Europese Green Deal

In een rapport van het Europees Milieuagentschap (d.d. 11 maart 2024; <https://www.eea.europa.eu/nl>) worden de risico's voor Europa beschreven: Europa is het snelst opwarmende continent ter wereld en klimaatrisico's vormen een bedreiging voor zijn energie- en voedselzekerheid, ecosystemen, infrastructuur, watervoorraden, financiële stabiliteit en de volksgezondheid. Veel van deze risico's bereiken kritieke niveaus en zouden catastrofaal kunnen worden als niet snel daadkrachtige maatregelen worden genomen. Het Milieuagentschap bepleit een holistische, geïntegreerde aanpak waarbij veel beleidsgebieden betrokken zijn.

Ik was een tijdlang trots op Europa. De Green Deal vormde niet het meest ideale scenario maar wel het best haalbare. In de beginmaanden van 2024 werden er al meerdere spaken uit het wiel getrokken voor agrarische bedrijven. Het verder uitkleden van de Green Deal lijkt na de Europese Parlementsverkiezingen in het verschiet te liggen.

Oorlog en oorlogsdreiging

Mede door de snelle toenadering tussen de EU en Oekraïne is de Russische invasie voorlopig tot staan gekomen. Eind 2023 stemde de Europese Raad ermee in om toetredingsgesprekken te beginnen. De officiële NAVO-website stelt: *Ukraine's future is in NATO*. Beide processen zullen nog veel tijd vergen. De agressieve opstelling van Poetin heeft een nieuwe werkelijkheid geschapen. Met de dominante Trumpiaanse politiek in de VS is de bescherming door deze grote broer ook minder vanzelfsprekend. Dat impliceert dat Europa veel meer moet gaan doen aan de eigen defensie en dat de samenwerking op defensiegebied binnen Europa prioriteit moet krijgen. De Europese Defensie Gemeenschap waarover in 1952 al overeenstemming was, kan een nieuw leven ingeblazen worden.

Een blijspel met twee aktes

De Europese samenwerking is vele crises te boven gekomen. Ook de vijf hierboven genoemde ontwikkelingen kunnen omgebogen worden; vandaar de duiding van het slotdeel als blijspel. Makkelijk zal het niet zijn.

Om te beginnen: er is werk aan de democratie. Het gaat daarbij steeds om twee kanten. Hoe we de democratie van bovenaf organiseren en hoe we de participatie en de betrokkenheid van onderop in-

vullen. Als ik me beperk tot de participatie dan ben ik zeer onder de indruk van de methode van de ateliers de territoire. De bekende Franse denker Bruno Latour heeft door heel Frankrijk ateliers opgezet om politiek beleid van onder naar boven op te halen (zie <http://ouatterrir.fr/index.php/projet-pilote/>). Latour zegt dat we gedeterritorialiseerd zijn: we verhouden ons niet meer tot onze directe omgeving. We zijn geglobaliseerd, qua consumptie, qua productie, qua vakanties, qua sociale media. We moeten terug naar het *territoire*, de wijk, het dorp, de kleine schaal. Daarvoor werkt hij met ateliers. De methodiek van een atelier is dat er 10, 20 of 30 mensen uit een klein gebied samenkomen. Deze mensen beginnen elk afzonderlijk met het maken van een zelfbeschrijving. In de zelfbeschrijving geven mensen aan welke afhankelijkheden ze kennen en wat ze daarin willen veranderen. Door deze te bespreken in de *territoire* worden gemeenschappelijke afhankelijkheden duidelijk en is er een basis voor verbondenheid. Daarmee kun je gemeenschappelijke ambities genereren en kun je bondgenoten en tegenstanders identificeren. Je kunt grieven formuleren, bestuderen en voorstellen formuleren om ze te laten gelden. Daarmee maak je beleid. Het is een zeer lokaal begin, maar belangrijk om vertrouwen en zelfbewustzijn te ontwikkelen. Dit proces toesnijden op Europa vergt energie en geduld maar is belangrijk voor een gemeenschappelijk Europees bewustzijn.

De tweede akte heeft te maken met het organiseren van een oorlogseconomie. De roep om een oorlogseconomie komt van twee kanten: in debatten over de dreiging van het Poetinsisme wordt gezegd dat we toe moeten naar een oorlogseconomie. Ook in delen van de milieubeweging en de *degrowth* beweging klinkt de roep om een oorlogseconomie. Een oorlogseconomie kent geen politieke taboes. Alles staat in het teken van het winnen van de kli-

maattoorlog, van de oorlog in de Oekraïne en de opzet van een Europees verdedigingssysteem. Dat betekent dat de overheid, in dit geval de overheden van de EU, tezamen een centrale regierol krijgen in de inrichting van de economie. Dat zal inhouden dat bedrijven en/of bedrijfstakken geherstructureerd moeten worden; dat in de Europese samenwerking de economische -, de defensie – en de sociaalecologische transitie op elkaar afgestemd worden. Door de combinatie van oorlogsinspanningen en vergroening worden beiden versterkt en het draagvlak vergroot. Dat kan zeker ook leiden tot een meer federaal Europa en dat zou een mooie bijvangst zijn. De eerste stappen zijn gezet: stappen richting *reshoring* en meer nadruk op regionalisering. De Europese Commissie presenteerde een plan: De Europese Defensie-Industrie Strategie. Ook op het gebied van initiatieven van onderop is er veel beweging: bijvoorbeeld regeneratieve landbouw en energiecoöperaties en, belangrijk, de vele burgerberaden die georganiseerd worden.

Minos – een van de kinderen van de ontvoerde Europa en Zeus – legde de grondslag voor de zeer welvarende Minoïsche beschaving. Intensivering van de democratische processen en een holistische geïntegreerde transitie kunnen samen zorgen voor een nieuw welvarend, veilig én duurzaam Europa.

John Huige is politiek econoom, onderzoekt en publiceert over economie, ecologie en klimaat. Is actief betrokken bij het Platform Duurzame en Solidaire Economie (platformdse.org).

Actualiteiten

Als 'Betrokken Journalist van het Jaar 2024' ontving op 31 mei jl. **Habtom Yohannes** (auteur in dit Europakatern) de allereerste **Gouden Klinker** bij de Christelijke Hogeschool Ede (CHE).

Juryvoorzitter Johan Snel prees Habtom's werk door te citeren uit het juryrapport: "Op diverse journalistieke platforms groeide hij uit tot de stem van de Eritrese gemeenschap in Nederland, waarbij hij de kunst verstaat om 'recht en waarheid' te spreken, ondanks de lange arm van het Eritrese regime, die ook hem heeft bedreigd. Hij doet dat door voortdurend te zoeken naar wat de Eritrese gemeenschap recht doet." De jury prees hem als voorvechter van mensenrechten en van haar menselijke waardigheid, en als journalist die de waarheid liefheeft boven alles en met een kritische en onafhankelijke geest "... sceptisch staat tegenover elke vorm van 'betrokkenheid' die de waarheid geweld aan doet."

De uitreiking van de eerste Gouden Klinker vormt de start van een jaarlijkse prijs voor journalisten die vanuit een persoonlijke, niet aflatende betrokkenheid een stem geven aan mensen die op welke manier ook slachtoffer zijn van conflicten, rampen, machtsmisbruik of systemen die de menselijkheid of menselijke maat uit het oog verliezen. Aan de prijs is een bescheiden geldbedrag verbonden.

Thema

Column

De EU is een geopolitiek blijvertje

Jan-Willem van den Braak

Op het moment dat de lezer deze column tot zich neemt, zijn de verkiezingen voor het Europees Parlement achter de rug. Met een zekere winst voor radicaal-rechts, dat twee fracties in het parlement heeft (ECH en I&D), met zo'n 20% van de stemmen. Een zekere verrechtsing dus maar tegelijk heeft het politieke midden nog steeds een meerderheid. Dat past in een brede trend in vele EU-landen, waaronder zeker ook de oprichters van de EEG in 1957: de Benelux, Frankrijk, Duitsland en Italië.

Betekent dit dat het EU-project nu gevaar loopt? Is het een aanwijzing voor dreigende desintegratie?

Ik geloof er niets van. Behalve sommige van de radicaal-rechtse partijen wil vrijwel iedereen dat hun land lid van de EU blijft. De economische voordelen zijn voor iedereen gewoon te groot, ook voor de rijkere nettobetalers. Engeland krijgt geen navolgers, zeker nu steeds zichtbaarder wordt dat die exit hen weinig tot niets heeft opgeleverd, economisch noch sociaal. En Engeland hoorde er altijd al maar half bij qua beleid (diverse opt-outs) en vooral qua cultuur en mentaliteit.

Churchill wist dat al – maar pleitte tegelijkertijd als premier begin jaren vijftig voor vergaande samenwerking op het Europese continent. Om oorlog daar na vele, vele eeuwen voor eens en altijd uit te bannen. 'Europa' was dus vanaf het begin een project met als onderliggende waarden vrede, vrijheid en solidariteit. Het middel was meer welvaart voor allen door de oprichting en stelselmatige vergroting van de interne markt. En dat is vanaf 2002 nog omkranst met één munt voor de meeste EU-landen, die de eurocrisis (2011/2012) wist te overleven, en met een nog steeds groeiende 'sociale dimensie'.

Het veelgebruikte adagium 'we laten niemand los' geldt zeker ook voor de EU. En in die zin is de EU zowel 'kapitalistisch' als 'socialistisch', zou je kunnen zeggen.

Laat radicaal-rechts en radicaal-links maar radicaal in hun kritiek zijn, ook dat hoort erbij en het scherpt de visies van de middenpartijen. Democratie is niet voor bange en ook niet voor intolerante mensen. Wat dat betreft ben ik een radicale democraat.

Hoe dan ook, het unieke naoorlogse experiment van de EEG/EU is, na alle ups en downs sinds de oprichting, een doorslaand succes gebleken – en daarvoor was dus een federaal Europa met Grondwet, zoals sommige eurofiële drijvers blijven bepleiten, helemaal niet nodig. Ook hier geldt dat het betere soms de vijand van het goede is.

En dat succes kwam ook precies op tijd want sinds de eeuwwisseling is de geopolitiek, die we juist door dit succes waren vergeten, weer terug op het internationale toneel. De wereld is nu multipolair met diverse elkaar vaak bestrijdende hele en halve grootmachten, waarbij Europa alleen in gezamenlijkheid zijn positie zal kunnen behouden. De EU is niet alleen ieders eigen nationale belang maar ook een geopolitiek gezamenlijk belang van de eerste orde geworden. De voordelen van de EU zijn voor de landen gewoonweg te groot om te negeren, in de vorm van welvaart, banen en nu dus ook evident een sterke geopolitieke positionering. Zoals in de jaren vijftig de EEG na twee wereldoorlogen als geopolitiek vredesproject startte, zo heeft de EU nu opnieuw een specifieke geopolitieke bestaansnoodzaak gekregen.

Demissionair minister-president Rutte beschreef op 16 mei jl. in een van zijn laatste debatten in de Tweede Kamer, daartoe uitgedaagd, hoe hij de laatste tien jaar geëvolueerd is in zijn denken en daarbij m.n. het geopolitieke belang van de EU volledig is gaan onderkennen.

Niet voor niets heeft hij, of men nu zijn nationale prestaties meer of minder waardeert, in die periode Europees en ook in de bredere wereld een sterke, gezagsvolle positie opgebouwd. Dat hij dezer weken vrijwel zeker tot SG van de NAVO wordt benoemd, heeft natuurlijk ook alles te maken met zijn talent om vasthoudend 'de boel bij elkaar te houden' en tegelijk die boel ook in beweging te houden.

Dat kan allemaal niet zonder overtuiging ('visie') en overtuigingskracht. Nu hij dezer weken na 22 jaar van het nationale politieke toneel verdwijnt, waarvan ruim 13,5 jaar als premier (na vier verkiezingsoverwinningen, op zich al een vrijwel niet te evenaren

prestatie), verdient hij mijns inziens ruimhartig dank voor deze inzet voor ons land in Europa en de wereld.

Ik schroom daarom ook niet hem een staatsman te noemen, zoals Drees en Lubbers dat in hun tijd waren. We zullen hem nog wel eens missen.

Jan-Willem van den Braak was in diverse (directie)functies werkzaam voor de werkgeverkoepel VNO-NCW en is onder meer voorzitter van de Stichting SBI (Samenwerking, Bezinning & Inspiratie).

Thema

Europa zal niet overleven als het zichzelf niet radicaal opnieuw weet uit te vinden, weet Ine Gevers. Tijdens het bezoek aan de Venetië Biënnale ontdekt ze het perspectief voor dit uit te vinden continent: *Make Kin Local, Act Global*

EUROPA IS DOOD! LEVE EUROPA!

Ine Gevers

Europa dreigt een visieloos en tandeloos blok van onmacht te worden. Nagenoeg elke lidstaat ziet zich gesteld voor een toenemend radicaal rechts-extremisme en polarisatie. Terwijl we wegkijken van confrontaties met vluchtelingen die voor onze kusten verdrinken.

Wordt Europa ooit de gedroomde plek voor migranten? Ontvangen we vreemdelingen, de 'ander' die we in het verleden als minder-dan-mens bejegenden, nu met het respect dat ieder mens (en niet-mens) verdient? Pijnlijk om vast te stellen, maar we kennen het antwoord. Eurocentrische beleving en geschiedschrijving maken het onmogelijk anderen te zien als deel van onszelf. Het afgelopen decennium laat in vrijwel alle Europese staten een nationalistische, naar binnen gekeerde beweging zien. Europa maakt een ruk naar ultra-rechts. Een 'nieuw' fascisme ligt op de loer. Lokale onrust wordt verder opgezwepen door A.I.-gestuurde sociale media die tegengestelde sentimenten uitvergrooten zodat zowel elite capture als samenzwerings-theorieën welig tieren. Vreemdelingenhaat is groter dan ooit.

Europa zal niet overleven als het zichzelf niet radicaal opnieuw weet uit te vinden. Het ontbreekt aan besef dat langgekoesterde idealen als individuele vrijheid en optimale zelfontplooiing op een dood spoor zijn beland. Een pad zonder stip aan de horizon kunnen we ons niet langer veroorloven. Nieuwe gedeelde waarden zijn noodzakelijk om te overleven. Een ideologie, gebaseerd op menselijke (en niet-menselijke) wederkerigheid, waarvoor we gezamenlijk willen strijden. Is kunst bij machte om in-

zichten te delen die ons in staat stellen kritisch naar Europa te kijken? En zijn wij bereid om die lessen ter harte te nemen?

En heel speciaal: welke perspectieven reikt de Venetië Biënnale ons aan?

Foreigners Everywhere

De Venetië Biënnale 2024 *Foreigners Everywhere* biedt een prikkelend 'dekolonisatie' perspectief voor het machteloze Europa, dat zichzelf dreigt te ver-

nietigen. Met hulp van deze meest politieke kunstbiënnale tot nu toe tracht de Braziliaanse museum-directeur en curator Adriano Pedrosa de geschiedenis te herschrijven. Staande op de schouders van zijn voorgangers Okwui Enwezor (†) en Cecilia Alemani, eveneens Venetië-Biënnale-curatoren die kunstenaars uitnodigden die noch man, noch wit, noch hetero waren (respectievelijk in 2015 en 2022), én geïnspireerd door de 331 kunstenaars die deelnemen aan deze editie, maakt Pedrosa een krachtige vuist. Dat hem dat is gelukt in de context van een toenemend rechts politiek klimaat in Italië met Giorgia Meloni als premier en de extreemrechtse journalist Pietrangelo Buttafuoco als nieuw aangesteld voorzitter van de Venetië Biënnale, is op zichzelf al reden voor een compliment. Pedrosa, bekend als curator van de Sao Paulo Biënnale 1998 en directeur van het Museu de Arte de São Paulo (MASP), slaagt er vooral in om als matchmaker in een onrustig geopolitiek landschap Europa een spiegel voor te houden.

Wat kunnen we leren van *Foreigners Everywhere*? Welke tactieken gebruiken kunstenaars en curatoren om de heersende machten aan de kaak te stellen of te ondergraven? Hoe kunnen deze nieuwe perspectieven bijdragen aan een nieuwe visie die gericht is op de toekomst? Pedrosa's aanpak om onze gezamenlijke geschiedenis te herschrijven is niet nieuw maar uiterst belangrijk en in de tentoonstelling overtuigend neergezet. En biedt daarmee kans om de Europese identiteit als een veelvoud aan vloeibare identiteit(en) te herdefiniëren. In Pedrosa's centrale vertelling, die wordt ondersteund door diverse landenpaviljoens, krijgen complexe vertellingen en verstrengelingen van gedeelde geschiedenissen alle ruimte.

Het fascistische 'wij-zij denken' dat de grondslag vormt voor de vele radicaal-rechtse bewegingen in Europa - denk aan Hongarije, Italië, Nederland, Finland, Duitsland, Frankrijk - wordt in *Foreigners Everywhere* met de grond gelijk gemaakt. De populistische kiezer wordt op de korrel genomen, maar ook de kunstelite wordt ter verantwoording geroepen. Pedrosa schenkt geen aandacht aan steeds dezelfde canon en kunstenaars die gepromoot worden door de high class internationale galleries en de kunstmarkt. Hij verlegt de aandacht naar het werk van veelal onbekende makers uit de Global South, vertegenwoordigers van diverse inheemse gemeenschappen, naar kunstenaars van wie de bijdrage aan de kunstcanon tot nu toe werd veronachtzaamd. Het resulteert in een landschap van empathie en medemenselijkheid en dat maakt je als bezoeker nederig.

Rassenscheiding

Niet dat de boodschap eenduidig is. Dat is, zoveel mag inmiddels duidelijk zijn, onmogelijk. Pedrosa's

Foreigners Everywhere is met recht een relativering van het langgekoesterde dogma 'universalisme'. Niet de menselijkheid zelf wordt bevestigd, deze kent enkel veel meer lagen en kleuren dan we tot op heden wilden toegeven. Europa koos voor 'universalisme' in de overtuiging de wereld te kunnen veranderen naar haar evenbeeld. Terugblikkend op onze koloniale geschiedenis is het benadrukken van haar meerstemmigheid en meerkleurigheid een belangrijk leerpunt. Want zelfs al weten we dat mensen uit alle werelddelen, van alle kleuren en rassen, onderdeel uitmaakten van de Europese geschiedenis, dan nog ontbreken in dat verhaal de nodige nuances. De film *We Were There, The Untold Story of Black Africans in Renaissance Europe* van Fred Kudjo Kuwornu heeft als motto: 'wij waren hier, wij zijn hier'. Educatief of niet, het is confronterend hoe tot op de details (re)constructies worden gemaakt en het moment van rassenscheiding in Renaissance Europa precies kan worden aangewezen. Zwarte mensen bevonden zich in alle lagen van de bevolking en namen vaak invloedrijke machtsposities in. Saint Maurice was Afrikaans militair officier in het legendarische Thebaanse legioen van Rome in de derde eeuw na Christus. Alexander de Medici, hertog van Florence, Italië, was de onwettige zoon van Simonetta, een slavin, en de hertog van Urbino Lorenzo de Medici. Alexander had een zwarte huidskleur, al werd dat op sommige schilderijen weggepoetst. Hij was van adel, vervulde hoge posities in het religieuze en seculiere circuit rond 1600. Het aantal kleurlingen in Europa groeide na de kolonisaties door Portugal en Spanje en waaierde uit over Europa en Groot-Brittannië. Tijdens de Tudors dynastie eind 15de eeuw bevonden Afrikanen zich in alle sociale lagen van de bevolking. In het midden van de 16de eeuw woonden in Lissabon 10.000 Afrikanen, 10% van de bevolking. 'Moor' betekent versmelting van rassen. Rembrandt schilderde zwarte mensen van vlees en bloed omdat hij ze kende; ze woonden bij hem om de hoek. Echter, op het toppunt van de groeiende obsessie met classificatie tijdens de hoogtijdagen van de Renaissance raakte rassenscheiding zodanig geïnstitutionaliseerd en geproblematiseerd dat vermenging, ongeacht de kosten, moest worden vermeden.

Make Kin Local, Act Global

Niet alleen het centrale narratief van de Venetië Biënnale stelt een correctie voor. Geïnspireerd door Pedrosa volgen diverse landenpaviljoens zijn voorbeeld. Ze steken de hand in eigen boezem. Overtuigend gedaan door kunstenaar Archie Moore die het Australische paviljoen van onder tot boven vol-schreef met de 65.000 jaar omvattende stamboom van de eerste bewoners van het continent, de Aborigines. Of Denemarken die de Groenlandse fotograaf Storch uitnodigde om een gelaagd beeld van

Kalaallit Nunaat (land van het volk) te presenteren. Meervoudige fotografie als verhaalvertelling, tevens het koloniale verleden van Denemarken met relatie tot Groenland aan het licht brengend. Servië presenteert Coca-Cola als de grote gelijkmaker en instrument van een gekoloniseerd Europa. In het Zwitserse paviljoen speelt Zwitsers-Braziliaans kunstenaar Guerreiro do Divino Amor met de nationale logica van feestelijke zelfrepresentatie door middel van cultuur, die ruim een eeuw geleden aan de oorsprong lag van alle nationale paviljoens op de Giardini della Biennale. Hij nodigt bezoekers uit om met welwillende geest te lachen om het chauvinisme en om de clichés waarmee de Zwitsers de wereld en henzelf vertegenwoordigen. Ook Nederland liet een nieuw geluid horen. Sinds zijn film *Enjoy Poverty* (2008) riep de geselecteerde kunstenaar Renzo Martens veel controverse op. De film is te lezen als een cynische uitvergroting en voortzetting van de koloniale verhoudingen tussen Global West en Global South. Het CATCH project in het Nederlandse paviljoen is een voortzetting van Renzo Martens' omgekeerde missiewerk, waarbij een lokaal kunstenaarscollectief steeds meer autonomie krijgt om hun werk te verkopen via NFT's om zo hun levensomstandigheden te verbeteren. Hoewel Hicham Khalidi, directeur van de Jan van Eyck Academie in Maastricht, Martens in bescherming nam tegen de aantijging te lijden aan het *witte-man-als-reddersyndroom* weet de presentatie maar matig te overtuigen. Juist in de context van deze Biennale was het beter geweest om het rechtzetten van de geschiedenis dichtbij huis te zoeken. Hand in eigen boezem steken gaat nu eenmaal moeilijk samen met het exotiseren van 'de ander'.

De beste bijdragen aan de Biennale zijn van kunstenaars en collectieven die lokale geschiedenissen herschrijven en op die manier bijdragen aan een eerlijker en humane wereld. *Make kin Local, Act Global* betekent eigenlijk: neem de tijd om je buurman of buurvrouw beter te leren kennen, hun verhalen serieus te nemen, in elkaars schoenen te staan, en je merkt dat empathie groeit. Ook voor vreemdelingen verder weg in de wereld. Daarnaast is het vermogen je in te leven in mensen en meer-dan-mensen met wie je de straat, winkel of stad deelt tevens dé manier om je voetafdruk te verkleinen. Om je nieuwsgierigheid naar andere culturen en werelden te bevredigen hoef je niet duizenden kilometers te reizen, of het vliegtuig te nemen. Het gebeurt op je eigen stoep, je hoeft er enkel je ogen maar voor te openen. 'Make Kin, not Babies' zegt feministe Donna Haraway.

In plaats van 'Act local, Think Global' zou het adagium voor een sterk Europa weleens kunnen zijn: *Make Kin Local, Act Global*. Verwelkom de

vreemdeling dichtbij en in jezelf, in plaats van hem, haar of hen te negeren of te isoleren. Er gaat een wereld voor je open én je kunt haar beschermen.

Ine Gevers is tentoonstellingsmaker, schrijver en activist. Sinds 2007 is zij artistiek directeur van de Niet Normaal INT Foundation en realiseerde zij onder meer de internationale exposities *Hacking Habitat*, *Robot Love*, *Impossible Bodies*, *Fake me Hard* en *Come Alive*.

EUROPA LITERAIR

Koen Peeters (1959)

'Europa is vooral de gedachte van wat het zou kunnen zijn, min de gebreken die het toegedicht worden. Het is ongeveer niets. Een fijne vergissing. Het zijn correcties op correcties, lauw en ingewikkeld.' (p.119)

'Europa is een zootje ongeregeld, dat elkaar sinds eeuwen veroverd, liefheeft en vermoordt in campagnes met vlaggen. Het is een mengvat, de smeltpot, de stoofpot. (...) Als een beschermende tent, die onderaan naar alle kanten open was.' (p.124)

'Europa dat zijn de beschaafde grensovergangen, de gemengde huwelijken, de gastvrijheid. (...) soms ook een reus in te krappe kleren, een groot kind dat zich de slaap uit de ogen wrijft. Of een gezelschapsspel van politici. (...) Europa dat zijn de namen van de doden op onze gezamenlijke kerkhoven.' (p.217)

)
Koen Peeters, Grote Europese roman.
Antwerpen/Amsterdam: Meulenhoff/Manteau.
2007. 295 blz.

Word nu abonnee van Loving
Geopolitics Magazine

Klik op de link en meld je aan voor
automatische digitale toezending.

Thema

Twee jaar na zijn dood verscheen in 1944 de autobiografie De Wereld van gisteren van de Oostenrijkse auteur Stefan Zweig. Daarin beschrijft hij pijnlijk precies hoe oorlog de menselijke geest ondermijnt. Willem de Haan, redacteur van het Vredesmagazine, herlas zijn boek. De overeenkomst met onze tijd is pijnlijk frappant.

Lessen van Stefan Zweig: waar blijft Europa?

Willem de Haan

‘Onder mijn vrienden bleef ik steeds alleen. Hun geloof in de oorlog bracht mij vaak aan het twijfelen of ikzelf krankzinnig was te midden van al deze verstandige mensen, of juist als enige verschrikkelijk wakker te midden van hun dronken gebral. Te midden van hen die riepen: overwinning of ondergang....’

Stefan Zweig (1881-1942) schreef deze herinnering aan de sfeer in Wenen in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. Zweig was een geassimileerde joodse en humanistische auteur. Hij maakte in 1942 samen met zijn tweede vrouw een einde aan hun leven in Latijns-Amerika waarheen hij geëmigreerd was. Hij deed dat *‘aus freiem Willen und mit klaren Sinnen’*, vanwege zijn treurnis over de vernietiging van zijn geliefde Europa.

Zoals velen herlas ik onlangs zijn boek en dat bood mij een zekere troost, die prettig aanvoelde, waren de tekenen niet zo duister en verontrustend. Net als in de maanden voor het uitbreken van de ‘grande guerre’ die Europa zou verwoesten leven we opnieuw in een turbulente tijd waar de dreiging van een levensgevaarlijke escalatie in Europa extreem is. Natuurlijk, een andere tijd, andere coalities van landen, maar opnieuw dreigt voor Europa een zwarte toekomst.

Misschien begint oorlog wel in de hoofden van mensen voordat hij op het slagveld zijn verwoestende werk doet. Zweig beschrijft het zo:

‘Mijn Duitse collega-schrijvers vuurden de oprukkende strijders aan met liederen, en gedichten waarin glorie rijmde op victorie en nood op dood. Men beloofde plechtig nooit meer contact te hebben met een Franse of Engelse collega. Shakespeare werd uit de Duitse theaters verbannen, Mozart en

Wagner uit de Franse en Engelse concertzalen. Filosofen riepen dat oorlog een gunstige werking had tegen het verslappen van de volkeren, medici prezen hun prothesen luidkeels aan. Ook priesters verhieven hun stem in het koor: allemaal mensen wier intelligentie, vormende kracht en menselijke houding we kort daarvoor nog hadden bewonderd’.

Hoe lijkt dit op ‘onze’ collectieve afkeer van alles was Russisch klonk na het begin van de Russische inval in Oekraïne van februari 2022. De hermitage die een andere naam kreeg, de kattenshow van Siberische katten die werd afgelast, de concerten van Tsjajkovski die werden gecancelld...

Alleen

Zoals Zweig beschrijft hoe hij zich alleen voelde tussen zijn vrienden, zo ervaaarde en ervaar ik dat ook letterlijk. Direct na de Russische inval was er een oud-collega dienstweigeraar die verbijsterd naar het gebroken geweertje op mijn jas staarde. Ik belde met oud-PSP Kamerleden en hoorde dat ik naïef was, ik was blijven steken in oude standpunten die niet meer van deze tijd waren. Publicist Hubert Smeets, zeer actief in het bestrijden van elk genuanceerd geluid, noemde mij een quasi pacifist. Een luisteraar die mij op de radio hoorde noemde mij ‘een niet ongevaarlijk warhoofd’. Immers ‘waar het pacifisme in de Tweede Wereldoorlog toe had geleid

was bekend: de moord op zes miljoen joden (...). Hij schreef het letterlijk. De meest vriendelijke variant is dan nog de reactie: 'Dapper dat je blijft geloven in je idealen, maar ik ben inmiddels ook overgegaan naar de andere kant'. Daar sta ik dan: krankzinnig of verschrikkelijk wakker?

Zeg in deze tijd niets goeds over de Russische cultuur, muziek of literatuur. Pleit niet voor de-escalatie of verzoening. Dicht Poetin geen menselijke eigenschappen toe. Zweig beschrijft een scene in een bioscoop in de stad Tours, aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog:

'In die bioscoop in Tours was ik getuige hoe het publiek schreeuwde en van afkeer floot, toen de Duitse keizer Wilhelm kort in beeld was. Mannen, vrouwen en kinderen. Ik schrok van deze gemoedelijke mensen die zo vol haat zaten. Ik voelde hoe diep de vergiftiging door de al jaren gevoerde haatpropaganda al voortgeschreden moest zijn. We waren in een tijd van massa-erotie, van massahysterie beland, waarvan we nog helemaal niet konden overzien hoeveel agressie daar in oorlogstijd vanuit kan gaan'.

Juichen voor de F-16

Op de Dam in Amsterdam werd op 24 februari 2024, twee jaar na het begin van de inval, gejuicht voor meer wapens naar Oekraïne. Borden gingen de lucht in: 'Bedankt voor de F-16'. De demonstratie was georganiseerd door PAX, de Nederlandse vredesorganisatie. De woorden van Zweig zijn treffend: *'Het was in de eerste oorlogsweken van 1914 onmogelijk om nog met iemand een zinnig gesprek te voeren. Zelfs de vreedzaamste en goedmoedigste mensen waren dronken van bloeddorstigheid. Vrienden die ik altijd als uitgesproken individualisten had gekend waren van de ene dag op de andere fanatieke patriotten. Er bleef maar één ding over: je in jezelf terugtrekken en zwijgen zolang de anderen ijlden en raasden. Na een paar weken trok ik me terug op het platteland om midden in de oorlog mijn persoonlijke oorlog te beginnen: de strijd tegen het verraad van het verstand aan de heersende massale bezetenheid'.*

Natuurlijk, de mensen op de Dam waren echt niet allemaal 'dronken van bloeddorstigheid'. Maar toch, oorlog is in onze tijd geen schande meer, je mag, nee, je moet trots zijn als je je land verdedigt. Ik dacht terug aan een ander boek dat ik onlangs herlas. Geschreven door de gewezen legeraalmoezenier Hendrik Jan Diekerhof die in 1966 in zijn boek Een vuile verrader de mooie zinnen schreef: 'Als er dan tot schande van mij en mijn buurman een krijgsmacht moet zijn omdat we het niet opbrengen met anderen in deze wereld samen te leven zonder te doden en te verminken, laten we dan niet met deze schande te koop lopen, laten we dan niet schitteren en schetteren. Laat de soldaten in hun grauwe pakken een stille omgang maken in plaats van fier en

krijgshaftig te marcheren'.

Keer het tij

'We leven niet meer in een naoorlogse periode maar in een vooroorlogse tijd', zei de Britse minister van Defensie, Grant Shapps, onlangs. Het is bepaald griezelig die woorden tot je door te laten dringen. Kan de geest nog terug in de fles? Stefan Zweig noteerde aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog:

'Langzaam, veel te langzaam en veel te behoedzaam begonnen er tegenkrachten op gang te komen (...). De meeste intellectuelen vertoonden helaas een onverschillige, passieve houding. Zij hadden de tekenen aan de wand niet met genoeg wantrouwen bekeken. De krachten die de haat stimuleren waren nu eenmaal door hun lage karakter fanatieker en agressiever dan de krachten die verzoening nastreefden'. Zweig houdt ons een spiegel voor als hij in 1914 noteert: *'Ik had mijzelf gezworen – een eed die ik ook in 1940 nog gestand heb gedaan – nooit een woord te schrijven dat positief was over de oorlog, of denigrerend over een ander land. Ik probeerde een Weense krant te lezen en mijn afkeer overviel me in de vorm van echte woede. Daar stonden alle frasen over de onbuigzame wil om te overwinnen, over de geringe verliezen van onze troepen en de enorme verliezen van die van de tegenstanders, daar stond hij naakt en reuzengroot voor me: de leugen van de oorlog! (...) Berta van Suttner, auteur van Die Waffen nieder schreeuwde me toe: 'Waarom doen jullie jonge mensen niets? Dit gaat jullie toch in de eerste plaats aan! Verzet je toch, sluit je aaneen! Laat toch niet altijd alles door een paar oude vrouwen doen naar wie niemand luistert!'*

De afloop was bekend: 'Na twee en een half jaar had de tijd zijn werk van wrede ontzuivering gedaan. Na de vreselijke aderslating op de slagvelden begon de koorts af te nemen. (...) Voor zover de wereld zijn ogen open had zag hij dat hij bedrogen was. Bedrogen waren de moeders die hun kinderen hadden geofferd, bedrogen de soldaten die als beladers terugkwamen, bedrogen al die mensen die vaderlandslievende oorlogsleningen hadden gekend, bedrogen was iedereen die een belofte van de staat had geloofd, bedrogen waren wij allemaal die gedroomd hadden van een nieuwe wereld'.

De wereld van gisteren leest als een aanklacht tegen de oorlog. Maar het is ook een aanklacht tegen de zwakte van de menselijke geest. Zweig beschrijft hoe hij eind 1937 'van boosheid trilt' als Engeland met Hitler onderhandelt over de toekomst van Oostenrijk. En hij weet hoe het afloopt:

'Ik had te veel geschiedenis geleerd om niet te weten dat de grote massa altijd naar de kant rolt waar het zwaartepunt van de heersende macht zich bevindt. Ik wist dat dezelfde stemmen die vandaag 'Heil

Schuschnigg' (de Bondskanselier van Oostenrijk) riepen, morgen 'Heil Hitler' zouden brullen'.

Als er één les te trekken is uit Zweigs fenomenale boek dan is dat voor mij dat escalatie in het denken misschien nog wel gevaarlijker is dan escalatie aan het front. Het Europese project kwam voort uit de oorlog. Europa, waar ben je nu?

Willem de Haan (1957) is oud totaaldienstweigeraar en publicist. Hij werkt aan een boek over radicale dienstweigering in de 20e eeuw: *Cel of kazerne*.

Thema

Column

Europa als sociaal regelsysteem tegen regressie?

Arnold Cornelis revisited

Jo van Saase

In mijn vorige column betoogde ik – Dahrendorf naperend – dat het instorten van een heersende ideologie vaak ruimte geeft aan nieuwe en vaak heel vervelende ideologisch gedreven machten, die vooral lijken te putten uit de onderbuik (LGM, proefnummer 2021). Nu het neoliberalisme zijn grenzen lijkt te hebben bereikt is ongewis wat de toekomst ons zal brengen. In dit verband een uitstap naar Arnold Cornelis (1934-1999), filosoof en kennistheoreticus aan universiteiten in België en Nederland. In het boek *De Logica van het Gevoel* doet hij verslag van zijn jarenlange onderzoek naar onder meer de vraag wat van invloed is op maatschappelijke stabiliteit.

In de ideale situatie ontwikkelt een persoon, maar ook een gemeenschap, zich langs drie ontwikkelingsstadia: van natuurlijk systeem, via het sociaal

regelsysteem naar het systeem van de communicatieve zelfsturing. De centrale motor die ons bij die ontwikkeling drijft, is het vermijden van de primaire emoties angst, boosheid en verdriet. Een korte uitleg.

Als kind worden we angstig geboren. Het zijn de liefde en geborgenheid en aandacht van de moeder, het gezin, de leefgemeenschap die ons vooruithelpen. Cornelis noemt dit het natuurlijke systeem, een stabiliteitslaag waarin de logica van het gevoel genesteld is. Het culturele vehikel om te leren is dan ook liefde, aandacht en zorg. Bij een negatieve terugkoppeling vanuit het systeem vallen we terug in angst.

Na het doorlopen van het natuurlijke systeem (kindertijd) belandt men in de stabiliteitslaag van het sociale regelsysteem (adolescentie). Men leert in een steeds complexer systeem van regels en verhoudingen zijn weg en plaats te vinden. Belangrijke drijfveer is het ontwikkelen van bekwaamheid in de klim op de maatschappelijke ladder. In dit systeem overheerst rationaliteit. Bij een negatieve terugkoppeling vanuit het systeem stuit men op de primaire emotie van boosheid waarbij het gevoel van onrechtvaardigheid een grote rol speelt.

Uiteindelijk belanden we – nog steeds volgens Cornelis – in de derde stabiliteitslaag van de communicatieve zelfsturing. Niet de maatschappelijke klim staat centraal maar de vraag wat ons beweegt en wat ons zin geeft. Communicatieve zelfsturing betekent dat de omgeving minder dwingend houvast geeft. In interactie met onze omgeving en onszelf zoeken we naar het realiseren van onze doelen. En als het niet lukt dan rest de primaire emotie verdriet.

Het interessante van de theorie van Cornelis is dat deze zich niet beperkt tot de persoonlijke ontwikkeling, maar ook een kleurkaart geeft voor een logische maatschappelijke ontwikkeling; van stamverband, naar steeds omvangrijker en complexer gemeenschapsverbanden – natiestaten – naar internationale verbanden.

Een belangrijke les van Cornelis is dat gemeenschappen bij crisis de neiging hebben terug te vallen op het vorige stadium. Hij verwees in dit verband naar de in de jaren 90 oploeiende oorlogen in de Balkan die resulteerden in versplintering van Joegoslavië volgens de lijnen van de oorspronkelijke stamverbanden. Het sociale regelsysteem werd opgeblazen door een aangejaagd gevoel van onrechtvaardigheid en angst, waarna men zich alleen nog maar kon terugtrekken achter de eigen muren en zich opsloot in collectieve angst en woede voor de buitenwereld.

Een andere belangrijke les van Cornelis is dat een belangrijke voorwaarde voor leren, aandacht, zorg

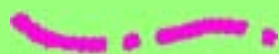
en liefde is. En.... 'wie een ander de schuld geeft, leert niet'. Hij meent dat ook het fascisme goed te verklaren is uit de theorie van de stabiliteitslagen: 'De nadruk op eigenheid van bloed en bodem herhaalt de logische kenmerken van het natuurlijk systeem. Ook de tendens om de schuld te geven aan de sociale instorting aan wat als vreemd en komend van buiten werd gedefinieerd past in de logica van het natuurlijk systeem'.

Wie met de bril van Cornelis kijkt naar de actuele politieke ontwikkelingen in de wereld ziet een wijdverbreid regressieverschijnsel. Het sociale regelsysteem lijkt op veel plaatsen niet opgewassen tegen het zoeken naar zondebokken en vijanden in plaats van oplossingen voor maatschappelijke problemen; het gevolg is een steeds verdergaande segregatie. Neem de VS. Het is serieus de vraag hoe het op gang zijnde regressieve proces in de VS duurt tot een totale afbraak van het sociale regelsysteem zich voordoet.

Kan Europa de druk weerstaan? Misschien. Investeer in verdergaande samenwerking. Geef hoge prioriteit aan sociale rechtvaardigheid. Besteed veel aandacht aan het leervermogen, communicatie en actieve participatie van de groepen die aan de buitenkant van het sociaal systeem staan en/of het gevoel hebben daar te staan.

Jo van Saase heeft na zijn rechtenstudie diverse directiefuncties vervuld in de rechtshulpverlening en het organisatieadvieswerk.

Europe

Over steep mountains
 Alongside raging rivers
 Through villages and towns
 I am searching for her.
 Zeus already warned me:
 You won't find her
 And would you ever
 She will not even look at you.
 The map shows I'm almost there
 Endured wars, natural disasters
 And gangsters.
 It is her I want to meet
 To desire together
 That one and only view
 For which there are no words.

Unknown geopolitician 2024 (1)
 Met dank aan EP en PT

Thema

Habtom Yohannes verhaalt als schrijver op indringende wijze zijn geschiedenis van zijn vlucht uit Eritrea. Hij observeert dat in Nederland 'je bent geen Europeaan, en je zult het ook nooit worden' nog altijd in brede kring leeft al wil men dat niet of nauwelijks toegeven.

Drie grenzen door Europeanen gecreëerd

Rampspoed wanneer het Damera-vreugdevuur naar het Westen valt

Habtom Yohannes

Als kind heb ik altijd van Meskel genoten. In de Ethiopische en Eritrese voertalen Amharinya en Tigrinya verwijst Meskel naar het kruis waaraan Jezus Christus werd gekruisigd. Volgens de overleveringen zou St. Helena van Constantinopel, de moeder van keizer Constantijn, tijdens haar rondreis door Palestina rond het jaar 325 het ware kruis hebben gevonden. De Ethiopische en Eritrese Orthodox Tewahdo Kerk viert Meskel op 27 september (in schrikkeljaren een dag later). Hoogtepunt van dit kleurrijke religieus-culturele feest is het enorme vreugdevuur dat wordt aangestoken door de patriarch van de Tewahdo kerk en plaatselijke politieke hoogwaardigheidsbekleders, terwijl priesters de Davidsdans opvoeren rondom de Damera en een grote massa het hele spektakel nieuwsgierig gadeslaat (zie foto).

Geen achternaam

De mensen zijn vooral benieuwd naar de windrichting waarin het piramidevormige vreugdevuur gaat vallen. Bij een val naar het Westen volgt onheil. Het Westen 'MiErab, ምዕራብ', waar de zon ondergaat, brengt alleen maar rampspoed voort. Het Westen, Europa, en het Semitische woord *Erebu*, *MiErab*, zijn in de beleving van de Ethiopiër en de Eritreeër identiek. Als de Damera, 'het vreugdevuur van Meskel', in oostelijke richting valt, dan volgt er voorspoed. Aan de overige windrichtingen wordt merkwaardig genoeg weinig betekenis toegekend. Soms implodeert de Damera en gaan alle windrichtingen in vlammen op. Als kind was ik me niet bewust van door mensen gecreëerde etnische, raciale, religieuze, politieke en geografische verschillen; laat staan van dat ik de rest van mijn leven opgezadeld zou worden met het overbruggen van deze verschillen. Op dat moment had ik nooit gedacht dat ik in de tweede helft van mijn tienertijd naar Nederland zou vluchten. Een land waar Nooitgedacht een gewone familienaam is, zeker als je uit een regio komt waar Napoleon niet langs is geweest, en waar familienamen nog steeds

niet ingevoerd zijn. Hier aangekomen brak voor mij de 'Napoleontische tijd' aan: de Nederlandse ambtenaar wilde mij niet registreren zonder achternaam. Ik heb maar Yohannes opgegeven, de doop- en roepnaam van mijn vader. En nu hebben onze kinderen Yohannes als achternaam terwijl in Eritrea hun voornaam gevolgd zou worden door mijn voornaam Habtom en niet Yohannes. In Eritrea/Ethiopië heb je een doopnaam, je voor- en roepnaam gevolgd door de eerste naam van je vader. Daarnaast krijg je tijdens je doop een heiligenaam, *Sim-Keshi*, de 'naam van je biechtvader'. Deze naam wordt alleen gebruikt wanneer je biechtvader namens jou gaat communiceren met de bovenwereld tijdens moeilijke periodes in je leven, zoals ziekte of wanneer je komt te overlijden en tijdens de herdenkingsdienst nadat je definitief gemigreerd bent naar Gene Zijde waar geen grenzen zijn van etniciteit, nationaliteit, ras en religie.

Apartheid

Als de Italianen niet direct na de befaamde Conferentie van Berlijn (1884-1885) mijn geboortegebied 'Medri-Bahri' (letterlijk Zeeland) waren binnengevallen en er Eritrea van hadden gemaakt, dan was mijn op een-na-oudste zus Hiwet, wat Leven betekent, niet naar Rome gegaan als arbeidsmigrant. Zij liet haar huwelijk ontbinden en bleef kinderloos om onze ouders en haar broers en zussen te helpen. Zij fungeerde als Esther uit de Bijbel en/of als de Ark van Noach voor onze familie in de periode van de Eritrese onafhankelijkheidsoorlog. Na de val van keizer Haile Selassie van Ethiopië en de komst van een zeer brute communistische dictatuur, hadden Eritreeërs geen andere keus dan zich aan te sluiten bij één van de twee Eritrese bevrijdingsfronten, of vluchten naar Europa; het continent van waaruit de 'grenzen van beschaving' waren overschreden om 'onbeschaafden' beschaving bij te brengen door slavernij en kolonialisme. De Italianen hadden in Eritrea een apartheidssysteem gesticht, dat minder bekend werd dan de apartheid in Zuid-Afrika, maar wel het leven van onze voorouders danig bepaalde en waarvan de gevolgen nog steeds voelbaar zijn. Onze ouders mochten de basisschool niet verder dan klas vier volgen, genoeg om als tolk op te treden en zware arbeid te verrichten voor de Italianen. De inheemse bevolking mocht niet in het centrum van Asmara en andere steden komen. Die centra waren bestemd voor de Italianen. Zij hadden aparte wijken waar Eritreeërs alleen welkom waren om het zware werk te doen.

De rijkdom van de schepping

Segregatie is functioneel om mythen in stand te houden. Er werd een mythe gecreëerd als zouden 'witte mensen een wit hart' hebben. De gevolgen van de Italiaanse kolonisatie van Eritrea zijn nog altijd voelbaar. Mussolini heeft rond 150.000 Eritreeërs ingezet in koloniale oorlogen tegen Somalië, Ethiopië en Libië. Velen van hen hebben die oorlogen niet overleefd. Velen kwamen verminkt, getraumatiseerd of getekend door alle twee terug. Een Italiaans schip met Eritrese soldaten in de Middellandse Zee dat betrokken was bij de verovering van Libië, is vlakbij Lampedusa vergaan met een onbekend aantal Italiaanse soldaten van Eritrese komaf; dezelfde regio, waar op drie oktober 2013 een schamele boot met 366 Eritrese vluchtelingen is gezonken. Tot op de dag van vandaag ondervinden Afrikanen de gevolgen van de drie typen grenzen die door Europeanen zijn gecreëerd. Slavernij markeerde de eerste grenzen. Daarna volgden koloniale grenzen, die in Berlijn met een liniaal kriskras door Afrika zijn getrokken dwars door etnische groepen. De derde grens is de huidige muur opgetrokken rondom Europa om mensen zoals ik buiten de deur te houden; zelfs als dat betekent dat Europa aan de buitengrenzen van Europa gaat prostitueren met dictatoriale regimes. Diverse dictatoriale regimes krijgen miljoenen euro's om arme vluchtelingen thuis te houden. Ik zit aan de binnengrenzen van Europa met een Nederlands paspoort, maar hoe Europa omgaat met vluchtelingen blijft me een gevoel geven van 'je bent geen European, en je zult het ook nooit worden'. Wat Johan Derksen onlangs over mijn dubbele landgenoot en kamerlid Habtamu de Hoop heeft gezegd - dat hij vanwege zijn huidskleur geen echte Fries kan zijn - leeft breder dan menig inheemse Nederlander wil beamen.

Habtamu is de Amhaarse (Ethiopische) variant van Habtom. De naam betekent 'rijkdom van hen' (hen is hier familie, volk en wereld). Het is mijn diepste wens dat wij de voor- en tegenspoed van de mensheid niet laten afhangen van de mythe van de Damera, maar van de rijkdom van de schepping die in een ieder van ons leeft.

Habtom Yohannes is een Nederlandse journalist van Eritrese komaf. Voor zijn PhD aan de Nijmeegse Radboud Universiteit doet hij onderzoek naar de Ethiopische en Eritrese Orthodoxe Tewahdo Kerken in Europa.

Hoe een democratische 'Global Governance' vormgeven in de 21e eeuw?

In zijn artikel *Naar een democratische wereldregering? Denkend aan Hannah Arendt*, afgedrukt in het LGM-decembernummer (2024-4), pleitte kernredactielid Giep Hagoort voor de invoering van een democratische wereldorde, opgezet vanuit de continenten. Een verzwakte VN, groot-schalige oorlogsconflicten, de noodzaak voor een effectieve wereldwijde klimaatstrategie en de strijd tegen grote ongelijkheid tussen landen en volken vormden voor hem de onvermijde-lijkheid van zo'n nieuwe orde. Een wereldorde die met de nodige effectiviteit zal kunnen op-treden. John Huige, eveneens schrijver in LGM, reageerde instemmend maar koos voor een aanscherping van het pleidooi: niet zozeer een wereldregering maar een *Aarderegering* is pri-mair noodzakelijk. Hij schreef: *'De Aarde is door ons grotendeels kapotgemaakt, delen zijn vergiftigd en het klimaat is op hol gebracht. De Unilevers van deze wereld hebben ook rechten, dus waarom het regenwoud niet? De Aarde en belangrijke onderdelen ervan moeten verte-genwoordigd kunnen worden door erkende rechtspersonen om zo een betere belangenbe-hartiging te kunnen realiseren. Naast een wereldregering moet er hiervoor een Aarderegering komen voor de uitvoering en coördinatie van herstel- en bewaaractiviteiten'*.

Om de verkenning van het vraagstuk een breder bereik te geven, hebben beiden vijf andere schrijvers en lezers bereid gevonden vanwege hun affiniteit met het onderwerp hun reactie nader uit te werken. Wat is hun gedachte bij het pleidooi en de gesuggereerde aanscherping? Tot welke eigen bevinding komen zij om tot een democratische 'Global Governance' te komen?

De reacties worden hieronder weergegeven. In een slotbeschouwing geven de beide initiatiefnemers een proeve van een dialoog-agenda om het vraagstuk naar een hoger plan te tillen.

Marcel van der Linden, sociaal-historisch onderzoeker

Toen ik de bijdragen van Giep Hagoort over een democratische wereldregering en die van John Huige over een aarderegering zag, was ik positief verrast. Het is immers alweer een flinke tijd geleden dat soci-aaldemocraten grootse visies durfden te ontwikkelen. Zelf ben ik in beginsel ook voor een wereldoms-pannend democratisch politiek bestel, al vrees ik dat dat op zijn minst nog een eeuw op zich zal laten wachten. De vraag is natuurlijk vooral: hoe komen we van *hier* naar *daar*? Ik wil daar twee dingen over zeggen. In de eerste plaats komen zulke politieke aardverschuivingen gewoonlijk alleen tot stand in het kielzog van grote rampen. Het ontstaan van de Europese Unie moet bijvoorbeeld worden gezien als een gevolg van de Tweede Wereldoorlog. In de tweede plaats moeten we de sterke en zwakke plekken kritisch onderzoeken van alle kiemen die er nu al zijn van een democratische wereldregering. Neem de In-ternationale Arbeids-Organisatie (IAO of ILO), waarin regeringen, ondernemersorganisaties en vakbonden samen Conventies vaststellen die de arbeidsverhoudingen op allerlei manieren proberen te regelen. Dat heeft tot nu toe slechts sporadisch succes gehad, onder meer omdat de IAO niet kan afdwingen dat staten zich aan hun beloftes houden en omdat de ondernemers zo vaak dwarsliggen.

Clyde A. Missier, HvA docent en PhD onderzoeker aan de VU

Global Governance met als doel de aarde te beschermen lijkt meer dan noodzakelijk tegen de achtergrond van de wereldwijd dreigende handelsoorlogen en het opkomende nationalisme. De mensheid lijkt inderdaad van God los, want de natuur is God en die is in veel landen ondergeschikt aan economische ontwikkeling. Zo lijkt het erop dat de natuur in Nederland door een 'hoofddlijnenakkoord' definitief ter ziele is gedragen. Niet alleen hier maar ook in de EU wordt er twijfelachtig met natuur en milieu omge-sprongen. Als voorbeeld noem ik het CBAM, een grensheffing op de invoer van uitstoot-intensieve goe-deren, die verband houdt met het *Emission Trading System* (onderdeel van de EU-Greendeal). De EU-maatregel lijkt goed voor Moeder Aarde, maar is een verkapte vorm van EU-protectionisme en neokolonialisme. Het sluit daarmee goed aan bij het opkomende nationalisme in veel Europese landen, Azië en de Verenigde Staten dat samengaat met meer aandacht voor economische groei en minder voor

duurzaamheid. Dit pakt desastreus uit voor de toch al kwetsbare economieën en het milieu van ontwikkelingslanden. Om hun kop boven water te houden wordt al op grote schaal gekapt en ontbost in Afrika, Azië en het Amazonegebied. De longen van Moeder Aarde worden systematisch afgebroken en zij smeekt om *Global Governance*. Biologen en milieuactivisten lijken echter, door de aanhoudende 'nationalismebubbel', vooralsnog de enige gelovigen.

Jan-Willem van den Braak, jurist en publicist

Een 'democratische wereldorde' is anno 2024 nog volledig een utopie. De wereldorde wordt steeds meer multipolair, met steeds meer hele en halve wereldmachten én verschillende waardensystemen en ideologieën.

Maar die waren er in het Europa van de 19e en eerste helft van de 20e eeuw ook volop. Denk aan de twee wereldoorlogen en een Koude Oorlog met de voortdurende dreiging van een allesverwoestend atomair conflict. Juist dat heeft vanaf 1945 geleid tot de oprichting van de VN, de EU (eerst de EEG), internationale verdragen, een Wereldbank en nog veel meer.

Daarmee is vrede en welvaart aanzienlijk bevorderd – en is in ieder geval 'het ergste' voorkomen.

Dit alles valt te zien als een embryonale 'democratische wereldorde'. Er is dus alle reden hieraan gestaag door te werken, hoe moeizaam soms ook. Er is geen andere weg, laat staan een weg terug naar het tijdperk van voor 1945.

De vraag is wel of een 'wereldregering', al of niet 'groen' – sowieso nu nog volstrekt ondenkbaar – überhaupt wenselijk is: in verkeerde handen zou deze van de utopie een totale dystopie maken. We zullen goed moeten blijven zien dat democratie inhoudt dat bijvoorbeeld ook 'radicaal-rechts' of 'radicaal-links' de plek krijgen die het volk hun wil geven. Er is nooit die 'Ene Wereldoplossing', waar iedereen achter staat.

Simmo Petersen, student HKU en UVA

Ik sta achter het utopische idee van een wereldregering, maar ik zie – realistisch gezien – geen enkele weg ernaartoe. Of wij moeten aan collectief geheugenverlies lijden, als een soort resetknop, waardoor alle historische menselijke verdeeldheid wordt vergeten, of er zullen nog honderden jaren verstrijken waarin men alle zeilen moet bijzetten om maximaal te verbroederen en te verzoenen. Daar komt nog bij dat uit de geschiedenis is gebleken dat voor het opzetten van een dergelijke wereldorganisatie men eerst het leed van een totale oorlog moet ervaren; de Volkenbond kwam na de Eerste, en de EU en VN na de Tweede Wereldoorlog. Dit biedt ons dus weinig perspectief. Bovendien heeft het Westen geen belang bij een democratisch opgezette wereldregering omdat het zijn eeuwenoude dominantie zou verliezen. Mocht het zover komen, dan betwijfel ik vervolgens of het de problemen oplost die Hagoort benoemt. Ik denk namelijk dat de mens al lang in staat is om klimaatverandering, ongelijkheid, honger en oorlog te stoppen, maar dat het dat simpelweg niet wil. Freud zag al hoe de mens wordt geleid door egoïstische vernietigingsdriften die voortdurend bevredigd moeten worden. Een wereld met conflicten tussen mensen zal dan ook altijd bestaan. In de nabije toekomst lijkt het mij haalbaarder om continentale blokken uit te breiden en te verstevigen aan de hand van het hoopvolle experiment dat de Europese Unie heet.

Rutger Weemhoff, pacifist en publicist

Een continentaal gekozen wereldregering zou betekenen dat wereldleiders rechtstreeks worden gekozen door de bevolking van elk continent om wereldwijde aangelegenheden te besturen. Dit staat in contrast met de Verenigde Naties, waarin landen indirect vertegenwoordigd zijn door hun regeringen in plaats van rechtstreeks door de bevolking. Het verschil ligt dus in het democratische proces en de mate van directe betrokkenheid van de burgers bij de wereldregering. In de eeuwige strijd voor meer democratie wereldwijd versus meer autarkie, zou dit al een grote stap voorwaarts zijn.

Welke issues wegen het zwaarst als het gaat om het inwerking stellen van zo'n continentaal georganiseerde wereldregering?

- Oorlog/vrede lijkt mij de allereerste, denk aan Oekraïne en Israël momenteel en talloze regionale conflicten, al te vaak uitmondend in genocide.
- Kernwapens en het sluimerende gevaar daarvan lijkt mij ook een hoofdfactor.
- Vluchtelingenproblematiek en migratie veroorzaken vooralsnog actuele, zwaarwegende veranderingen wereldwijd.
- Klimaatverandering, tenslotte is natuurlijk ook een zeer belangrijke issue, echter voor talloze landen nog lang niet zo zwaarwegend als in Europa het geval is. Niettemin hier ook volop attentie aan (blijven) geven lijkt mij dan ook niet meer dan logisch.

Met name met het oog op 'duurzaamheid' als een van de grote toekomstige economische opgaven we-

reldwijd, lijkt het mij tenslotte van groot belang enigerlei vorm van samenwerking met het World Economic Forum mee te nemen in onze ideeën.

Slot

Giep Hagoort en John Huige: Naar een geopolieke wereldagenda

Als een toekomstig doel – een democratische Wereld-Aarderegering – utopisch wordt genoemd, lijkt bij voorbaat ons pleidooi al gedoemd tot mislukken. De urgentie rond mogelijke omslagpunten kan echter ook nieuwe kansen creëren. Allereerst dit. We zijn de indieners van hun reactie zeer erkentelijk en zijn gemotiveerd het vraagstuk op de geopolitieke agenda te krijgen. Het gaat ons niet om het beweerde utopische karakter van onze benadering te bestrijden. Ons gaat het veeleer om de moonshot-these van Mariana Mazzucato: 'wanneer je gedurfde doelen wilt bereiken dan moet je het doel formuleren. Daarna de voorwaarden verder gaan exploreren'. Met behulp van de reacties gaan we op deze weg verder.

Dat ons pleidooi niet uniek is kunnen we nalezen bij bijvoorbeeld Kant, Tinbergen en Russell. Zij verwoordden allen de noodzaak om te komen tot een federale wereldstructuur om de wereldproblemen van hun tijd te kunnen aanpakken. En inderdaad na grote tragedies zoals WO II zijn voorgangers van deze wereldorde opgericht en vormgegeven (VN, EGKS, de latere EU). In dat verband staan de reacties nog enigszins op afstand van de urgentie die wij ervaren. Beter is het dan ook om te spreken van een onvermijdelijkheid om tot een wereldregering te komen. Democratisch en continentaal, en zoekend naar allianties met bijvoorbeeld WEF (Rutger). Onderzoek naar de zwakke plekken van de huidige internationale structuur lijkt ons inderdaad zeer nuttig en noodzakelijk (Marcel). En ook voorkomen dat misbruik van zo'n structuur tot een dystopie leidt (Jan-Willem). Daarbij Europa zien als een experimenteerruimte (Simmo).

Het bovenstaande behelst reeds een agenda. Maar nog veel verfijnder zullen voorwaarden moeten worden aangegeven. Is daarbij een prioriteitstelling in de op te pakken vraagstukken aan te brengen (Rutger)? De Aarde behoeden voor uitputting en vergiftiging van de natuur met speciale aandacht voor landen uit het Globale Zuiden (Clyde)?

Het vraagstuk van kernwapens is nog altijd actueel. Tenslotte is het migratievraagstuk onderdeel van een rechtvaardige wereldorde.

Een belangrijke voorwaarde is alliantievorming. Wellicht beginnen we met de talloze ngo's die op wereldschaal werkzaam zijn en die een democratische Wereld-Aarderegering toe zullen juichen? Dit zijn gewone burgers die vaak betrokken zijn bij ngo's. Ook hier liggen zeker slagingskansen.

Oproep: heb je zelf ideeën over een democratische Wereld-Aarde Regering en wil je die met ons delen? Stuur dan alsjeblieft een reactie van max. 200 woorden naar post@lovinggeopolitics.nl

EUROPA LITERAIR

Teju Cole (1975)

'Toen we jong waren (...) was Europa een droom. Niet zo maar een droom, maar dé droom: het stond symbool voor vrijheid van denken. We wilden hiernaartoe om in dit vrije domein onze gedachten te scherpen. Toen ik student was in Rabat droomde ik van Europa. Dat deden we allemaal, mijn vrienden en ik. Maar ik ben teleurgesteld in Europa. De vrijheid is maar schijn. De droom bleek een hersenschim. Dat is waar, zei Khalil, Europa is niet vrij. Er wordt wel mooi over vrijheid gesproken, maar dat zijn holle frasen. Als je ook maar een beetje kritiek hebt op Israël, dan wordt je de mond gesnoerd met die zes miljoen. Maar dat ontken je toch zeker niet, vroeg ik snel, je wil dat getal toch niet ter discussie stellen. Daar gaat het niet om, zei Khalil. Het gaat erom dat het onwettig is het te ontkennen, en dat er een ongeschreven regel is dat je zelfs niet ter discussie mag stellen. (...) Als we de Palestijnse kwestie ter sprake willen brengen, dan horen we: zes miljoen.' (pp.152-153)

Teju Cole, Open stad.

Oorspronkelijke titel: Open City. (2011)

Vertaling: Paul van der Lecq.

Amsterdam: De Bezige Bij. 2012. 317 blz.

Thema

Tijdens haar bezoeken aan met name Irak de afgelopen 20 jaar heeft Yosé Höhne Sparborth zich er een voorstelling van kunnen maken hoe vanuit het Midden-Oosten naar het Westen en Europa wordt gekeken. Geen succesverhaal. En nu Europa volop inzet op herbewapening speelt Yosé Höhne Sparborth met de gedachte Europa voorgoed te verlaten. Hoewel?

Europa, bezien vanuit het Midden-Oosten

Yosé Höhne Sparborth

Smalend gelach

Toen op 24 februari 2022 Poetin Oekraïne binnenviel, zat ik voor acht maanden in Irak. Het was mijn 15de bezoek, ditmaal lang. Mijn eerste bezoek, november 2002, was een zending door de Raad van Kerken en Kerk en Vrede, en duurde zes dagen. Vanaf die tijd werd ik door een dominicaan telkens teruggevraagd, en dat werden bezoeken van vier tot acht weken elke keer. Dat wil zeggen, 2003 en 2004 een bezoek. Daarna tien jaar lang niet, omdat zij gevaar zouden lopen als ze mijn 'Amerikaanse gezicht' bij zich in huis hadden. In 2014 werd de dominicaan bisschop in Kirkuk en sindsdien maakte ik op zijn uitnodiging 12 reizen.

In 2022 zat ik dus in Irak. Ik las de Nederlandse krantenberichten, en begreep dat men hier woedend was over Poetin die zomaar de Internationale regels durfde te schenden door een autonoom land binnen te vallen. En dan die Poetin, dictator! De NAVO en de VS bliezen hoog van de toren dat hier mensenrechten werden geschonden.

Ik nam de proef op de som. Ik sprak iedereen kort aan over Oekraïne, en noemde dan de NAVO of de VS en een zin over mensenrechten. Wie het ook was: bisschop, imam, moslim, christen, yezidi: bij een zin over NAVO of VS en mensenrechten begon iedereen smalend te lachen. Iedereen...

Tja, ik herinner me de enorm grote massademonstraties door heel Europa en de verdere wereld heen, omdat Bush, Blair en Balkenende plannen hadden Irak binnen te vallen. Tegen alle internationale regels in, tegen een VN-resolutie in. Werd allemaal geschonden. Bush, Blair en Balkenende (B.B.B.) deden in 2003 in commissie precies wat Poetin deed in 2022 met Oekraïne.

Geen sympathie voor Europa

Alhoewel... Hetzelfde? Poetin is buurman van Oekraïne. Maar VS, Groot-Brittannië, Nederland... Wat hebben die in Irak te zoeken? Bovendien, 13 jaar lang was het volk in Irak al uitgemergeld door een totale VN-boycot. In onze naam dus! Ik heb daarover al eerder geschreven in de derde editie van LGM. Een volledig kapotgehongerd volk, al die tijd ook regelmatig gebombardeerd. En dan zo'n inval, terwijl Irak geen enkele bedreiging vormde voor ons in Europa, laat staan voor de VS. Wat deden die B.B.B.'s daar? In 2002 bezocht ik ook Francis Dubois met de kleine groep die naar Irak was gezonden om aan de Irakezen te vragen of ze op de wijze die de B.B.B.'s aan het plannen waren, bevrijd wilden worden van Saddam Hoessein. Francis Dubois was de VN-verantwoordelijke voor het olie-voor-voedselprogramma. In 1998 was zijn voorganger Halliday teruggetreden 'omdat hij geen verantwoordelijkheid wenste voor genocide'. In 2000 was diens opvolger Von Sponeck teruggetreden om dezelfde reden. Wij, die in 2002 naar Irak gingen, namen vooraf deel aan een congres in Berlijn en troffen daar Von Sponeck. Hij gaf ons

veel informatie en tips. Het bracht ons in Irak bij Francis Dubois, die geen goed woord over had voor die boycot. Over dat 'olie-voor-voedsel-programma': alle geld voor de olie ging naar de VN. Die betaalden eerst fors aan Koeweit ('herstelbetalingen'), betaalden de Koerden die onder Saddam hadden geleden; alle salarissen van 4.000 VN-personeelsleden in Irak werden ervan betaald. En dan werd per Irakees per jaar 119 dollar uitgegeven voor voeding. Voor elke hond in dienst van de VN werd 400 dollar per jaar uitgetrokken. Dát volk werd in maart 2003 nog eens bombardierend overvallen door B.B.B.'s ... Zogenaamd 'om het volk te bevrijden van Saddam'.

U begrijpt, bij dit volk is niet veel sympathie voor Europa, laat staan dat ze van mening zijn dat Europeanen mensenrechten respecteren. Toen wij in 2002 een bezoek brachten aan een parochiebestuur van de Armeense kerk in Bagdad, vroeg een oudere man ons: 'Wij hebben niets tegen jullie. Waarom worden we toch zo verschrikkelijk behandeld? De jeugd pikt het niet meer! We kunnen niet verhinderen dat zij het Westen gaan haten. Is dat wat jullie willen?'

Het ontstaan van ISIS

Vier maanden later viel 'dat Westen' Irak binnen, zoals op 24 februari 2022 Poetin Oekraïne binnenviel. Behalve bombarderen in het hele land deed de VS nog iets. De boycot had de privésector kapotgemaakt, omdat deze ruim 6.000% inflatie tot gevolg had. Een hoogontwikkeld land, waar alle omringende landen hun zieken heen stuurden indien ze het geld hadden, was naar onderaan de rangorde van ontwikkelingslanden terug geboycot! En in 2003 stuurden de B.B.B.'s de hele staatssector naar huis: van regeringsambtenaren, via politie en brandweer en douane tot de vuilophaaldienst. Bij mijn tweede bezoek merkte ik het met name aan de grens. In 2002 had ik op advies een koffer vol knuffeldieren bij me. Bij de douane werden deze een voor een bevoeld en bijna opengetornd om te zien of er niets van 'dubbel use' (militair te gebruiken) in verstopt zat. In 2003 werd mijn auto bij de grens zo doorgewuifd door één Amerikaanse soldaat die er op wacht stond. Hij keek niet eens in mijn paspoort. Toen dacht ik: nu kan iedereen Irak binnenkomen die nog een appeltje te schillen heeft met de Amerikanen. Wel, dat gebeurde.

In die situatie is ISIS ontstaan, in de woestijn van Irak. In 2004 logeerde ik in Mosul bij de Zusters Dominicanessen, en er werd veel om ons heen geschoten. De Zusters vertelden: 'dat zijn radicale moslims die uit andere landen hierheen komen om tegen de Amerikanen te vechten.'

De Amerikanen, of beter de B.B.B.'s, hebben hun stinkende best gedaan om de Irakezen een burgeroorlog in te lokken. In 2014 deed ISIS eveneens zijn uiterste best daarvoor. Bij al mijn bezoeken heb ik gezien hoe lokale leiders elkaar voortdurend bezochten bij allerlei feesten, om elkaar maar te kennen en te verhinderen dat de groepen op elkaar zou gaan schieten. Ondanks veel aanslagen die er voortdurend worden gepleegd, hebben de 12 entiteiten die Irak rijk is, het verdomd om tot een burgeroorlog te komen. In de jaren 2005-2006 scheerden ze langs de rand, maar de Sjiiet Muqtada al Sadr liet zich opnemen in het parlement en toen was dat gevaar voorbij.

Van 1980-1989 voerde Irak 'onze' oorlog tegen Iran. Daartoe werd het stevig bewapend door het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Nederland, en de VS. Daarna werd Saddam Hoessein te arrogant in de regio, en dat zinde de VS niet. Saddam moest een toontje lager leren zingen. Nu boorde Koeweit olie op, schuin in de grond, dus feitelijk olie uit Iraakse grond. Saddam wilde daartoe een kleine afstraffing geven, maar wilde wel weten wat de VS ervan dachten. Op 21 juli 1990 verzekerde de ambassadrice van de VS, April Glaspie, de Iraakse regering: 'De VS heeft geen mening over Arabisch-Arabische conflicten zoals grensgeschillen.' Dus liet Saddam zijn troepen even Koeweit in marcheren om een kleine afstraffing te geven. Meteen schreeuwden de VS moord en brand en brachten de VN tot een totale boycot van Irak totdat de troepen zich uit Koeweit zouden terugtrekken. De Irak-troepen trokken zich terug, de boycot bleef 13 jaren lang; een totale boycot.

Denken over Europa?

De vraag aan mij, hoe men in het Midden-Oosten denkt over Europa... Wel, nu in Europa weer zo extreem geschreeuwd wordt om meer bewapening, zeg ik af en toe: 'Ik ga politiek asiel aanvragen in Irak.' Wat denkt dit Europa nou toch hoe de wereld ertegen aankijkt? Na vijf eeuwen waarin 'wij' andere continenten onderontwikkelden? Na enkele eeuwen waarin 'ons soort' Indianen behandelde als achterlijke inboorlingen en 'nog onbeschaafdere' Afrikanen naar de 'nieuwe wereld' transporteerde, waar Afrikanen tot op heden derderangsburgers zijn?

In Irak zag ik hoe christenen en moslims voortdurend en bij alle gelegenheden samen vieren, samen treuren, ik heb er films van gemaakt. Bijvoorbeeld: vrijdagmiddag 14.00 uur stierf een bekend christen in Kirkuk. Om 17.00 uur zat de kathedraal propvol mensen in zwarte kleding voor een afscheidsdienst.

Daarna ging de stoet naar het kerkhof. De volgende morgen zat de kerk weer propvol met al die zwartgeklede mensen, bij een Eucharistieviering. Vanwege dat weinigen ter communie gingen wist ik dat bijna allen moslims waren. Europa zou nog zoveel kunnen leren van dit land, de bakermat van beschaving.

Neem nu Israël-Gaza. Moeten we niet bekennen dat wij Europeanen de Palestijnen al 75 jaar laten opknappen wat 'wij' Europeanen eeuwenlang aan de Joden misdeden?

Laten we maar stoppen met dat bewapenen. Google SIPRI-cijfers wijzen uit: de NAVO heeft tienmaal zoveel wapens als Rusland. Jarenlang besteedden alleen Frankrijk of Engeland al meer aan wapens dan Rusland.

Zoals Paus Franciscus aangaf: 'de witte vlag uitsteken'. In het *Handboek van het Ministerie van Defensie* kunnen we lezen dat 'de witte vlag' een teken is om te vragen om onderhandelingen. De redelijkheid van onderhandelen komt denk ik naar voren in de volgende punten:

1. Rusland is een buurland en zal dat blijven. Op enig moment moet je er toch weer mee samenwerken.
2. Eerst Oekraïne helemaal kapot laten schieten? De hele landbouwgrond laten vervuilen? Dan pas onderhandelen?
3. Poetin veranderen we niet, maar ook Rusland en zijn leider hebben behoefte aan veiligheid. Die behoeftes leren kennen en onderzoeken hoe deze te respecteren lukt alleen met onderhandelingen.

Amerikaanse (NAVO) soldaten aan Ruslands grenzen vormen een provocatie, en dat zou de NAVO moeten inzien. Ik herinner me de 'Cubacrisis' van 1963, toen één Russische onderzeeër met één Russische raket op weg was naar Cuba en de kapitein ervan vanwege de Amerikaanse dieptebommen dacht dat de oorlog tussen de Sovjet-Unie en Amerika al was uitgebroken. Hij bepleitte nucleaire torpedo's in te zetten, waarvoor een unaniem besluit van drie hoogste officieren was vereist. Alleen door het koelbloedig weigeren van een van die drie is een kernoorlog voorkomen.

Alleen onderhandelingen kunnen leiden tot toekomstige veiligheid.

Wees eerlijk. Als Nederland echt gigantisch gaat bewapenen – en in Afrika en Latijns-Amerika laagbetaalde mensen naar metalen laat graven, milieuproblemen veroorzaakt - dan ga ik misschien, alhoewel Iran daar nu zeer onrustig stookt met enkele sjiiitische militie's langs de Irakese grenzen, alsnog politiek asiel aanvragen in Irak.

Yosé Höhne-Sparborth heeft zich vanuit Nederland op internationale schaal bekwaamd als hulpverlener op sociaal gebied. Naast verslagen maakt zij ook korte films (kirkukutrecht.nl).

DE PEIGIES CARTOON

Thema

Column

Van Steiner over De idee Europa naar Klein en terug

Karel Janssen

Voor Europa is dit een cruciaal jaar. Niet alleen vanwege de verkiezingen maar meer nog vanwege de oorlog in Oekraïne en het oprukkende populisme. Wat was en is de noodzaak van één Europa?

George Steiner schreef er een prikkelend essay over: *De idee Europa*. Nu, juist nu, komt er vanuit een totaal andere hoek Joost Klein met zijn songfestivallied 'Europapa'. Mijn gedachten gaan terug naar het moment dat de euforie startte; de val van de muur in 1989. Vanuit de kunstwereld meldde zich onmiddellijk Mitislav Rpstropovich, een groot cellist oorspronkelijk afkomstig uit Rusland, die voor de muur een suite van Bach vertolkte. Een niet onbelangrijke en betekenisvolle daad. Oost en West wisten elkaar weer zonder hindernissen te vinden en te inspireren. Dit was een kleine 35 jaar geleden. Wat hebben onze schrijvers, kunstenaars en musici (de kunsten) met deze majeure ontwikkeling gedaan en wat hebben wijzelf gedaan?

Op de helft van deze voorbije periode hield het Nexus instituut in 2003 haar tiende lezing onder de titel 'Cultuur als uitnodiging'. De keynote spreker was de cultuurfilosoof George Steiner. Steiner keerde na de Tweede Wereldoorlog terug naar Europa, waar naar zijn idee '*l'esprit européen*' was vermoord en slechts een ziellose geografische entiteit restte, om vervolgens zijn bijdrage aan de wederopbouw van het cultuur- en beschavingsideaal van Europa te wijden. Het was bijzonder, omdat Steiner een carrière in de VS liet lopen om zijn bijdrage aan Europa te leveren. Op die bewuste lezing hield hij onder andere een begeistereerd pleidooi voor herstel van ontmoetingen, de '*rendez vous*' van schrijvers, kunstenaars, filosofen, om 'de kracht en rijkdom van talen en culturen' te versterken. Een pleidooi voor communicatie. Zeker nu, nu spannin-

gen toenemen, zijn communicatie en ontmoetingen essentieel. De intellectuele discussie is diffuus, hoe bereiken we de diepere lagen en met welke middelen en (kunst)vormen? De oppervlakkigheid is alom aanwezig en eerder lijkt domheid te regeren en is het respect voor kunst, cultuur en wetenschap ver te zoeken! Grote denkers zoals Max Weber en Edmund Husserl waarschuwden al hiervoor in de vorige eeuw. Het is behartigenswaardig om het essay *De idee Europa* nog eens te lezen (George Steiner, 2003; zie <https://nexus-instituut.nl/publication/de-idee-europa>).

Waar staan we nu? Fake news, Russische 'trollen', ongegeneerde omkoping van politici en wellicht nog meer populisme. Wat kunnen de kunsten hier betekenen?

Om met Brecht te spreken: '*gefundenes Fressen*' zou je zeggen als je naar de mogelijke kracht van de kunsten kijkt. Europa heeft het mogelijk gemaakt om vrij te reizen waarmee de kunsten een extra dimensie kregen. Muziek was weer overal vrij in ontwikkeling, het theater, waar alles mag en waar is zolang het theater is, was eveneens weer vrij. Berlijn werd een hotspot van nieuwe kunstontwikkelingen. De kennis- en kunstinstituten zijn mede door Europa zeer internationaal geworden. Erasmus beurzen maakten veel mogelijk, ook voor kunstopleidingen. In Maastricht ontwikkelde zich bijvoorbeeld een Europese theateropleiding en ook conservatoria kregen nieuwe Europese profielen. Deze situatie blijkt soms voor velen een niet te dragen luxe. Een zich steeds meer ontwikkelde beweging die Europa eerder ziet als bron van ellende en problemen waardoor men juist de enorme kracht van Europa lijkt te vergeten! In alle protesten en polarisatie is het een grote neiging om naar boven te wijzen, zoals naar regeringen en directies, om hen te bewegen een standpunt in te nemen maar juist nú moet het van onderop en binnenuit gaan gebeuren.

Europa: wat hebben de kunsten ermee gedaan? Vooral de vruchten geplukt en terecht, maar nu zullen we met een verplichting naar onze grote voorgangers, waaronder George Steiner, dit moeten doorgeven aan en veiligstellen voor de komende generaties. Onverschilligheid leidt tot medeplichtigheid.

Met literatuur, voorstellingen, concerten en kunsten kunnen we schoonheid en troost bieden die tot nadenken stemt. Kunst heeft juist het vermogen om gemeenschappelijkheid te creëren en geesten weer weerbaarder en opener te krijgen om het grote verhaal van EUROPA te duiden.

George Steiner wees er ons destijds op om de kracht van talen, cultuur en communicatie te delen.

Uitgesproken nu, vanuit een totaal onverwachte hoek, kwam dus Joost Klein. Teruggrijpend op de tijd van de jaren 90 (de euforie met gabbers en hackers) met zijn lied 'Europapa'. De tekst die een ode aan Europa is, ingegeven door zijn ouders (beiden overleden) om hen hier tevens mee te eren. Een mooier voorbeeld van het doorgeven van waarden kun je niet bedenken. Hoe hoopvol kan het zijn wanneer jongeren dit nu aangrijpen. Op het Eurovisiesongfestival 2024 staat het er, hoe dan ook. Laten we allemaal dit voorbeeld volgen in onze eigen kunstvormen.

Naschrift

Het bovenstaand stuk is geschreven voordat het Eurovisiesongfestival zonder Joost Klein plaatsvond. Dat het zo zou verlopen was niet te verzinnen. Inmiddels heeft op 19 mei een eerste optreden plaatsgevonden tijdens het Freshtival in Enschede dat met veel enthousiasme is ontvangen. Europapa lijkt zich ook nog als een protestsong te ontwikkelen. Jongeren willen juist een grenzeloos Europa waar je vrij kunt reizen, studeren en samen het leven vieren. Zijn tekst bezingt het en mag een stimulans voor hen zijn om de komende periode juist Europa als unie te omarmen. Voor hen die het lied niets vinden, is er nog altijd het essay van George Steiner. Maar hoe dan ook: vooral meer Europa!

Karel Janssen is opgeleid tot musicus en vervult diverse culturele bestuursfuncties. Bij Hogeschool Zuyd ontwikkelde hij onder meer internationale kennisnetwerken.

Karel Janssen LGM-contactpersoon voor de Euregio Limburg

Loving Geopolitics Magazine breidt zijn contactennetwerk uit naar Euregio Limburg. Vaste LGM-columnist Karel Janssen uit Maastricht is bereid gevonden de functie van contactpersoon te vervullen. Hij is vooral aanspreekbaar voor overleg met schrijver-onderzoekers, dichters, lezers en belangstellenden uit deze regio die overwegen een bijdrage aan het magazine te leveren. Karel is bereikbaar via post@lovinggeopolitics.nl

EUROPA LITERAIR

Dubravka Ugrešić (1949-2023)

'.. niemand weet nog wat oost en west is. Het westen trekt naar het oosten en het oosten naar het westen, het noorden naar het zuiden en het zuiden naar..' (p.86)

'Vroeger waren het in Europa vooral de mensen in het oosten die mopperden. Nu moppert iedereen.' (p.87)

'Oost en west bestaan echt niet meer. De mensheid is tegenwoordig verdeeld in rijken die mondiaal in hun rijkdom zwelgen, en armen die lokaal armoede lijden.' (p.351)

Dubravka Ugrešić, Europa in sepia.

Vertaald uit Kroatisch (2009-2013): Roel Schuyt.

Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar. 2015. 375 blz.

Thema

'Geografisch gezien is Europa een schiereiland van het Aziatische continent; het is dan ook niet vreemd dat Europeanen al millennia richting het Oosten kijken', aldus Clyde A. Missier.

Aanleiding voor een actuele verkenning. Wat bindt: vrij verkiezingen in Europa en in India, de grootste democratie in de wereld. Maar Europa is wel gewaarschuwd.

Zwaard van Damocles hangt boven het hoofd van Europa

Clyde A. Missier

Bij het ter perse gaan van dit digitale magazine was de uitkomst van de EU-verkiezingen mij nog niet bekend, aangezien het in een eerder stadium is geschreven. Ik ga er met de vele analisten vanuit dat vooral winst voor (radicale) rechtse partijen zorgt voor een politieke aardverschuiving in Europa. De toekomstige relatie tussen de EU en Azië zal hierdoor in belangrijke mate worden bepaald. Volgens prognoses kwam de winst van de PVV overeen met die van zijn geestverwanten in Italië, Finland, Zweden, België, Duitsland, Frankrijk, Portugal, Spanje en Oostenrijk. Dit heeft ontegenzeggelijk gevolgen voor het toekomstige EU-buitenlandbeleid. Gaan we het anti-Poetinbeleid afzwakken, waar sommige rechts-radicalen partijen, zoals Orban's Fidez, voor pleiten? Blijven mensenrechten een onmisbaar element vormen van het EU-buitenlandbeleid? Of hebben we straks geen kritiek meer op de onderdrukking van de Oeigoeren in China of de Rohingya in Myanmar? Dit zijn vragen die nog boven de markt hangen; een nieuwe koers is zeer waarschijnlijk, maar bij een rechtse conservatieve koers zal bestaand beleid, bijvoorbeeld ten aanzien van verduurzaming en klimaat, ook ter discussie staan.

Roadmap to 2025

Al jaren wordt de mondiale geopolitieke strategie vooral gedomineerd door de rivaliteit tussen de VS en China. Het is dan ook de vraag hoe de Europese Unie (EU) zal omgaan met de Chinees-Amerikaanse bipolariteit. Om enigszins tegenwicht te bieden heeft Brussel een nieuwe routekaart nodig richting een strategisch partnerschap op het gebied van veiligheid, technologie en klimaatverandering. Gezien het toenemende strategische belang van de Indo-Pacific regio, lijkt India, de grootste democratie in de wereld en een markteconomie, een ideale stra-

tegische kandidaat voor de verwezenlijking van de Europese ambities.

Geografisch gezien is Europa een schiereiland van het Aziatische continent; het is dan ook niet vreemd dat Europeanen al millennia richting het Oosten kijken. Anno 2024 is dit niet anders, maar door de politieke en militaire steun van het regime in Beijing voor de Russische invasie in Oekraïne, lijken de Europese haviksogen zich vooral te richten op de beleidsmakers in Delhi. Begin dit jaar presenteerde Josep Borrell, de EU-topman voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid, een lijvig rapport aan het Eu-

ropees Parlement over de betrekkingen tussen de EU en India: 'De Europese Unie wil haar strategische partnerschap met India verder uitbouwen'. Die strategische samenwerking met India is inmiddels bekrachtigd via een bilateraal politiek raamwerk: 'Roadmap to 2025'. Dit raamwerk behelst gezamenlijke actie op veel beleidsterreinen om de relatie tussen de EU en India verder te versterken. Bovendien versterkt de Europese Unie haar samenwerking met India op het gebied van terrorismebestrijding en defensie, waaronder gezamenlijke marine-oefeningen en nauwere militaire samenwerking in het algemeen in de Indo-Pacific regio.

B.Y.D. HET PAARD VAN TROJE

De diplomatieke beweging richting India komt niet uit de lucht vallen. Nog afgezien van de Chinese steun voor de Russische invasie in Oekraïne, leeft de EU al jaren in onmin met China over het enorme handelstekort; in 2023 bedroeg dit 291 miljard euro. Ter vergelijking, de handel van India met Europa vertoonde in dezelfde periode een tekort van slechts 1,15 miljard euro. Het bezoek van Xi Jinping in mei aan het kritische Frankrijk en de Chinavriendelijke landen Servië en Hongarije daarna aan te doen, lijkt misschien enigszins vreemd in Brussel, maar is volkomen logisch voor het Chinese buitenlandbeleid. Volgens vele analisten speelt Xi hoog spel en is deze reis een agressieve diplomatieke actie om duidelijk te maken dat hij graag wil investeren in Chinavriendelijke individuele Europese landen, zoals met de B.Y.D.-fabriek voor elektrische auto's in Hongarije, ter ondermijning van het kritische Brussel. De Chinese autofabriek wordt dan ook gezien als 'Het Paard van Troje' in het hart van Europa, met als doel Europese invoerheffingen te vermijden en data van Europese consumenten te verzamelen. Dit zou wel eens ten koste kunnen gaan van nationale auto-producenten, die niet kunnen opboksen tegen de lage prijs van het zwaar gesubsidieerde B.Y.D.

De vrijage met India is daarom een duidelijk signaal aangaande de perikelen met China. Met de wens tot intensievere samenwerking met India benadrukte Borrell echter ook dat mensenrechten onmisbare elementen zijn in het buitenlandse beleid van de EU ten opzichte van al haar partners; India vormt daarop geen uitzondering. In deze context beklemtoonde hij dat de EU met India een toegewijde mensenrechtendialoog voert. Deze nuance van Borrell schuurt echter met de sterke samenwerking tussen de twee handelspartners bij de bestrijding van terrorisme, waaronder gezamenlijk onderzoek naar het terroristische netwerk IS in de EU en Azië. De Indiase overheid wordt er immers regelmatig van beschuldigd dat die terrorismebestrijding zou gebruiken voor het overtreden van mensenrechten ten aanzien van minderheden zoals de Sikhs, die strijden voor een onafhankelijke staat.

Nucleaire dreiging

Een andere reden voor meer samenwerking met India, minder expliciet genoemd door Borrell, is dat de dreiging van een kernoorlog als een zwaard van Damocles boven het hoofd van Europa hangt. De toegang tot nucleaire technologie heeft immers vaker het gedrag van staten veranderd, denk aan de Russische invasie in Oekraïne, de oorlog in Gaza en de serieuze oorlogsdreiging tussen Iran en Israël. Europa is sinds de Cubaanse raketten crisis in 1962 niet zo dicht bij een nucleair conflict geweest. Volgens diverse bronnen schatten analisten van het Pentagon de kans dat de Russische tiran Poetin een nucleaire aanval zal lanceren rond de 50%. India is ook een atoommacht en onderhoudt nog steeds goede diplomatieke betrekkingen met Rusland, derhalve is de Indiase premier Narindra Modi een zeer welkome gast in Brussel. Zo werkt het Franse nucleaire agentschap samen met verschillende Indiase universiteiten en worden Indiase experts naar Parijs gevlogen om hun kennis te delen op het gebied van nucleaire energie en technologie. De dreigende nucleaire situatie is logischerwijs een voortdurende bron van zorg voor zowel de EU als India, aangezien terroristische groeperingen verschillende wegen zouden kunnen bewandelen om ook nucleaire terreur te verspreiden. Het ontwikkelen van een gezamenlijk antwoord heeft dientengevolge de hoogste prioriteit voor beide machtsblokken.

Een rechts-radical EU-koers is wellicht een schrikbeeld, maar voor de democratisch-nationalistische Modi en dictatoriale regimes van Xi en Poetin betekent een ruk naar rechts waarschijnlijk mede minder EU-bemoeienis op het gebied van mensenrechten, die men vaak als eurocentrisch kwalificeert. Hoewel China en India gezworen vijanden zijn die al jaren in onmin leven over het grensgebied in de Himalaya, hebben India, China, Rusland en de EU wel een gezamenlijke vijand op het wereldtoneel: het Islamitisch terrorisme. Partijen zullen het snel met elkaar eens zijn dat terroristische organisaties zoals Hamas, Hezbollah, IS, Al-Qaida, Al-Shabaab en de Houthi's internationaal met alle mogelijke middelen bestreden moeten worden.

Umvolkung

Het grote gevaar van de EU-verkiezingen was dan ook de verwachte winst van de rechtsextremistische partijen. De aftrap van de rechts-radical campagne was dit jaar in Budapest waar de CPAC-roedel bijeenkwam, met keynote sprekers als Wilders en Eva Vlaardingerbroek die zich inmiddels 'God' waant, de 'Brusselse Toren van Babel' wil vernietigen en haar xenofobe betoog omlijstte met de door nazi's zo geliefde *Umvolkung* (omvolkingstheorie). Het is dan ook niet ondenkbaar dat, indien de rechtse CPAC-gelieerde partijen zoals de PVV of het links

populistisch Spaanse Podemos met haar 'plurinationalisme' sterk uit de verkiezingen komen, de aandacht voor de constante dreiging van extremistische bewegingen die antidemocratische doelen nastreven en de oorlog in Oekraïne steunen, weleens naar de achtergrond kan verdwijnen. Dan zal mogelijk meer toenadering worden gezocht tot totalitaire regimes in Rusland en China. Het is tevens aannemelijk dat de radicale partijen de populistische koppeling zullen maken tussen enerzijds de maatschappelijke ontevredenheid over woningnood, inflatie en de stijgende kosten van de gezondheidszorg in veel EU-landen en anderzijds de Islamitische burgers in de EU, immigratie, de aanhoudende influx van asielzoekers en het internationale terrorisme.

Nu de omvolkings- en zondeboktheorie wederom van stal worden gehaald door de rechts-radicalen partijen om minderheden te demoniseren, zoals in de jaren dertig van de vorige eeuw, zullen zij hiermee de xenofobie en het ethnocentrisme in de EU verder aanwakkeren en de samenleving nog meer polariseren en ontwrichten. Staan we wellicht aan de vooravond van een rechts-radicaal regime in de EU, met als mogelijke uitkomst een disruptieve, nucleaire en autocratische machtsstructuur in wording, gevormd door de nationalistische politici uit de EU, Rusland, China en India? En waarin onze eigen EU haar mensenrechtenbeleid niet meer als onmisbaar element beschouwt voor haar buitenlandse beleid?

Democratie

Ongetwijfeld zal in juni een mogelijke winst van Modi in de Indiase verkiezingen van groot belang zijn voor de Europese invloedssfeer in Azië. Kiezers

in de zuidelijke Indiase staten zouden echter roet in het eten kunnen gooien. Anders dan in Noord-India, waar Modi's BJP onverslaanbaar lijkt, zijn zuidelijke staten zoals Tamil Nadu en Kerala, in het licht van waargenomen bedreigingen voor het secularisme en de democratische normen onder de BJP, sceptisch over de nationalistische koers. Analisten vrezen tevens dat de kloof tussen het Noorden en het Zuiden van India groter zou kunnen worden. Het armere, dichter bevolkte Noorden van India zal vermoedelijk zetels in het parlement winnen, terwijl de zuidelijke staten, die de bevolkingsgroei jaren geleden met succes hebben beteugeld, waarschijnlijk een aanzienlijke vertegenwoordiging in het parlement kunnen verliezen.

Het voorrecht om in een pluriform EU en India te mogen stemmen en in vrijheid in een democratie te leven, leert ons de democratie en haar waarden zoals inclusiviteit, dialoog, transparantie, tegenkracht en zeggenschap eens te meer te moeten waarderen en koesteren.

Clyde A. Missier is o.a. docent media-ethiek aan de Hogeschool van Amsterdam en doet als buitenpromovendus onderzoek naar 'Extreme Beliefs in a Digital Age' aan de Vrije Universiteit Amsterdam, als lid van de onderzoeksgroep Extreme Beliefs: The Epistemology and Ethics of Fundamentalism.

Thema

Column

EU te passief, Assad nog steeds heerser in Syrië

Rami Ramou

Na onze vlucht uit Syrië voelden we ons welkom in Nederland. In Europa ben ik daarentegen echt teleurgesteld. Er zijn sancties en de EU heeft zich tegen Assad gekeerd maar deze oorlogsmisdadiger is nog steeds heerser van ons land. De EU is echt te passief. Het Westen heeft het dictatorschap van Qaddafi in Libië tot een einde gebracht, en ook de heerschappij van Saddam Hoessein in Irak. Het is voor ons onbegrijpelijk dat dit niet is gebeurd met Assad. Waarom staat hij niet terecht voor het Internationale Gerechtshof in Den Haag? Assad is verantwoordelijk voor het vermoorden van een half miljoen Syriërs. Honderdduizend inwoners zijn zomaar verdwenen, niemand weet waar ze zijn. De vrijheid is totaal verdwenen. Op school krijgen de kin-

deren een nieuwe geschiedenisles te leren: Assad als geweldige leider. De ouders zijn bang voor de Security die nu machtiger is dan ooit. Aan kinderen wordt gevraagd hoe hun ouders denken over 'deze held van het volk'.

90% van de bevolking leeft in armoede, terwijl een kleine bovenlaag erg rijk is. De oom van Assad, Rifaat al-Assad, is in 2020 uit Frankrijk gevlucht na een veroordeling door een Franse rechter voor het witwassen van Syrische staatsfondsen en is nu in Syrië de rijkste zakenman.

Onafhankelijke hulpverlening kan internationaal niet goed tot stand komen omdat de vrouw van Assad alle touwtjes in handen heeft en wil houden. Terwijl de aardbeving, die februari 2023 plaatsvond, tot nu nog steeds grote gevolgen heeft voor de eigen bevolking.

Welke geopolitieke belangen spelen hier een rol waardoor deze dictator nog steeds het land regeert? De VS en Europa moeten ons hier het antwoord geven.

Syrische vluchtelingen moeten er rekening mee houden, ook in Nederland, dat geheime agenten van Assad zich als vluchteling voordoen, maar wel onze veiligheid in gevaar brengen. Voor zover namen en functies bekend zijn worden deze door bijvoorbeeld voormalige, gevluchte advocaten aan de autoriteiten doorgegeven. Maar er gebeurt niets mee. De wereld kent inmiddels 5 tot 7 miljoen Syrische vluchtelingen waarvan ongeveer 150.000 in Nederland. Vaak hebben zij hier betaalde banen gekregen en huisvesting. Zij sturen via eigen kanalen geld naar hun achtergebleven families om de torenhoge prijzen voor levensmiddelen en diesel daar te kunnen betalen.

Geopolitiek gezien blijft Syrië in het Midden-Oosten conflict vaak voor buitenstaanders een raadsel. Iran drukt via hun vele milities in Syrië een grote stempel op het land en deze functioneren als kolonisten. Wat veel minder bekend is dat er een spanning bestaat tussen de Iraanse leiders, die hun algemene invloed in de regio willen uitbreiden, en de genoemde milities die meer specifieke posities – als bijvoorbeeld kolonisten – innemen. Dat Iran met zijn tegenaanval met 300 granaten tegen Israël dit voorjaar tandoos is gebleven zou volgens bronnen te maken hebben met een diplomatieke deal met Israël: 'denk erom, we bombarderen jullie maar het stelt niets voor'. Arabische experts vermoeden dat de VS en Israël ook een spel spelen met Iran om vooral hun internationale wapenhandel te stimuleren. Met name de Arabische bevolking ervaart in het dagelijks leven de gruwelijke gevolgen van dit spel. Iets wat ook weer vele vragen oproept.

En in breder verband: Assad onderhoudt nauwe banden met Rusland, dat in Syrië zijn grootste bui-

tenlandse militaire basis heeft. Aleppo is door de Russische luchtmacht kapot gebombardeerd. Rusland heeft met Turkije een deal gesloten dat Rusland de rebellen in de noordwestelijke regio Idlib niet zal aanvallen. De Chinese president Xi ontvangt zijn collega Assad hartelijk, maar is formeel geen betrokken partij.

Terug naar Europa en de EU. We pleiten voor een nieuwe Syrië-strategie. Een meer alerte en actieve houding om Assad voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag te brengen, aangeklaagd voor de begane misdaden. Tegelijkertijd moet internationaal een hulpprogramma effectief zijn om de noodlijdende Syrische bevolking te ondersteunen. Of in de woorden van Filippo Grandi, Hoge Commissaris van UNHCR: 'Syrië is de grootste humanitaire- en vluchtelingencrisis van onze tijd. Het lijden van miljoenen mensen zou moeten leiden tot een golf van solidariteit en hulp vanuit de hele wereld'.

Rami Ramou werkt in het onderwijs en zet zich als vrijwilliger onder meer in voor de verbetering van de positie van zijn landgenoten, hier in Nederland en in Syrië.

Podcast

**Beluister de podcasts van
Loving Geopolitics**

<https://open.spotify.com/show/0CPjFKZdIAFjWOPvaPJrm4>

Thema

Giep Hagoort herlas zijn essay over Europa uit 2012 en kwam tot de ontdekking dat het begrip Europeaan nauwkeuriger geformuleerd moet worden.

Europeaan als vanzelfsprekendheid?

Giep Hagoort

In feite is solidariteit het sleutelwoord dat de stuwende kracht en zelfs de essentie van de Europese Unie vormt of zou moeten vormen.

Dominique Moisi, in: De geopolitiek van emotie (Geactualiseerde versie, 2019)

Utrecht Culturele Hoofdstad van Europa in 2018?

Thomas More (*Utopia*, Engeland), Desiderius Erasmus (*Lof der Zotheid*, Nederland) en hun Antwerpse vriend Pieter Gilles (drukker uit België) waren reisgenoten tijdens mijn ideeëntocht door het continent Europa. Het vergezicht van Thomas, de luchtigheid van Desiderius en de nieuwsgierigheid van Pieter waren mij tot steun bij het schrijven van een essay op verzoek van de organisatie die de titel Utrecht Culturele Hoofdstad 2018 moest binnenhalen. Het essay droeg de titel *MyUtrecht!MyEurope: Waarom ondernemend en duurzaam Utrecht in 2018 Culturele Hoofdstad van Europa is*.

Utrecht heeft de Europese titel niet gekregen. De plannen waren volgens de selectiecommissie niet innovatief genoeg. De stad Leeuwarden ging er met de titel vandoor.

De inspanningen om de titel Culturele Hoofdstad van Europa te veroveren hebben in de stad Utrecht zelf het nodige teweeggebracht. Groepen kunstenaars zijn actief geworden, vooral in het Werkspoorkwartier, dat mede vanwege investeringen nu geldt als toonaangevende creatieve hotspot. Mijn essay moest denklijnen bijeenbrengen voor een Utrechts bewustzijn om als Europese stad ook in de toekomst relevant te zijn. In de tekst markeer ik anno 2024 welke termen ik toen van belang daarbij vond: Utrecht als Romeinse nederzetting (*Traiectum*), de Europese bouw van de Domtoren rond 1321, de Unie van Utrecht 1713 als einde van de verschillende oorlogen in Europa, en in de moderne tijd uitgegroeid tot een knooppunt van hoogwaardig onderwijs en onderzoek met centrale verkeers- en waterwegen. Welke belangrijke punten wijzen in de stad Utrecht richting de toekomst in een steeds veranderend Europa? Ik benoemde er verschillende: het koesteren van Utrecht als cultuurhistorisch fenomeen; Europese naoorlogse waarden als vrede, democratie, de rechtsstaat, mensenrechten en internationale samenwerking; en de EU als Europees verbond via sterke steden uitbouwen naar meer democratie en duurzaamheid. *Europa als werkwoord*.

In de jaren van schrijven, 2011 en 2012, stonden Europa en de EU er niet gemakkelijk voor. Griekenland veroorzaakte met een begrotingsfraude een continentale crisis. Het kon de miljarden schulden niet aflossen hetgeen de nieuwe munteenheid – de euro – in gevaar bracht. Opkomend euroscepsis en de roep om terug te keren naar de nationale soevereiniteit werden steeds luider. Aan het perspectief van een verenigd Europa bleef ik vasthouden, inclusief de roep om te komen tot een sterk federatief verband. Voor de stad Utrecht bepleitte ik voor de toekomst een voortrekkersrol in het realiseren van een duurzaam Europa.

Op zoek naar de Europeaan

Europeaan-zijn zag ik als een vanzelfsprekendheid. Europa, een geografisch gegeven tussen de Atlantische Oceaan ten Westen, ten Zuiden de Middellandse Zee, ten Oosten de Oeral en de Barentszee in het Noorden. En passant schreef ik 'iedere Utrechter is in de eerste plaats Europeaan'. Voorts gaf ik aan dat het begrip 'Europa' bepaald wordt door vier criteria: 1. Geografische ligging; 2. Historische verbondenheid; 3. Culturele signatuur inclusief culturele diversiteit en architectuur; en 4. Institutioneel (EU (toen: 27 lidstaten) en Raad van Europa (47 lid-

staten)), inclusief de geldende verdragen (vrijheidsrechten) die dit Europa dragen.

Europa staat er in 2024 opnieuw problematisch voor met name vanwege de oorlog in Oost-Europa door de invasie van Rusland in de onafhankelijke staat Oekraïne in 2022. Ook het versterkte anti-Europese populisme binnen Europa zelf tekent de situatie, al heeft de brexit duidelijk gemaakt dat het zelfs voor rechtspopulistische partijen niet aantrekkelijk is een exit-plan na te streven.

Nog steeds ervaar ik de vanzelfsprekendheid om Europeaan te zijn en zie ik een nadrukkelijke geopolitieke rol weggelegd voor de EU; voor haar eigen burgers en voor de wereld. Maar anders dan in 2011/2012 wil ik door de kantelende wereldorde anno 2024 weten wat het betekent *Europeaan te zijn*? Een gevoel, maar ook een identiteit, een intentie, een houding, een gedrag of een privilege? Al deze termen ontleen ik aan het boek *De Europeanen* van NRC-correspondent Corine de Gruyter, gepubliceerd in 2006. Het begrip Europeaan wordt door de schrijver begrensd door het werk- en woonklimaat rond Brusselse EU-instituten en -gebouwen. De Europeanen van het eerste uur – na de Tweede Wereldoorlog – zijn gemotiveerde idealisten die vooral willen werken aan een vredelievend en samenwerkend Europa. De nieuwe lichting Europeanen in de laat 20e en vroeg 21e eeuw lijkt meer pragmatisch en carrièregericht te zijn in de kijk op een EU en voelt minder een Europees vuur.

Van een andere opzet getuigt het tien jaar later verschenen boek *Dit is Europa*, geschreven door Mark Schalekamp. Het is een verslag van een 'Project Youropeans' en betreft 232 interviews in 28 hoofdsteden. Zijn motief voor dit journalistieke project is het verbindend belang van- en in Europa bezien door de ogen van de geïnterviewden. De grote diversiteit laat geen algemene conclusie toe, anders dan wellicht deze: het Europese gevoel is afhankelijk van je streek, je land, je taal, je ervaringen en je kennis van de Europese waarden en instituten. Deze afhankelijkheid leidt tot enthousiasme of tot een afwijzen. De slotconclusie van de schrijver: Europa en de EU behoeven een positievere bejegening van zijn collega-journalisten, maar vooral ook van de nationale politici.

De Europeaan is een...

De Britse schrijver Timothy Garton Ash (TGA) heeft in 2023 een persoonlijke geschiedenis samengesteld over zijn Europa. Hij beschrijft het Europa van na de Tweede Wereldoorlog (1945) en van na de val van de Muur (1989). Hij ziet daarin een hoopvol begin van een vreedzaam Europa en vervolgens een belangrijke vrijheidsbeweging richting Midden- en Oost-Europa. Door de Russische invasie in Oekraïne in 2022 kan hij zijn boek van ruim 400 bladzijden niet in deze opgaande lijn afsluiten. Hij ziet in Europa

een neergaande lijn in een wereld die ook nieuwe hoofdrolspelers telt (de Brics-landen).

Ik turf het aantal malen dat hij het begrip 'Europeanen' gebruikt: 136 keer. In geen enkele bron kom ik deze veelvuldigheid tegen. Als Brit betreurt hij het verlies van zijn Europese burgerschap vanwege de brexit. TGA laat zich echter niet uit het veld slaan en voelt zich gesteund door wat de Italiaanse communist en schrijver Antonio Gramsci (1891-1937) in 1929 in gevangenschap schreef: 'mijn geest is pessimistisch, maar mijn wil is optimistisch'. En door hoe de Tsjechische dissident en latere president Victor Havel na zijn gevangenschap het begrip 'hoop' als volgt verwoordde: 'een vermogen om je voor iets in te zetten omdat het goed is, niet alleen omdat het misschien kan lukken'. TGA sluit zijn laatste hoofdstuk zo af: 'het klopt gewoon om een vrij Europa te verdedigen, te verbeteren en uit te breiden. Het is een streven dat wel wat hoop waardig is.'

Tot slot: Wat voor een Europeaan ben ik?

Om sterker het bewustzijn van 'Europeaan-zijn' te stimuleren kom ik - in het verlengde van mijn Utrechtse essay én van mijn gastcolleges in tientallen Europese steden - tot een vijftal profielen. De lezer kan zich hieraan spiegelen in de eigen zoektocht naar een mogelijke vanzelfsprekendheid.

- A. De Eurofiel (EF). Europa en de EU zijn één. Brussel bureaucratisch? Vertel me waar het er in deze wereld beter aan toe gaat. Ik ben én voel mij Europeaan in hart en nieren en kan mij in de 21e eeuw met trots de eigen geschiedenis wat cultuur, rechtsstaat, vrijheid en interne markt betreft eigen maken. De federatieve Europese eenwording, inclusief post-Poetins Rusland, is het ultieme doel.
- B. De betrokken Europeaan (BE). De Russische inval in Oekraïne maakt mij als Europeaan boos. Waar blijft het 'Nie Wieder'? Dit kreeg een knauw tijdens de Balkanoorlogen en met de Russische conflicten in Georgië en Oekraïne. Wij Europeanen moeten alles op alles zetten om een duurzaam en vreedzaam continent te zijn. En ook bijdragen om de kwaliteit van leven op andere continenten te bevorderen.
- C. De kritische Europeaan (KE). Eerst je eigen dorp, stad en streek. Daarna Nederlander zijn. Je kunt natuurlijk niet om Europa heen. Maar de EU is er nog lang niet. Kijk naar de omgang met vluchtelingen en het toegeven aan het boerenprotest ten koste van de Green Deal. Ik ben geen euroscepticus maar hoe kan ik enthousiast raken voor zo'n Europa? Wat is het alternatief voor de as Berlijn-Parijs?
- D. De pragmatische Europeaan (PE). De EU heeft gezorgd voor vrij verkeer, een gezamenlijke munt en steun aan de boeren. De interne markt verder uitbreiden naar armere landen hoeft voor

mij niet. Wel: regeltjes en bureaucratie verminderen en strenger de migratie aanpakken. Hoezo een gesprek over Europese waarden? Laten we met de kracht van onze interne markt ervoor zorgen dat we op het gebied van ICT en AI wereldleider worden.

- E. De EU-hater (EH). Voor een Nexit! Om onze nationale controle terug te krijgen. Kijk wat de Europese bureaucratie niet allemaal kost met nodeloze vergaderingen van het parlement in Straatsburg. De EU is een bedenkfel van de politieke elite. Ja inderdaad, zo snel mogelijk weer paspoorten controleren aan de eigen grenzen. Wat, stemmen voor een Europees Parlement? Mij kun je niet bedriegen.

EU-Gezelschapsspel

Speel het EU-gezelschapsspel met een tiental deelnemers met uiteenlopende achtergronden. Stap 1: de deelnemers wijzen een Eurocommissaris aan die het spel leidt. Stap 2: kies individueel een profiel

zoals hierboven aangegeven. Stap 3: vorm twee coalities EF/BE en KE/PE en geef de EH-deelnemers de rol van kritische buitenstaander. Stap 4: de twee coalities moeten binnen een half uur komen tot een EU-akkoord dat een actueel speerpunt bevat voor een voor beide partijen relevant vraagstuk.

NB Na het vaststellen van de bovenstaande vijf profielen las ik in Trouw van 8 mei 2019 over zes typen Europeaan, te weten (en in deze volgorde): goedwillend, trots, sociaal, handel, pas op de plaats, enthousiast.

Giep Hagoort is initiator van Loving Geopolitics Magazine en lid van de kernredactie.
(foto Joke van den Berg)

Tijpcast over het recent verschenen boek

Niet meer (slechts) een vluchteling

van onderzoeksgroep Poort van Hoop (Hogeschool Utrecht): Rania Abdulsattar, Peter Hendriks, Oumar Barry en Hanke Drop

Dit boek is het resultaat van een veelheid van gesprekken gedurende de afgelopen vijf jaar tussen 14 vluchtelingstudenten en vier onderzoekers met en zonder vluchtverleden binnen Hogeschool Utrecht: de Poort van Hoop onderzoeksgroep. Veel citaten in het boek bieden inzicht in de ervaringen met het Nederlandse (hoger) onderwijs van vluchtelingen. Uit het boek komt het grote belang naar voren van gelijkwaardige participatie van vluchtelingen en de publicatie biedt tal van aanwijzingen hoe docenten, medestudenten en de onderwijsorganisatie hieraan kunnen bijdragen. Ten bate van de gemeenschap van alle studenten. In het boek staan ook links naar uiteenlopende producten die gedurende het onderzoeksproject zijn gemaakt: twee films, rondetafelgesprekken met het filmpubliek, de theatrale werkvorm 'Spelen met identiteiten' en nu is er ook de **Tijpcast Hoe vinden vluchtelingen hun weg in de Nederlandse samenleving? En welke rol speelt onderwijs hierin?**

In deze Tijpcast spreekt Tjip de Jong (Radboud Universiteit) 43 minuten lang met onderzoekers Oumar Barry en Hanke Drop over hun boek *Niet*

meer (slechts) een vluchteling; over wat het betekent om te moeten vluchten en je leven in Nederland verder op te bouwen; over wat er nodig is van docenten en onderwijsorganisaties om inclusief onderwijs te geven; over onderzoek door en voor vluchtelingen.

Oumar Barry. Ontvluchtte Guinee in West-Afrika. Oumar woont nu in Nederland en volgde een Master interculturele communicatie aan de Universiteit Utrecht. Oumar is commissielid bij de gemeenteraad van Utrecht voor de partij Eén Utrecht, met de portefeuilles jeugd, welzijn en sport. **Hanke Drop:** Senior docent-onderzoeker bij Hogeschool Utrecht, opleiding kunstvaktherapie en bij het lectoraat Normatieve Professionalisering.

Nadere informatie:

Het boek ***Niet meer (slechts) een vluchteling*** is te downloaden als PDF op deze website:

<https://www.hu.nl/onderzoek/publicaties/niet-meer-slechts-een-vluchteling>

Uitgave van Hogeschool Utrecht, lectoraat Organiseren van Waardig Werk.

Auteurs: Rania Abdulsattar, Oumar Barry, Peter Hendriks en Hanke Drop (Poort van Hoop)
Aantal pagina's: 110

De Tijpcast is te beluisteren én via Youtube te bekijken op deze website:

<https://tijpcast.nl/ontwikkelen/hoe-vinden-vluchtelingen-hun-weg-in-de-nederlandse-samenleving-en-welke-rol-speelt-onderwijs-hierin/>

De beide binnen het onderzoeksproject gemaakte films zijn hier te bekijken:

Film "De Brief"

<https://www.youtube.com/watch?v=C3wheS8uxok>

Film "Ik ben vergeten in welke taal ik droom"

<https://www.youtube.com/watch?v=TJRHViAUoy4>

Voor reacties & vragen graag contact opnemen met Hanke Drop. Email: hanke.drop@hu.nl

EUROPA LITERAIR

Ghayath Almadhoun (1979)

'(...) Wij houden van je, Europa, met je koloniale verleden. Jij, moordenaar van oorspronkelijke inwoners, jij die het bloed hebt opgezogen van de volkeren van India tot Congo, van Brazilië tot Nieuw-Zeeland. Jij, met je inquisities. Jij, die vrouwen verbrandde omdat het heksen zouden zijn. Jij, meester van de sla-venhandel, die de zwarten naar de Nieuwe Wereld heeft gebracht. Jij, die de apartheid in Zuid-Afrika hebt ingesteld. Jij, die het fascisme en nazisme hebt gevestigd. Jij, die de vernietiging van de Joden hebt bedacht, de Endlösung die ertoe heeft geleid dat ik als vluchteling ben geboren in het Yarmouk-kamp voor Palestijnse vluchtelingen in Damascus, omdat je in al je schaamteloosheid met Palestina, mijn land, compensatie hebt betaald, als oplossing voor de Holocaust die jouw witte inwoners, die geloofden in het zuivere arische ras, hebben uitgevoerd.'

Uit: Ode aan het verdriet. (2017)

In: Ghayath Almadhoun, Ik heb een afgehakte hand voor je meegenomen.

Teksten en kanttekeningen.

Vertaling: Djûke Poppinga

Amsterdam: Uitgeverij Jurgen Maas. 2024. blz. 13-14.

Thema

In 2021 organiseert Portugal, als EU voorzitter, een conferentie rond het manifest Culture and the Promotion of Democracy: Towards a European Cultural Citizenship. Van belang, vindt Johan Kolsteeg, om tot een actuele verdieping van het begrip culturele democratie te komen.

Europa: cultuur als instrument voor verdere polarisatie?

Johan Kolsteeg

De afgelopen eeuw is meerdere keren een beroep gedaan op cultuur om de democratie te redden. Dat gebeurde in 1920 en in 1941 in de Verenigde Staten, beide keren met het argument dat het erkennen van culturele verschillen de enige manier was voor een immigrantennatie als de VS, met alle denkbare spanningen van dien, om een vreedzame democratie te realiseren.

In 1976 was culturele democratie in Europa een onderwerp tijdens een conferentie van Europese ministers van cultuur in Oslo. Ook hier werd cultuur te hulp geroepen. De opkomst van De multiculturele maatschappij werd erkend, en de conferentie vond dat cultuurbeleid erop gericht zou moeten zijn daar op een cultuur-democratische manier mee om te gaan, onder andere door 'iedereen creatief te maken'. Cultuurbeleid moest daarom gedecentraliseerd worden, en zou, volgens de Nederlandse minister voor cultuur, Marga Klompé, ook aanwezig op de conferentie, integraal deel moeten zijn van het algemene overheidsbeleid.

We moeten dit natuurlijk zien in de context van die tijd, een tijd van radicale democratisering van kunst, en een tijd waarin de smaak van cultuurconsumenten drastisch veranderde. Vooral culturele instituten kregen in die tijd zware kritiek te verduren. Een aantal jaren eerder hadden cultuurministers tijdens een Unesco conferentie laten optekenen dat instituten volgens hen 'ouderwets waren, bourgeois en niet in contact met de moderne ideeën over educatie (culturele democratie)'. Mensen waren nu eenmaal niet geïnteresseerd in cultuur 'die niet de minste relatie lijkt te hebben met de echte problemen in hun leven', aldus de verzamelde cultuurministers.

Het is de tijd van community art. Cultuurprogramma's werden ontwikkeld om mensen bewust te maken van hun democratische kracht en de 'formele democratie te transformeren in een meer echte democratie'. Dit laatste onderscheid verwijst naar een klassieke tegenstelling in het denken over democratie (uitgewerkt door onder anderen Amartya Sen). Is democratie een kwestie van het perfect functioneren van de uitvoerende democratische instituten, of is er pas sprake van democratie als de morele grondslagen ervan deel zijn van het leven van mensen? Of anders geformuleerd: is democratie gelijk is aan getalsmatige representatie van de bevolking in een volksvertegenwoordiging, of gaat het om de kwaliteit van het democratische gesprek en ieders verantwoordelijkheid hierin?

Affectieve democratie

Mijn eigen werkdefinitie van culturele democratie is een systeem van maken en met beleid ondersteunen van kunst en cultuur gebaseerd op een besef van de waarde van culturele ervaringen buiten de instituten. En buiten de instituten vinden we de meeste van onze culturele ervaringen, ga maar na. Cultuur is hier gebruikt in een hele brede betekenis van processen die ons helpen grip op het leven te krijgen. Kunst maakt daar deel van uit, als een verbeelding van de culturele reflectie.

In deze opvatting van culturele democratie hebben cultuurbeleid en culturele instituten een democratisch doel: ze ondersteunen de mogelijkheid om culturele ontmoetingen te realiseren. Dat lijkt te wijzen op een keuze voor participatieve kunst, maar het betekent niet dat culturele instituten niet langer het canonieke aanbod zouden kunnen brengen. Ik volg echter wel een breed gedeelde opvatting dat instituten meer moeite kunnen doen om na te gaan hoe hun aanbod kan aansluiten bij de leefwereld van het publiek, en, nog belangrijker, bij de leefwereld van het 'niet-publiek', dus degenen die niet kiezen voor een bezoek aan een cultuurtempel.

De opvatting van democratie als een geleefde realiteit die ieders verantwoordelijk is, werd verder uitgewerkt door de Belgische filosofe Chantal Mouffe. Zij stelt zich een 'agonistische' democratie voor, waarin mensen heftig van mening kunnen verschillen, maar het met elkaar erover eens zijn dat over die verschillen een vreedzaam gesprek te voeren is. Bovendien sluit Mouffe aan bij auteurs die vinden dat het democratisch gesprek zou moeten kunnen bestaan uit meer dan alleen woorden. Dit symboliseert ze met de term 'affectieve democratie', een democratie waarin kunst en cultuur als betekenisvolle en reflectieve uitwisselingen hun rol spelen.

Towards a European Cultural Citizenship

Het begrip culturele democratie is in ieder geval geen novum als in 2021 Portugal, in dat jaar houder van het EU-voorzitterschap, een conferentie organiseert dat afsluit met een manifest met de titel *Culture and the Promotion of Democracy: Towards a European Cultural Citizenship*. Het manifest is opmerkelijk uitgesproken in zijn kritiek op de stand van zaken. Het stelt dat verschillen in culturele identiteiten te lang zijn onderdrukt, wat de democratie niet ten goede kwam. Bestaande ideeën over cultuurparticipatie schieten hun doel voorbij omdat ze uiteindelijk toch vasthouden aan een 'culturele hiërarchie die mensen devalueert. Deelnemers worden behandeld als consumenten, niet gelijkwaardig, en zonder dat ze een vaardigheid en ontwikkelen om te participeren'.

Het charter stelt, net als de eerdere bronnen over culturele democratie, dat een democratie niet kan zonder het erkennen van verschillen tussen mensen en het vinden van een vreedzame manier om met die verschillen om te gaan. Een middel daarin is culturele democratie, want dat bevordert pluralisme en deelt zeggenschap over de totstandkoming van het cultuurbeleid, dat volgens het charter een gedecentraliseerd beleid zou moeten zijn.

Naast dat burgers meer zeggenschap krijgen over de inhoud van cultuurbeleid krijgen ook culturele instituten in het manifest de belangrijke taak. Zij zouden zich moeten transformeren van 'instituten' naar 'exstituten', waarin mensen actieve cultuurbeoefenaren kunnen worden. Het charter ziet ook een risico dat dit kan leiden tot cultuurrelativisme en het doorslaan in het waarderen van lokale of specifieke culturele identiteiten (een risico dat overigens ook in 1920 al is gesignaleerd). Dat is een terecht waarschuwing. Er zijn weinig voorwaarden vooraf voor deelname aan een cultureel democratisch debat, maar belangrijk is wel dat deelnemers de waarde van andermans cultuur in willen zien. Hoe belangrijk dat vermogen is blijkt uit het huidige politieke debat. Mijn stelling is dat in Nederland regionale cultuur en het decentraliseren van cultuurbeleid, kernpunten van een culturele democratie, worden ingezet in een onaangenaam politiek steekspel, waarin de contouren van een populistisch cultuurbeleid zichtbaar worden.

Een aantal gebeurtenissen illustreert dit. Zo is er de discussie die volgde op het ondertekenen door Nederland van het Unesco verdrag voor de bescherming van erfgoed. Populistische partijen steunden een VVD-motie die de regering vraagt 'binnen het Fonds voor Cultuurparticipatie een regeling te ontwikkelen ter ondersteuning van volkscultuur en immaterieel erfgoed zoals verenigingen, schutterijen

en gildes'. Een meer recente in de Tweede Kamer ook aangenomen motie stelt dat de code diversiteit en inclusie niet langer verplicht zou moeten worden gesteld (en, in één adem, dat cultuurbeleid zou moeten worden gedecentraliseerd). Er is derhalve een parlementaire beweging naar meer aandacht voor regionale cultuur en culturele identiteit, en het vergroten van de regionale zeggenschap over beleid, als reactie op decennia van Randstedelijke culturele hegemonie.

De populistische beweging wil hetzelfde bereiken, maar met argumenten die het culturele centrum al lang niet meer durft te gebruiken: 'Wat goed genoeg is voor Boxmeer is goed genoeg voor het hele land' zei PVV'er Martin Bosma ooit in een cultuurdebat, en maakte in een handomdraai van een bottom-up ambitie een top-down dictaat.

Ongemak

Een cultuur-democratisch instrument zoals het Unesco verdrag, dat wil bereiken dat door middel van cultuur een vreedzame discussie over verschillen wordt bevorderd, blijkt een eenvoudig te kapen argument dat inhaakt op het ongemak dat regionale culturele identiteit in beleid niet voldoende serieus wordt genomen. En dat is op zichzelf een terecht punt, en een probleem waar de Raad voor Cultuur op dit moment druk mee bezig is in de voorbereiding van een complete 'stelselherziening' die na 2028 moet gaan plaatsvinden. De moties laten een onderliggend ongemak zien. In essentie komt het erop neer dat een op het oog onschuldig punt als de inclusiviteit van culturele instituten door mensen als onderdrukkend kan worden ervaren omdat het een versie van cultuur opdringt die niet de hunne is. De frustratie niet gezien en erkend te zijn door het traditionele politieke midden, heeft zich ook gemanifesteerd in het onbelangrijk maken van een culturele identiteit die vooral 'regionaal' is. Hier zien we dus regionalisering van cultuurbeleid, door de Raad voor Cultuur met de beste (democratische) bedoelingen op de agenda gezet, nu als reactie op een lange geschiedenis van miskennis van het belang van regionale cultuur, precies langs de lijnen die het Porto Santo Charter signaleert.

Dit ongemak wordt eenvoudig opgepikt in een populistische agenda die hiermee een sterke culturele component krijgt, op een moment dat die agenda de komende jaren een stevige invloed op de Nederlandse politiek zou kunnen krijgen. Marga Klompé had dus gelijk: cultuur (of laten we zeggen sensitiviteit voor culturele verschillen bij de overheid) zou deel uit moeten maken van het denken in alle beleidsgebieden.

Tot slot. Maatschappelijke ongelijkheden zijn dus in hoge mate culturele ongelijkheden. Waar Pierre

Bourdieu nog keek naar hoe mensen zich tussen culturele werelden konden bewegen, lijkt die optie in het gepolariseerde debat zo goed als verkeken. De verschillen lijken alleen maar groter te worden.

Het is goed om te beseffen dat in het huidige politieke debat dat in Nederland woedt feitelijk cultuur en cultuurbeleid centraal staan als instrument voor verdere polarisatie. Er is een 'agonistisch' cultuur-democratisch debat nodig. Niet om alle verschillen weg te werken, maar om te leren ze te accepteren en ermee om te gaan.

Johan Kolsteeg is assistant-professor aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoek richt zich op organisatie en communicatie in de kunst, cultureel leiderschap en culturele democratie.

EUROPA LITERAIR

Ilja Leonard Pfeijffer (1968)

'Het is opmerkelijk dat het idee pas waarde heeft als het oud is, mij met de paplepel is ingegoten. (...) Ik denk dat het ons Europese bloed is. Deze manier van denken is volgens mij typerend voor Avondlanders zoals wij. Het is de vloek van het oude continent. Want elders in de wereld denken ze niet zo. Daar hebben ze een hekel aan oude troep. Japanners die een oud huis erven, breken het af om er een fris, nieuw huis voor in de plaats te zetten. Arabieren vinden oude steden vies. Volgens Russen is een historisch straatbeeld armoedig en een teken van economische stagnatie.'(...) *'Je zou de geschiedenis van Europa kunnen beschrijven als een geschiedenis van terugverlangen naar de geschiedenis.'* (pp.64-65)

'Wat Europa de wereld te bieden heeft, is zijn verleden.' (p.115); *'Er is zoveel verleden in Europa dat er geen plek is voor toekomst.'* (p.128)

Ilja Leonard Pfeijffer, Grand-Hotel Europa. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij De Arbeiderspers. December 2018. 547 blz.

Thema

Astrid Elburg ontmoet David Grossman en plaatst vraagtekens en uitroepetekens bij Europa. Ook het begrip Ubuntu inspireert haar: 'I am because we are'

Als de Ander in Europa

Astrid Elburg

Europa! Europa?

Europa! heeft een enorme aantrekkingskracht op studenten uit de rest van de wereld.

Tijdens mijn Engelstalige honoursvak From Survival to Revival (FSTR) aan de VU geeft een docent college over de definitie van een maatschappij waarin ook de categorisering van mensengroepen wordt besproken vanuit Europees sociologische perspectief. Een van de studenten stelt de vraag of er nog meer definities bestaan over anders ingerichte maatschappijen. De docent zegt dat deze bestaan en dat hij bij het eerstvolgend college met hen daarover in gesprek zal gaan.

Steeds vaker vragen internationale studenten naar een pluriform perspectief voor een volledig beeld van de wereld. Ook dit is de impact van globalisering. Het voorbeeld geeft aan dat wij onmogelijk kunnen vasthouden aan de suprematie van de rationaliteit door het ontdekken, veroveren, ontcijferen en ontsluiten van de aarde met alles wat erin en erop leeft. Wij zullen ons moeten ontwikkelen tot relationele medebewoners van de wereld. Door de geschiedenis van Europa? blijkt dat dit niet onze sterkste kant is. Diepe reflectie en culturele bescheidenheid zouden kunnen helpen om ons zelfbeeld bij te stellen en tot vermindering van de zelfvergroting en zelfverheerlijking. Dat is een voorwaarde voor een oprechte ontmoeting met 'Anderen' en 'Anders', zonder onderliggende economische of geopolitieke beheersingsagenda's.

'You can't teach a hunter it's wrong to kill', luidt een oud Indiaas gezegde dat ik ooit las en ik dacht: wat als het wel mogelijk is?

In de loop der jaren heeft Europa? zich opnieuw ontwikkeld tot een vesting van populisme en xenofobie.

In precaritijd

In het huidige calamiteitentijdperk en midden in een eurocrisis is de roep om radicale oplossingen

groot. Gekscherend noem ik het de Precaritijd. Debatten in Europa? om immigranten te verbannen, in sommige gevallen desnoods te deporteren naar Rwanda, zijn alom aanwezig. En volgens een debat op een journalistenforum houden 'sterke mannen' niet van mensenrechten. Sterker nog: mensenrechten zijn ingesteld tegen de dominantie van 'sterke mannen'.

Bijna wekelijks is in het nieuws dat etnische minderheden steeds meer last ondervinden van cumulatieve blootstelling aan racisme en uitsluiting. Tot nu toe bestaat er geen wet of praktische aanpak om de geestelijke gezondheid van deze groepen te beschermen. 'Enabling' genoemd in de cognitieve wetenschappen.

Het zou een goed idee zijn voor de GGZ om in kaart te brengen wat het groeiend populisme met 'Anderen' doet. Velen van hen leveren al generaties lang een belangrijke bijdrage aan onze welvaartstaten of zijn hier zelf geboren.

Kortom: als je als van oorsprong niet-Europeaan mentaal en spiritueel intact willen blijven zul je effectieve sociale strategieën moeten ontwikkelen, liefst uitgaande van 'wat je wél van huis uit hebt meegekregen': hard werken, harder werken, toewijding en knokken voor jouw menselijke waardigheid. En uiteraard sneuvelen ook dagelijks grote groepen door uitsluiting, burn-out, marginalisering en andere sociale verwondingen.

Dat betekent dat er naast aandacht voor controversie ook gedacht moet worden aan de mentale gezondheid van 'outliers' die een hoog sociaal risico lopen. In deze tijd is dit een niet onbelangrijk onderdeel van het bouwen aan een gezond Europa!

Door de vooruitgangsdocrine, het consumentisme en het felbegeerde Hollywood levensconcept trekken hele bevolkingen met gevaar voor eigen leven of moderne slavernij naar Europa! Ons recht op het wereldwijde exhibitionistische toerisme heeft een discutabel beeld aan de wereld opgedrongen waardoor wij nu met de brokstukken zitten. Het social media tijdperk zorgt ervoor dat ons 'geluk' digitaal viraal wordt geëtaleerd.

Dit brengt mij bij een begrip uit de Declaration of Independence uit de VS: 'Pursuits of happiness', de vrijheid die wij ons permitteren en het recht op het nastreven van geluk. Ook in Europa? lijkt dit recht slechts voor een selecte groep weggelegd. Breedspakig en opzichtig spreken wij over democratische principes, mensenrechten en gelijke kansen maar in de dagelijkse praktijk geldt dat slechts voor de 'gelijke gevallen' uit Art. 1.

Verhevigd nationalisme

Europa? lijkt steeds meer verontwaardigd en steeds luider klinkt er teleurstelling vanuit een basishouding 'dat het ons behoort goed te gaan...'. Fractievoorzitter Laurens Dassen van Volt zei op 28 april tijdens een partijbijeenkomst dat hij zich zorgen maakte over het verhevigde nationalisme op dit moment in Europa! De verhoudingen in Europa? zijn zeer gespannen. Hoe kwetsend is het voor 'Anderen' als bijvoorbeeld een selecte groep uit Europa? - terecht of niet-openlijk - wordt onthaald en gekoesterd?

Alle onophoudelijke onderzoeken, de ontdekking van zogenaamde blinde vlekken en beleid voor inclusie ten spijt zullen wij vooral moeten laten zien dat wij ons best doen om samen te leven. Dan is de mensenrechtenpropaganda geen loze kreet maar doen wij 'preach what you practice' en doen we recht aan 'the new tribes'. Onze immense behoefte aan gemeenschapszin, de epidemische vormen van onze eenzaamheid, de conditie van onze sociale en geestelijke gezondheid en de enorme productiedrift kunnen hiermee ten goede worden gekeerd.

Ik geloof dan ook in een essentiële vernieuwing van ons onderwijssysteem door het zo in te richten dat wij een nieuw soort Europeanen opleiden. Ik pleit voor burgerschapsvorming op HBO en WO niveau naast onze obsessie met het 'beschaven' van slechts praktisch opgeleiden. Dat zou goed zijn voor de bijsturing van onze humane hygiëne. Sterker nog: wij moeten evolueren tot een betere soort. Een betere Europeaan.

De vraag van Immanuel Kant: 'Wie is de mens?' zou in deze context van de 21e eeuw niet misstaan.

In gezelschap van David Grossman

Volgens David Grossman, een in Europa zeer gewaardeerde Israëlische schrijver, worden wij steeds reactionairder, militanter, onverdraagzamer en racistischer. In zijn meest recente boek: *De prijs die wij betalen* legt hij via zijn autobiografische verhalen bloot wat hij de mens toewenst. In mijn voorstelling van de wereld is dat een inspiratie voor de weg die wij als Europa! moeten inslaan.

Hier sluit ik ook graag aan bij de bekende Afrikaanse filosofie van 'Ubuntu: I am because we are' - wat betekent dat wij als mensen slechts kunnen bestaan in samenhang met de ander en met al wat leeft.

Ik droom van een beeld dat Europa! met zijn veroverings-, ontdekkings- en vernietigingsdrang in de 21e eeuw het voorbeeld zou kunnen zijn waar wij over 100 jaar met trots op terug kunnen kijken.

Wij zitten midden in oorlogen, waar Europa! direct bij betrokken is. Van Afrika, Oekraïne tot en met het Midden-Oosten. Als wij deze oorlogen bij elkaar voegen is dit naar mijn mening een Derde Wereld Oorlog. Economische belangen bij de verdediging van vaarroutes, de aanvoer van essentiële grondstoffen, voedsel, goederen en mensen naar Europa? is aan de orde van de dag en ons zelfbedachte geboorterecht om overal met vakantie te zijn staat onder druk.

Feike Sijbesma, voormalig DSM-voorman en eerdere Coronagezant voor het kabinet, deed na DAVOS 2024 een oproep om als Europa leiderschap te tonen ten behoeve van een betere relatie met de wereld. Hij bepleitte per direct en actief te bouwen aan een meer inclusieve wereld. Belangrijk daarbij is het besef dat alles met alles is verbonden en dat wij historisch gezien de verantwoordelijkheid hebben om hierin het voortouw te nemen. In het kader van onze obsessie met vooruitgangdenken zou dit weleens de volgende stap kunnen zijn voor Europa!

Dé onderliggende intentie onder mijn Honours From Survival To Revival-vak aan de VU is dat studenten in de praktijk oefenen met relationeel gedrag in plaats van slechts de reproductie toepassen van kennis met rationele interpretaties van theorieën.

Ook in dat geval ben ik op de foto hierboven in het goede gezelschap van David Grossman, die in het Paleis op de Dam in 2022 de Erasmusprijs kreeg uitgereikt door Koning Willem Alexander. Tijdens

zijn dankrede hield hij opnieuw een pleidooi voor 'een denkend hart'.

Het denkende hart, een warmere omschrijving van empathie. Voor de 'Ander' heeft dat meer betekenis als het wordt vertaald als 'delen van menselijkheid'.

Europa? Europa! Is dan niet meer alleen de grote verzamelaar van goederen, kennis, technologie en gelukzoekers maar in de 21e eeuw kan dit continent, met zijn verrijkte bevolkingssamenstelling, de aanjager én het voorbeeld van samenwerking worden vanuit een vollediger en volwaardiger beeld van de wereld.

Astrid Elburg is HR-adviseur en richt zich op innovaties op de arbeidsmarkt. Ze is docent aan de VU waar zij onderzoek doet kijkt naar het soort leiderschap dat nodig is voor de 21e eeuw. Onder meer in de culturele sector bezet zij diverse toezichtfuncties.

EUROPA LITAIR

Arnon Grunberg (1971)

'Geleidelijk aan heeft de vreemdeling zich in het hart van de Nederlandse identiteit gevestigd, men ziet in hem een getormenteerde over wie men zich dient te ontfermen, of de oercrimineel. In de verhouding tot de vreemdeling heeft de Nederlander zichzelf kunnen vinden, waaruit je misschien kunt concluderen dat identiteit altijd een leegte is die moet worden opgevuld met elementen van buiten.' (p.90)

'Wie vanuit de loopgraaf in het migratiedebat rept over 'aanzuigende werking' moet een blik op zijn Nederlandse paspoort werpen om te beseffen dat hij de hypocrietste aller hypocriete opmerkingen maakte.' (p.285)

'De muur die de EU om de EU wenst te bouwen is niet zo zeer bedoeld om vluchtelingen buiten de deur te houden; die muur is bedoeld om extreemrechts in de EU niet nog meer te laten groeien. (...) weinig laat zich zo aangenaam politiseren als de vluchteling.' (p.287)

Arnon Grunberg, *De vluchteling, de grenswacht en de rijke jood*.

Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Pluim/De Groene Amsterdammer. Juli 2023. 296 blz.

Thema

Met een volle gereedschapskist trok hij al restaurerend door Europa. Het inspireerde Rutger Weemhoff mede tot beschouwingen over de Europese identiteit. En passant roept hij de media op om Europa centraler te stellen in hun berichtgeving.

De kracht van het verschil, daar zal Europa het van moeten hebben

Rutger Weemhoff

'Zo ik iets ben, ben ik een Hagenaar'. Deze grappige uitspraak van de grootse romancier Louis Couperus sprak mij als jongen aan. Je wilt nu eenmaal als opgroeiende puber wat identitaire vastigheid in het leven. Met dank aan mijn vader zaliger, een echte Hagenees, want geboren hartje Den Haag, op het Spui! Ook met dank aan de tienduizenden expats, - die als vanouds in de Hofstad verblijven vanwege de aanwezigheid van de talloze ambassades. Plus de aanwezigheid van het Vredespaleis, het bastion van het Internationaal Gerechtshof van de Verenigde Naties. Iets om zelfs trots op te zijn! In dat internationaal georiënteerde 's Gravenhage voelde ik mij destijds dus prima thuis. Wat later ging ik al snel vreemd en verkaste ik als jongeman naar de vrijstaat Amsterdam. (Daar keer ik altijd naar terug...)

Wanneer ik mij afvraag wat mijn huidige geografische identiteit nu eigenlijk is, bestaat er dan om te beginnen wel zoiets als een lokale, nationale of zelfs internationale identiteit?

Ik meen dat er wel degelijk een of andere vorm van 'collectieve' identiteit gekweekt wordt, waar je ook opgroeit, in welk samenlevingsverband dan ook.

In ons geval is er sprake van een ouderwets (?) overzichtelijk stramien. In onze familie ontwikkelde zich die identiteit vooral Europees: wij hebben echt het gevoel een Europese familiekliek te zijn... Zoals je je eigen familie voelt, kun je je ook verbonden voelen met de Europese gemeenschap op basis van gemeenschappelijke waarden, geschiedenis en cultuur.

Aan de slag!

Die Europese identiteit wordt door ons ervaren dankzij tal van gedeelde ervaringen. Al vroeg in de jaren zestig kochten wij als *artisans* voor heel weinig geld een tamelijk aftands object in Toscane, om dit archaïsche natuurstenen barrel (inclusief wijngaard) grondig en liefdevol te restaureren. De Italianen - die zelf in hun eigen huizen juist alles aan het strak-trekken waren met behulp van veel beton en cement - begrepen niets van onze romantische aanpak, met het herstel van bijvoorbeeld al die prachtige oude balkenplafonds. Na een landerige zondagmiddag in de lokale *trattoria*, stopten we onderweg naar huis op een dorpspleintje waar een zogenaamde *celebrazione* aan de gang was, vanwege een 1 mei-feestje van de lokale communisten, met alom rode vlaggen en accordeons. Daar werd door ons niet alleen gezongen, maar ook gewalst!

Voorwaarts ging het!

Verkopen deze Toscaanse Toko, eenvoudigweg elders in Europa weer een volgend object zoeken om te restaureren! In Griekenland verbouwden we een huis als een grot uit het jaar 900. In de slaapkamers hakten we met behulp van Albanezen met steenbeitels uitsparingen voor kasten in de bergwand. Toen eenmaal het IJzeren Gordijn definitief gevallen was gingen wij op zoek naar renovatie-objecten op de uitgestrekte poesta, in het godverlaten Hongarije. We betaalden eigenaren van authentieke historische *lemen* objecten steevast de vraagprijs. Vaak was dat niet meer dan (toen nog) f 500.- gulden.

In Duitsland toverden we een voormalige grote stadsboerderij om tot een familiehuis, totaal 850 m² aan historisch erfgoed. Nog niet zo heel lang geleden kochten we een petit chateau in Frankrijk. Overdag ging ik de avondse optrekjes langs van de verlopen landadel om zoveel mogelijk vaak *houten* schuurvondsten te scoren, waarmee we dit kasteeltje konden renoveren. We werkten inmiddels met een ploegje uitgelaten Surinaamse *alleskunnens*. Ziet u het voor zich? In zo'n typisch Frans afgelegen gehucht? Zo hebben we dit kluskunstje vele malen geflikt, in tal van Europese landen. En kwamen we in tal van Europese landen soms op de vreemdste plekken terecht. Toch voelden we ons overal al snel welkom en thuis. Aldus gingen wij - klussend aan de mooiste monumentale objecten - migrerend van het ene land naar het andere, als Europese grootvorsten door het leven: volbloed Europeanen.

Binnen Europa

Sinds het ontstaan van Europa doen zich inmiddels verschillende migratiepatronen voor *binnen* de EU die worden beïnvloed door EU-regelgeving die het vrije verkeer van personen binnen de EU mogelijk maakt. Er is bijvoorbeeld het fenomeen van Europese bevolkingsgroepen die van het ene land naar het andere verkassen om (tijdelijk) te werken. Als er één ding is dat migranten aantrekt, zo blijkt uit tal van onderzoeken, dan is het de kans op betere werkgelegenheid binnen Europa dan in je thuisland. Denk aan de Poolse migranten die naar landen zoals Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland trekken voor werkgelegenheid in sectoren zoals de landbouw, de bouw, de zorg en de horeca. Of Roemeense arbeidskrachten die migreren naar landen zoals Spanje, Italië en Frankrijk, vaak voor werk in de landbouw, de bouw en de dienstensector. Bulgaarse migranten, die werk zoeken in landen zoals Duitsland, Spanje en Griekenland, meestal in de landbouw, de bouw en de horeca. Arbeidsmigranten uit de Baltische staten die naar landen zoals het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Scandinavië verhuizen voor werk in verschillende sectoren. Hongaarse werknemers die naar West-Europese landen zoals Duitsland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk migreren voor werk in de bouw, de industrie en de dienstensector.

En nu: Oekraïners, overal inzetbaar!

Natuurlijk, cultuurverschillen zijn er zeker, vaak zijn ze gigantisch. Noord vs. Zuid. Oost vs. West. Wij moesten destijds allereerst binnen de kortste keren afleren om alles op de Nederlandse manier te willen aanpakken. Ons oer-Hollandse adagium *in gelul kun je niet wonen* sneuvelde meestal snel. Elk land had zo zijn specifieke nationale eigenaardigheden.

Relax! Eet, drink! Proost! Pauzeer! Leef! En, men leerde ook best weleens iets van ons.

Ik verhaalde dikwijls vol trots over Amsterdam met zijn 180 nationaliteiten, en hoe relatief goed die multiculturele *vrijstaat* marcheert. Als je dat vergeleek met steden als Bruxelles, of de voorsteden van Parijs, of Marseille of Liverpool. Ik stak apetrots de loftrompet over het multiculturalisme. Ons Amsterdam flikte het hem toch maar: *paradise now!*

Europese cultuur

De Europese cultuur is kortom uiterst pluriform en wordt gekenmerkt door de rijke geschiedenis, kunst, literatuur, muziek, architectuur, culinaire tradities van alle aangesloten landen. Wij zijn niet voor niets de bakermat van de westerse beschaving. Yanks en vele andere volkeren leunen in dat opzicht nog steeds zwaar op ons. Denk aan filosofen als Kant, Schopenhauer, Kierkegaard en Nietzsche, of aan componisten als Bach en Wagner. Denk ook eens aan de gotische kathedralen in Frankrijk of aan de

unieke operahuizen en bibliotheken in Italië, vol met literaire meesterwerken van auteurs als o.a. Shakespeare en Goethe. Europa heeft een onschatbare bijdrage geleverd aan de wereldcultuur. Thomas Mann, Stefan Zweig, Sandor Marai, zij hebben onze kijk op het leven definitief veranderd. Denk tenslotte ook aan onze hedendaagse Europese filmcultuur. De recente, alle prijzen winnende film *Anatomy of a fall*, was dat niet het laatste monumentale Europese meesterwerk?! En wie had dit ooit gedacht: het conglomeraat van die Europese cultuur laat zich qua economische omvang vergelijken met iets veelomvattends als de Europese auto-industrie! (Bron: Onderzoeksrapport Ernst&Young).

Europese identiteit

Te vaak hangt Europa slechts als een wazige politieke koepel boven de hoofden van zijn ettelijke miljoenen burgers. De toon en inhoud van de berichtgeving omtrent de EU varieert sterk tussen de verschillende media, afhankelijk van hun politieke voorkeuren en redactionele standpunten. Positieve berichtgeving gaat over bijvoorbeeld Europese successen, zoals economische groei, culturele uitwisselingen, oorlog en vrede en meer samenwerking (actueel: Europese defensie). Negatieve berichtgeving bekritiseert de EU-instellingen, politieke verdeeldheid, economische problemen of een kwestie als immigratie.

Europese politici gebruiken migranten bijna altijd als zondebok. Dat is een succesvolle politieke strategie gebleken. Maar je kunt zeker de *binnengrenzen* in Europa hoe dan ook niet meer hermetisch afsluiten, tenzij je datzelfde Europa in een soort China, een autarkische eenheidsstaat verandert. Natuurlijk doen zich ook tal van problemen voor, zoals de overlast en ergernis in buurten waar arbeidsmigranten in overbevolkte huurwoningen worden gestopt, uitgebuit door huisjesmelkers en werkgevers. Echter, er zijn tal van migratiestromen binnen Europa zelf waar we best wel wat meer trots op mogen zijn.

Denk ook eens aan al die kenniswerkers! Europese burgers versterken elkaar! Mijns inziens moeten we het hierin zoeken, die *Europese identiteit*. Sterker nog, dit soort migratie is de meest concrete manifestatie van positieve veranderingen in onze Europese samenleving. Nederland heeft, net als andere Europese landen, de eigen arbeidsmigranten nodig voor de economie. Het totaal aantal arbeidsmigranten in Nederland is de afgelopen vijftien jaar verdubbeld. Dat zie je in heel Europa. Migratie *binnen* Europa werkt, hoe dan ook.

Laten de media dan ons om te beginnen eens veel uitgebreider informeren over deze talloze *eigen* migrerende Europese burgers, en hoe die Europa daadwerkelijk ervaren? Interview vervolgens - behalve

de Europese politieke leiders, ook eens stuk voor stuk onze Europese parlementariërs? Kan de NPO in een rubriek 'Europa Vandaag' ons dagelijks structureel voorlichten over de agendering, dan wel behandeling van Europese politieke, sociale en economische onderwerpen? Kan er een vast Europees cultureel programma over Europese kunstenaars komen? En vooral ook docu's die het reilen en zeilen van het gewone, zo pluriforme leven van de talloze Europese burgers diepgaand voor ons schetsen? Denk eens aan hoe de VPRO dat destijds zo boeiend over Rusland deed met Jelle Brandt Corstius en later met Ruben Terlou over China?

Een Europees geproduceerde serie over burgers in 27 lidstaten!

Europeanen, laten we maximaal leren van elkaar. Leve Europa!

Rutger W. Weemhoff is filosoof en publicist te Amsterdam
www.rutgerwillemweemhoff.nl

EUROPA LITERAIR

Grete Weil (1906-1999)

'Allemaal echte Europeanen, dat wil zeggen: specialisten in alles. Experts in politiek, kerk, liefde, natuur, kunst, filosofie en hogere wiskunde, iedereen begrijpt alles en iedereen vindt zichzelf competent. En bovendien willen ze ook nog eens au sérieux worden genomen.'

Grete Weil, De weg naar de grens.

Oorspronkelijke titel: Der Weg zur Grenze. (2022)
Vertaald uit Duits: Kris Lauwers & Isabelle Schoepen.

Amsterdam: Meulenhoff. 2023. blz. 47.

**WORD NU GRATIS ABONNEE.
MELD JE AAN VIA DE LINK >
SPAAR HET MILIEU EN LEES
ONLINE**

Thema

Het tij keren, ook in Europa

Boekreflectie door Jacqueline de Jongh-Moolenaar

Angst en Vrijheid

Hoe de Tweede Wereldoorlog ons voorgoed veranderde

Auteur: Keith Lowe

In 2017 verschenen bij: Penguin Books UK. ISBN: 97894600362

‘Onwetendheid en foute kennis van zaken zijn mij om het even, hoewel ik twijfel of de laatste niet erger is dan de eerste: want wanneer iemand onwetend is, kan hij zijn kennis bijspijkeren maar als iemand in de ijdele waan verkeert dat hij kennis van zaken heeft, dan wordt zijn geest als door een betovering in slaap gewiegd en dan gebeurt het vaak dat hij venijnige planten kweekt, die eigenlijk uitgeroeid zouden moeten worden, maar waarvan de wortels zich uiteindelijk zo ver uitstrekken dat er voor goede zaden geen plaats meer over is.’

Vrij naar: Jan de Brune de Jonge (1617-1649), *Wetsteen der Vernuftten*

Toen het anarchistische collectief ‘Eurodusnie’ in 1996 in Leiden werd opgericht dacht ik serieus dat er actie werd gevoerd om mijn favoriete pretpark in Parijs (guilty pleasure, mijn kinderen waren nog jong) uit Europa te verdrijven. Een bekentenis die ik hier afleg met een licht schaamrood op de kaken. De EU voelde voor mij als een onbekend, log, geldverslindend vehikel, dat op en neer treinde van Straatsburg naar Brussel en vice versa. Bijspijkeren was nodig. Met de komst van vluchtelingen uit Oekraïne, die sinds 2023 letterlijk bij mij om de hoek wonen en het pleidooi om de militaire weerbaarheid van Europa op te voeren is het tijd ons niet in slaap te laten wiegen door misinformatie of angst.

Keith Lowe is een expert op het gebied van de Europese geschiedenis. De kracht van zijn boek ligt in het feit dat hij aan de hand van verhalen over indi-

viduele personen de tijdgeest tot leven brengt. Niet het trauma staat centraal maar de manier waarop de mens geprobeerd heeft dit te verwerken op weg naar wereldvrede. Als een natie slechts een ingebeelde gemeenschap is, wat houdt ons dan tegen haar opnieuw in te beelden? Daarvoor zouden we onze emotionele betrokkenheid bij de natiestaat op moeten geven en de mensheid als geheel bezien: de schepping van een wereldfederatie.

Landen buiten Europa vonden dit na 1945 geen aantrekkelijk idee. Indonesië, Kenia en Venezuela bijvoorbeeld waren blij met de nieuwverworven zelfstandigheid. Het zionisme kwam op en Israël werd een veilige haven voor Joden in diaspora. Maar Europa had de vernietigende kracht van het nationalisme aan den lijve ondervonden. Het Europese project noemt Lowe de grootste, krachtigste,

supranationale (re-)organisatie ter wereld. Anders dan bij de oprichting van de Verenigde Naties (1945) voelde het als een voordeel dat Rusland niet bij dit project betrokken was.

Lowe noemt de Italiaanse journalist en politicus Altiero Spinelli (1907-1986) die volgens velen wel gezien wordt als één van de architecten van een verenigd Europa. Waar het, naar mijn bescheiden mening, wereldleiders van nu vaak ontbreekt aan visie over wat te doen na het einde van een invasie (de 'zoek het zelf verder maar uit'-politiek ten aanzien van bijvoorbeeld Irak en Afghanistan), zag Spinelli de noodzaak voor een nieuwe naoorlogse politieke structuur van Europa. Maar de federatie die hij voor ogen had is er nooit gekomen. Europa was niet klaar voor een federale staat. Wel zagen Europese landen voordelen in economische samenwerking.

Geleidelijk aan langs de weg van onderhandelingen en compromissen kwamen zij volgens Lowe tot een Europese Unie. Kenmerkend is daarbij dat, in tegenstelling tot andere supranationale instellingen, zo beschrijft hij, de lidstaten een groot deel van hun eigen soevereiniteit hebben opgeofferd voor het algemeen belang. Dat Europa in 2012 de Nobelprijs voor de vrede kreeg omdat zij het continent vrede heeft gebracht is volgens Lowe echter schone schijn. De dreiging van een derde wereldoorlog is nooit opgehouden te bestaan. Angst voor wederzijdse vernietiging en de oprichting van de NAVO is volgens Lowe de echte reden waarom het nog niet zover is gekomen. Rob Bauer, de hoogste militair binnen de dit jaar 75-jarige NAVO, geeft in een recent interview aan zich zorgen te maken over onze veiligheid en wil Europa wakker schudden.

Langs de grens met Rusland

De worsteling van landen langs de grens met Rusland heeft sinds de val van de Berlijnse muur voor het oplopen van de spanningen gezorgd in Oost-Europa. Veel landen maakten zich los van de Russische Beer, die als reactie zijn spierballen liet zien, eerst met de annexatie van de Krim in 2014 en daarna door in 2022 Oekraïne binnen te vallen. Volgens Lowe (desgevraagd in een recent interview) heeft Rusland hiermee ongewild de onderlinge band van Europese lidstaten juist versterkt. Europa groeit, de Scandinavische landen hebben zich aangesloten bij de NAVO en daar zal het niet bij blijven. Maar ook de veranderde houding van de VS ten opzichte van Europa heeft hieraan bijgedragen. Van Europa wordt verwacht dat zij haar eigen broek op gaat houden en minder afhankelijk zal zijn van de VS als het gaat om militaire steun.

Na het verschijnen van *Angst en Vrijheid* zijn nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan en oude banden

aangetrokken, zoals de wedergeboorte van de 'Weimar Driehoek': de Poolse minister, Donald Tusk, sloot op 15 maart 2024 de handen ineen met Emmanuel Macron en Olaf Scholz met name om Oekraïne te ondersteunen. Lowe vermeldt in zijn boek dat Angela Merkel in januari 2016 nog op de omslag van het Poolse nieuwsmagazine Wprost afgebeeld stond als de nieuwe Hitler, omringd door leiders uit de EU in nazi-uniform. De Weimar Driehoek is tot het inzicht gekomen dat in naam van de vrijheid oud zeer het veld moet ruimen om een front te kunnen vormen tegen de invasie van Rusland.

Nieuwe verbonden

Buiten de door Lowe beschreven geschiedenis van het Westen zien we ook dat landen buiten Europa niet stil zitten om nieuwe verbonden te sluiten, zoals BRICS: een politieke en economische club met een eigen bank. De leden: Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika. Drie van deze landen zijn grote leveranciers van aluminium en grafiet, de grondstoffen voor oorlogsmaterieel. Het Westen verbruikt deze grondstoffen momenteel in rap tempo. In een videoboodschap op 23 december 2023 vertelde Voldymir Zelensky, president van Oekraïne, dat zijn land hard op weg is om één van de tien grootste wapenproducenten ter wereld te worden. Maar dan moeten er wel grondstoffen zijn. Met BRICS is een nieuwe geopolitieke dynamiek geboren.

Waar nieuwe samenwerkingsverbanden zijn ontstaan werden andere verbroken. Binnen Europa heeft Engeland met brexit het debat over soevereiniteit nieuw leven ingeblazen met een misplaatst appel op de Tweede Wereldoorlog. Volgens Lowe werd Churchill tijdens de brexit-campagne door voor- en tegenstanders aangehaald. Volgens voorstanders zou vertrekken uit de EU het Verenigd Koninkrijk weer 'de held' van Europa maken. Tegenstanders van brexit benadrukten dat juist Churchill in 1962 in het openbaar de Europese Economische Gemeenschap (EEG, de voorloper van de EU) heeft gesteund. Vervolgens vergeleken beide kampen elkaar met nazi's. Zelfs het communisme werd erbij gehaald. Elke nuance werd tijdens brexit met voeten getreden volgens Lowe. Brexit werd een flop.

Volgens Lowe worden herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in onze huidige tijd gemanipuleerd voor dubieuze doeleinden. Als treffend voorbeeld noemt hij de bouw van een nieuw museum in Polen, gestart in 2008 en gewijd aan de Tweede Wereldoorlog in opdracht van de Poolse regering. De toenmalige directeur, Pawel Machewicz, een trotse Pool en historicus, vond dat het museum zich niet exclusief op de Poolse oorlogservaringen moest richten. Bij een wisseling van de wacht in 2015 stak de nieuwe regering daar een stokje voor. De tentoonstelling was 'niet Pools' genoeg. Lowe heeft echter

zelf de tentoonstelling naar het idee van Machewicz nog in 2017 gezien. Hij omschrijft zijn bezoek als een emotionele ervaring: nog nooit had hij zo'n uitvoerig tegengif gezien tegen het idee dat oorlog roemrijk is.

Het tij keren, ook in Europa!

Lowe benadrukt dat overal in Europa politici instinctief weten dat diegene die onze kijk op de oorlog beheerst, met andere woorden ons collectieve geheugen kan bespelen, een krachtig politiek instrument in handen heeft. De angst voor herhaling wordt aangewakkerd.

We zien Europa het afgelopen jaar een kentering naar extreemrechts maken, in het kielzog van de Verenigde Staten; dat is zacht uitgedrukt een veeg teken. Het is toch alarmerend dat presidentskandidaat Trump zichzelf als dictator afficheert en minderheden schoffeert. Ook de uitslag van de Nederlandse verkiezingen in 2023 is opzienbarend. De campagnes van deze politici zijn polariserend en gebaseerd op desinformatie. Dat onze vrijheid juist door hen wordt ingeperkt realiseren wij ons onvoldoende.

Lowe citeert George Orwell (1984): 'Wie het verleden beheerst, beheerst de toekomst'. Hij benadrukt dat niemand onbeschadigd of onbesmet uit een wereldoorlog komt. Door huidige politici wordt het bredere perspectief, zo schrijft Lowe, met plezier opgeofferd, samen met de mogelijkheid tot verzoening. We moeten wakker worden en ons goed laten informeren over de geopolitiek binnen en buiten Europa. Kansen pakken om het tij te keren. Goede zaden planten, nu onze vrijheid wederom op het spel wordt gezet. Europa? Dus wel!

Luistertip: *Fragile* door Sting

Kijktip: *Made in Europe*. De kunst die ons continent verbindt door Pieter Steinz (<https://www.vpro.nl/programmas/made-in-europe.html>)

Audiovisuele tip: *Floating Rocks* door hototo.studio
Ervaringstip: *The European Pavilion 2024: Liquid Becomings*

Het lezen waard: *The Seville Statement on Violence: preparing the ground for the construction of peace*. David Adams ISBN: 923-103775-1

Jacqueline de Jongh – Moolenaar is advocaat te Sassenheim en onder meer voorzitter van de muziekstichting 'Liminale'.

Column

De zachte kracht van borduren

Jolanda Schouten

Om 11 uur hebben we een afspraak in een buitenwijk van Madaba met de 'Sjeikha', een Jordaanse bij wie we haar verzameling traditioneel geborduurde Palestijnse en Jordaanse jurken zullen bekijken. Maar eerst moet er gegeten worden. We worden ontvangen aan een enorme tafel vol olijven, hummus, shakshuka, - Ottolenghi becomes alive -. Madaba was altijd een stad waar veel toeristen komen, maar de actuele situatie in de regio heeft een afschrikwekkende werking. Ook wij moesten vooraf goed overleggen óf en hoé we onze lang tevoren geplande onderzoeksreis naar de zachte, helende kracht van borduren konden vormgeven. En juist dát gaf de doorslag. De kruissteek verbindt al eeuwenlang groepen vrouwen, gemeenschappen met elkaar en zo ook ons kleine gezelschap.

Ik leerde het verhaal van de Arabische borduurcultuur kennen via Fatima Abbadi, een bijzondere vrouw van Jordaans/Palestijns/Italiaanse afkomst. In een van de lockdowns van de pandemie hoorde ik haar zoomlezing over Tatreez, de Palestijnse borduurkunst. Zij werkt samen met Gillian Vogelsang, textielarcheoloog aan de Universiteit Leiden, en doet onderzoek naar traditionele borduurpatronen. In de opmaat van mijn community borduurproject 'Let's grow flowers not walls' dat ik in 2021 startte met de bewoners van het azc in Utrecht, sprak ik vaak met Fatima en vroeg haar advies. Dit was het begin van een inspirerende vriendschap.

Tatreez: borduurkunst op de Unescolijst

Samen met het hoofd educatie van het Wereldmuseum Rotterdam en de oprichtster van De Borduurschool (Craftcouncil NL) zijn Fatima en ik nu in Jordanië om de traditionele Palestijnse borduurkunst beter te leren kennen. Deze borduurkunst is sinds 2021 opgenomen op de Unescolijst van immaterieel, levend erfgoed. Voor 1948 had elke stad en streek eigen patronen, kleurpalet en symboliek. Elke jurk vertelt een verhaal. De natuur, de planten, bloemen en dieren zijn rechtstreeks terug te vinden in de patronen. Borduren is een sociale praktijk waarbij ken-

nis van moeder op dochter wordt overgedragen. Ook nu in de diaspora. In de vluchtelingenkampen in de regio en ver daarbuiten wordt geborduurd. Het is een manier voor vrouwen om hun gezin financieel enigszins te kunnen onderhouden. Zo ook in Jerash, het vluchtelingenkamp zo'n 50 kilometer ten noorden van Amman. Daar ontmoeten we Amina die op deze manier haar gezin en een netwerk van zo'n 50 vrouwen in het kamp voorziet van wat inkomsten. In dit kamp, gesticht na de Zesdaagse oorlog in 1967, woont nu de 3e generatie stateloze Palestijnse vluchtelingen.

Het hoofddoel van onze reis is het levenswerk van Widad Kavar (94 jaar). Zij is de founding mother van het Tiraz Craft Centre, home of the Arab dress, een klein museum in Amman. Het herbergt de meest complete collectie Palestijnse, Jordaanse en Arabische jurken ter wereld. In 2012 ontving mevrouw Kavar de Prins Claus Prijs voor haar belangrijke bijdrage aan het behoud van dit immense, levende culturele erfgoed.

We ontmoeten Widad in haar huis dat grenst aan het Tiraz Centre. 'These are difficult and depressing times' zegt ze, terwijl op het grote tv-scherm in haar woonkamer de oorlog over het scherm raast. In Tiraz is een speciale tentoonstelling ingericht met de jurken uit de verschillende dorpen en streken uit Palestina. Widad neemt ons mee naar haar werkvertrekken. Kamer na kamer liggen de meest weelderig geborduurde jurken opgestapeld. Hier begint onze eerste verkleedpartij, een van de vele.

De verzameling van Tiraz Centre is een belangrijke schuilplaats van een cultuur onder druk. De collectie reist de hele wereld over. Widad Kawars boek *Threads of Identity, preserving Palestine Costume and Heritage* is net opnieuw uitgegeven. Salua Qidan is de creative director van Tiraz Centre en een gepassioneerd verzamelaar van Palestijnse thobs en abayas. Salua, opgeleid als architect aan de universiteit van Amman, geeft de missie van Widad Kavar op een eigentijdse manier vorm in Folkglory (www.folkglory.com/) Living Heritage Design. In prachtige en zeer aandachtige vormgeving maakt zij met haar DIY craftkits, tote bags en free downloads maakt zij de Palestijnse borduurcultuur toegankelijk en draagt ze daarmee dit imposante erfgoed van vrouwen uit.

Borduren: een internationale taal van vrouwen

Na het eten bij de Sjeikha in Madaba verplaatsen we ons naar de woonkamer om haar collectie hedendaagse geborduurde jurken te bewonderen. Zij was voormalig hoofd van een basisschool en heeft met haar eigen borduurwerk en de verkoop haar kinderen kunnen laten studeren. Wij kopen een jurk. Ik ben ontroerd door de schoonheid, de aandacht, het monnikenwerk van uren, opgesloten in het beeldschone borduurwerk. Borduren is helend, draden vertellen het verhaal van je identiteit. Het is een middel van bestaan, een zachte kracht van weerbaarheid, eigenwaarde en verzet. De kracht van samen maken, een internationale taal van vrouwen.

Jolanda Schouten is beeldend kunstenaar en docent aan de HKU. Haar werk speelt zich af in de tuin. Die plantenexpeditie begon ruim 10 jaar geleden in haar kleinschalige stadstuin op het noorden.
www.jolandaschouten.nl
www.letsgrowflowersnotwalls.nl

vlr. Fatima Abbadi, de museummedewerkster van Jordan Folklore Museum, Salua Qidan

Gesignaleerd: Mazis, singer-songwriter

Mazis (1997) is gevlucht uit Iran en verblijft in het Utrechtse azc. Hij treedt regelmatig op tijdens festivals en is een vaste performer in Het Wilde Westen, een cultureel centrum nabij het azc. Kijk op zijn Instagram of Spotify waar hij ook zijn indrukwekkend lied *Hit the ground* zingt.

'Mijn liedjes gaan over menselijke strijd, vooral vanwege mijn kijk op de wereld. Om los te komen van de controle binnen een maatschappij. Voor mij was het belangrijk om op te treden en met mensen uit de buurt in contact te komen. Voor de toekomst wil ik creëren, vooral muziek maken, filmen en schrijven. Misschien ga ik een opleiding volgen op de kunstacademie.'

Mijn hemel – eerste couplet

De hemel vertelt me dat ze vanavond van mij is
en ik heb nog nooit een hemel bezeten
Vanavond dragen de wolken licht roze make-up op
hun wangen om het hart van de ondergaande zon
te verzachten
en ik adem met gemak
wetende dat mijn wereld draait om een soort verle-
gen liefde die zich verbergt achter kleine daden van
vriendelijkheid.

Giep Hagoort maakte kennis met Mazis in het Utrechtse azc: 'Ik zag eerst zijn film met het lied *Hit the ground*. Ik zag een indringende worsteling met het zijn en niet-zijn in een niet gekende omgeving. Dat de liederen autobiografisch en poëtisch zijn, maakt zijn optreden heel bijzonder.' (Met dank aan de Stichting Mijn Wijk Jouw Wijk – Utrecht West, 2023).

Thema komende LGM-winter-
nummer 2024/25:

2025: Wat kunnen we maken van een wereld in verwarring?

We noemen het – wat eufemistisch – een wereld in verwarring. Oorlogen in Europa, het Midden-Oosten en Soedan, wereldmachten die elkaar vooralsnog vooral buiten het eigen grondgebied bestrijden, de klimaatcrisis, uitstervende dieren, hongersnoden en sociale ongelijkheid die het leven van vele miljoenen mensen bedreigen. Hoe kun je je daar nog toe verhouden? Vasthouden aan amor mundi/Liefde voor de wereld? Een bedachtzame en vredelievende geopolitiek voorstaan? De verbeelding laten spreken, en er iets van maken? Met de kunsten (schrijven, dichten, lezen, vertellen, dansen, spelen)? Met activisme? Met onderwijs? Met...?

In ons magazine vertellen we elkaar wie en wat ons inspireert om er iets van te maken. Wat geeft hoop? Wie of wat zet je aan tot handelen?

De kernredactie is op zoek naar bijdragen die gaan over hoe je je kunt verhouden tot deze wereld op drift. Wat maak jij ervan? Welke waarden drijven je? Hoe houd of herwin jij het perspectief van een leefbare wereld voor de komende generaties van aardebewoners? Welke boeken, films, actuele denkers en andere kunstenaars inspireren jou?

Laat het ons weten als je een idee hebt voor een bijdrage aan ons komende winternummer. Denk aan een column van 700 woorden of een artikel van 1.500 woorden. Gedichten en cartoons zijn ook welkom. De deadline is 1 december 2024.

Mail ons je idee naar post@lovinggeopolitics en we nemen contact met je op.

Loving Geopolitics Magazine Young

Young: dé rubriek van en voor jongere lezers

Kernredacteur: Simmo Petersen

Wil jij samen met Simmo de rubriek verder uitbouwen? Laat het ons weten: post@loving-geopolitics.nl

Afgelopen jaar reisde ik, Simmo Petersen, van Londen naar Istanboel, dwars door ons continent, om voor een documentaire de Europese identiteit te onderzoeken. Het gedachtegoed van Stefan Zweig (1881-1942) ontwikkelde zich hierbij tot een soort bijbel, waaruit ik bijzonder veel leerde. Ditmaal stond een nieuw werk van hem op mij te wachten: zijn allesomvattende eindwerk *Die Welt von Gestern*, dat hij schreef kort voordat hij uit het leven stapte omdat hij niet kon verdragen wat er met zijn geliefde Europa was gebeurd. In briefvorm reageer ik op het boek door de wereld van vandaag de analyseren en die te vergelijken met de bevindingen van Zweig driekwarteeuw geleden.

De wereld van vandaag

Beste Stefan Zweig,

Wij kennen elkaar niet; dat zou onmogelijk zijn. Immers heeft het leven bepaald dat ons bestaan bijna een eeuw van elkaar verwijderd is. Toch bezit ik het gevoel – en dat zou u verheugen – dat ik u geestelijk heb bereikt middels uw boeken. U kunt mij dan ook het beste zien als een van uw leerlingen (ja, die heeft u nog steeds). Na het lezen van *Die Welt von Gestern*, uw allerlaatste boek, voel ik de verplichting mij tot u te richten. Uw leven en werk, uw onvoorwaardelijke liefde en inzet voor Europa, alsook uw ballingschap en zelfdoding, hebben mij diep geraakt.

Veel is er sindsdien veranderd: de wereld is een andere plek geworden. Voor een tijd heeft het de rust en zekerheid teruggevonden zoals u die in uw jeugd kende. Sommige wonden zijn gebleven, enkele zijn verergerd, en toch heeft de mensheid in uw afwezigheid reusachtige stappen voorwaarts gemaakt. Nadat Hitler werd verslagen en de oorlog ten einde kwam, gebeurde het onvoorstelbare. Het lukte de Europese landen zich te verzoenen en te verbreederen, eerst in een economische en later ook in een politieke gemeenschap. Er kwam een wereldwijde organisatie voor vrede en stabiliteit, het Joodse volk kreeg een eigen land, we zetten voet op de maan, veranderden met revolutionaire technologie onze communicatie, en genoten meer vrijheid en rechten dan ooit tevoren. Het einde van de geschiedenis werd aangekondigd! Nooit meer oorlog werd ons beloofd. Het tijdperk van ideologische verschillen zou zijn afgesloten, en alleen nog gloriejaren lachten ons toe. Het leek te mooi om waar te zijn, en dat was het ook. Het bleek namelijk een kinderlijke droom.

Want vlak hierna voltrok zich in Bosnië een nieuwe genocide op ons continent. De Verenigde Naties, onder leiding van mijn land, stonden erbij, keken ernaar, en verkwanselden in één klap voorgoed hun bekwaamheid. Tientallen jaren later bezocht ik de plek van het drama en zag een heuvelandschap aan grafstenen, zover ik kon kijken. Nooit maakte ik sterker kennis met de vernietigende driften van de mens, zoals uw vriend Freud al schreef. Srebrenica was voor mij het besef dat de geschiedenis, hoe zwart ook, zich wel degelijk kan herhalen, en dat de ons op school ingestampete 'Nooit meer' slogan slechts een luchtkasteel is gebleken. Later, in mijn geboortjaar 2001, verdween met de aanslag op de Amerikaanse Twin Towers ook het laatste beetje hoop op eeuwige vrede.

De geschiedenis herhaalt zich. Dat is de gedachte die steeds terugkeerde in mijn hoofd terwijl ik uw passages las. Wéér zijn er generaties opgegroeid in vrede, die dat daardoor als vanzelfsprekend zijn gaan zien. Oorlog? Het is precies zoals u noteerde:

‘De bomen bloeiden, de lucht was mild en licht; wie zou tegenover zoveel verrukking aan iets zo onvoorstelbaars willen denken?’ En dus verloor men wéér de waakzaamheid. Wéér groeiden spanningen in de samenleving geruisloos onderhuids. En wéér werd men blind door de wereld van zekerheid. Misschien zijn deze vergelijkingen nog wat overdreven, want het is nog niet zover! Maar mijn zorgen zijn oprecht; de emmer vult zich met water, meer en meer, tot ze weer overstroomt. Daarom vind ik het verbijsterend om te zien hoe in het afgelopen decennium het nationaal populisme is gegroeid, hoe aanvallen op politici en Joden zijn toegenomen, hoe de rechtsstaat in bepaalde Europese landen geleidelijk is afgebroken, hoe journalisten steeds vaker hun werk onmogelijk wordt gemaakt, hoe hele groepen in de samenleving tegenover elkaar zijn komen te staan, en hoe een extremistische, haatzaaiende anti-Europese partij recentelijk de verkiezingen in mijn land heeft gewonnen.

Weet u, ik probeer opletten te zijn. De ondergang van Europa en de terugval van de mens zag u niet op tijd aankomen, en dat neemt u uzelf kwalijk. Ik denk inderdaad dat u het heeft laten afweten door u zo apolitiek op te stellen. U beschrijft hoe u, door volledig te leven voor de kunst en cultuur, opzettelijk afzijdig bleef. Maar uw onwetendheid valt niet alleen uw houding aan te rekenen; u bevond zich in een elitaire bubbel. U had het privilege meertalig opgevoed te zijn en hooggeschoold te zijn. U had genoeg geld om zorgeloos te leven en grenzeloos te reizen. Zo kon u internationale vrienden werven en een kosmopolitisch bestaan omarmen. Natuurlijk ging het Europees zijn u gemakkelijk af. Natuurlijk was u blind voor de ramp die nog moest komen. Hoe ver was u wel niet verwijderd van sociale spanningen, van economisch leed, en het leven van gewone mensen? Europees denken was, en is nog altijd, vooral een privilege.

Toch is de Europese geest niet met u gestorven. Hij heeft zich zelfs, zoals u al hoopte, sterk ontwikkeld. Alleen al de omgeving waaruit ik u schrijf zou u fantastisch hebben gevonden. Ik ben op reis. Naast mij converseren klasgenoten in allerlei talen door elkaar heen. Vanuit het hele continent zijn jonge mensen bij elkaar gekomen om Europa te bestuderen (ja, als een opzichzelfstaande studie!). Onze trein dendert met hoge snelheid over landgrenzen zoals u dat eens kende, zonder slagboom of prikkeldraad, en zonder je papieren te laten zien. Het is allemaal weer mogelijk in het Europa van nu, en zelfs beter! Op uw voorstel kwamen de roulende culturele hoofdsteden en studentenuitwisselingen. We creëerden de grootste interne markt ter wereld, introduceerden een gemeenschappelijke valuta, wonnen de Nobelprijs voor de Vrede, en zijn voor-

trekkers op het gebied van mensenrechten en democratie. Samen trokken we Europa uit de goot, en samen plukken we daar nu de vruchten van. Maar de Europese identiteit écht omarmen? Dat deden de meeste mensen nooit. Te ‘vaag’ zou het zijn, en ‘duw het niet door onze strot’ hoor je vaak zeggen. En dus werd besloten terughoudend te zijn uit angst dat het draagvlak zou afnemen. Concreet betekende dit slechts een focus op economische en politieke integratie, en of dat de juiste strategie is geweest valt te betwijfelen. Ja, de Europese Unie functioneert nog, maar keer op keer loopt het tegen hetzelfde probleem aan: de loosheid van betrokkenheid van haar burgers. Kort gezegd, te weinig Europeanen voelen zich Europees, waardoor we krampachtig vasthouden aan nationale denkkaders, wat de groei van dit project tegenhoudt. ‘Als ik het allemaal nog eens over mocht doen,’ zei Jean Monnet later, ‘dan zou ik beginnen met cultuur.’ Iets wat u natuurlijk meteen al begrepen had.

Tja meneer Zweig, hoe eindig ik zo’n brief? Hoe leg ik uit dat, na alles wat uw generatie heeft moeten doorstaan, er toch weer een grootschalige oorlog is uitgebroken in Europa? Hoe leg ik uit dat onze vrede weer bruto werd verstoord door een machtsbeluste tiran, ditmaal een Russische? Dat onze veiligheid weer op het spel is komen te staan? Eerlijk gezegd weet ik dat niet. Evenals u beleef ik in spanning en machteloosheid de geschiedenis van mijn tijd. Pijnlijk is het om te zien dat waarschuwend werken zoals de uwe, hoe krachtig ook, geen bescherming lijken te bieden tegen het leed dat de wereld al eens kende. En zo zit er niets anders op dan hoop te hebben. De blijvende werking van internationale organisaties (die in uw tijd ontbraken) en oorlog indammen geven mij hoop. Mijn generatie geeft mij hoop; dat zij niet dezelfde fouten maakt en dat uw leed bespaard blijft. De liefde voor de wereld geeft mij hoop. En niet zomaar hoop, maar een krachtige soort, een die u op uw oude dag verloor, maar die in mij nog springlevend is: jeugdige hoop! Want, zoals u al schreef, het wezen van een echte jeugd is niet wantrouwend te zijn, maar in iets te geloven.

Uw leerling,
Simmo Petersen

Internationale ervaringen

Tijdens onze opleiding doen wij als studenten op allerlei manieren internationale ervaringen op. Wij gaan bijvoorbeeld op studiereis, volgen modules aan buitenlandse hogescholen en universiteiten en/of vervullen een internationale stage. Met wellicht de mogelijkheid dat zo wordt bijgedragen aan een (op termijn) geopolitieke oriëntatie. In het laatste winternummer van LGM-Young deed ik zelf verslag van een zoektocht naar Europa via bezoeken aan verschillende Europese (hoofd)steden.

Dit keer hebben we Robin van den Berg (22 jaar) gevraagd een bijdrage te leveren. Robin volgt de opleiding Social Work aan de hogeschool Inholland te Rotterdam. In haar laatste jaar 2023/24 liep zij stage in Sjaki-Tari-Us in Ubud op Bali, Indonesië. Het centrum zet zich in voor onderwijs en de ontwikkeling van kinderen met een verstandelijke beperking. Van haar stageverslag maakte de redactie de hiernavolgende impressie. Deze impressie is beperkt tot de organisatie van een activiteitendag. Ook zijn bronvermeldingen weggelaten. Twee andere stageactiviteiten waren een training voor docenten en een workshop voor de ouders. Robin heeft zich ingezet voor het doorbreken van het taboe dat onder andere in buitenlandse culturen bestaat over het waarom van verstandelijke beperkingen bij kinderen.

Heb je zelf een buitenlandse ervaring opgedaan en wil je daarover vertellen? Stuur je idee op via post@lovinggeopolitics.nl

Simmo - Kernredacteur Young

Een interactieve activiteitendag op Bali voor kinderen met een beperking

Robin van den Berg

Naast een verstandelijke beperking hebben de kinderen bij Sjaki-Tari-Us soms ook autisme en/of ADHD. Een kind komt bij het centrum wanneer betrokkenen over de organisatie horen, of wanneer iemand van de organisatie verneemt dat er een kind is dat mogelijk begeleiding kan gebruiken van Sjaki-Tari-Us. Vervolgens kijken de docenten van Sjaki-Tari-Us samen met de verzorgers van het kind of hun centrum de juiste plek is voor het kind.

Bij Sjaki-Tari-Us wordt de ontwikkeling van de kinderen gestimuleerd door zowel speelse als schoolse

activiteiten. Denk hierbij aan schrijfopdrachten met cijfers en letters of knutselen en sporten, in lijn met een maandelijks thema. Mijn rol binnen de organisatie is docenten assisteren bij het begeleiden van de kinderen. Dit doe ik door kinderen individueel te begeleiden, maar ook door ouders te informeren over hoe zij hun kind kunnen helpen bij de voorde-
ringen op school.

Aanleiding

Uit gesprekken met collega's en literatuuronderzoekers ontdekten mijn medestagiaire en ik dat er weinig contact is tussen kinderen met een beperking

en kinderen zonder een beperking. Kinderen met een beperking blijven voornamelijk binnen en ze komen alleen naar buiten voor Sjaki-Tari-Us. Er heerst namelijk een taboe op kinderen met een verstandelijke beperking. Om de sociale contacten van de kinderen te vergroten wilden we activiteiten organiseren waarbij de kinderen van Sjaki-Tari-Us in contact komen met hun gemeenschap.

Het Taboe

Volgens de Indonesische wet zijn mensen met een beperking 'abnormaal', aldus Human Rights Watch in 2016. Door dit heersende beeld bestaat er schaamte rondom een beperking. Mensen met een verstandelijke beperking worden dan ook vaak verborgen in hun huis en krijgen niet de ondersteuning die zij nodig hebben. Ook genezers sluiten mensen met een beperking op, bijvoorbeeld omdat mensen met een beperking volgens hen bezeten zouden zijn door de duivel. Dit is in strijd met het kinder-/mensenrechtenverdrag.

Als sociaal werker dien ik op deze rechten aan te sluiten en alert te zijn op maatschappelijke ontwikkelingen die leiden tot onrechtvaardigheid.

Acceptatie

Daarnaast ontstaat er tolerantie en acceptatie in een buurt door de geboden ruimte om elkaar te leren kennen. Door een activiteitendag te organiseren sluit ik aan op een doel van Sjaki-Tari-Us om de acceptatie van kinderen met een beperking te vergroten. Verder sluit onze beroepsactiviteit aan op de missie van Sjaki-Tari-Us om de zelfredzaamheid en communicatie van kinderen met een beperking te vergroten. Onze activiteitendag stimuleert namelijk communicatie tussen de kinderen van Sjaki-Tari-Us en hun buurtgenoten. Tenslotte biedt dit kinderen de mogelijkheid om in de toekomst zelfstandiger contact te leggen met hun buurtgenoten. Wanneer buurtgenoten een positieve ervaring hebben opgedaan met kinderen met een beperking verlaagt dit de drempel voor toekomstig contact.

Tot zover de kennismaking met het stageverslag van Robin. De activiteitendag is een groot succes geweest. Wil je het volledige verslag lezen mail dan naar post@lovinggeopolitics.nl. De redactie stuurt dan je verzoek door naar Robin.

Robin van den Berg

LOVING GEOPOLITICS MAGAZINE

Jaargang 3

NR 5
zomer 2024

Kernredactie: Hanke Drop, Nelly van der Geest en Giep Hagoort (initiator).

Redactie Young: Simmo Petersen

Eindredactie: Hanke Drop

Vormgeving: Erik Uitenbogaard

Verspreiding: digitaal

Abonnee worden via: [Opgaveformulier](#)

Contact: post@lovinggeopolitics.nl

Website: www.lovinggeopolitics.nl

Teksten mogen met bronverwijzing worden overgenomen voor niet commerciële doeleinden.

Het volgende nummer verschijnt in december 2024.

Foto cover: via internet onder verschillende bronvermeldingen.

Deze editie van "Loving Geopolitics Magazine" is mede mogelijk gemaakt door www.asom.org.

Redactioneel en/of financieel bijdragen aan de professionalisering van het magazine? Graag je reactie naar ons mailadres.

© 2024 ASOM, auteurs

Oproep: penningmeester gezocht
De kernredactie wil graag in contact komen met een lezer die mogelijk interesse heeft in een penningmeesterschap in de nieuw op te richten stichting. Heb je ervaring op het gebied van financiering van media en spreekt ons magazine je aan dan gaan we graag het gesprek met je aan. Mail naar post@lovinggeopolitics.nl. Het bestuur zal maandelijks bijeenkomen in het centrum van het land.

Ook zijn we op zoek naar een ict-student die ons kan ondersteunen in het bereik en communicatie van ons magazine op social media. Heel vaak horen we: een interessant tijdschrift maar hoe ontdekt de potentiële abonnee deze geopolitieke bron vanuit een amor mundi? Mail ons als je denkt dat je ons kunt ondersteunen (een kleine vergoeding is beschikbaar).